

INVENTARI DELS ARXIUS PARROQUIALS
DE LA MARINA ALTA
III. ARXIPRESTAT DE LES VALLS DE PEGO

FACULTAD DE TEOLOGÍA SAN VICENTE FERRER
SERIES
MONUMENTA ARCHIVORUM VALENTINA
XI

INVENTARI
DELS ARXIUS PARROQUIALS
DE LA MARINA ALTA

III
ARXIPRESTAT DE
LES VALLS DE PEGO

Xavier Serra Estellés

València 2010

Coordinador de la Series *Monumenta Archivorum Valentina*:
Xavier Serra Estellés

EDITA:

FACULTAD DE TEOLOGÍA SAN VICENTE FERRER

Trinitarios, 3. 46003 Valencia.

Tel. + 963155800 / + 963155810

E-Mail: facultad.teologia@teologiavalencia.es

COMPOSICIÓN DE ORIGINALES:

SIPTTEL

(Servicio de Informática y Publicaciones de la Facultad de Teología de Valencia)

Trinitarios, 3. 46003 Valencia. Tel. + 963926144

E-Mail: siftel@teologiavalencia.es

DISTRIBUYE:

EDICEP

IMPRESO EN ESPAÑA

I.S.B.N. 978-84-95269-47-8

DEPÓSITO LEGAL

ARTES GRÁFICAS SOLER, S.L.- LA OLIVERETA, 28 - 46018 VALENCIA

PROOEMIUM

El present volum d'inventaris d'arxius parroquials de l'arxiprestat de les Valls de Pego, tanca el nostre treball d'inventariació d'aquests arxius en la Marina Alta. El primer arxiprestat del què ens vam ocupar va ser el de Sant Vicent de la Font Santa; vam inventariar els arxius de les parròquies d'Alcanalí, Benissa, Llíber, Llosa de Camatxo, Moraira, Parcent, Poble Nou de Benitatxell, Senija, Teulada i Xaló. Els tres autors d'aquell llibre vàrem ser Romualdo Bertomeu Gómez, Joan Josep Cardona Ivars i jo mateix. Aquell primer volum de la Marina Alta va constituir el número V d'aquesta sèrie de publicacions, *Monumenta Archivorum Valentina*, i va veure la llum en el 2004. Dos anys després, juntament amb Albert García Carrió, Miquel Vives Signes i una reelaboració del treball que havia dut a terme Ofèlia Ramis Ramis (†), vam publicar els inventaris dels arxius parroquials de tots els pobles de l'arxiprestat del Marquesat de Dènia, exceptuant la mateixa Dènia, *scilicet*: Beniarbeig, Benidoleig, Gata de Gorgos, Ondara, Pedreguer, Els Poblets, Sanet i Negrals, El Verger i Xàbia (dues parròquies). Era el número VII de *Monumenta*. Dos anys després (2008), amb Javier Calvo Puig, vam publicar l'inventari del voluminós arxiu parroquial de Nostra Senyora de l'Assumpció de la ciutat de Dènia, així com els de Sant Antoni de Pàdua i Sant Miquel Arcàngel, de la mateixa ciutat, i els dels seus ravals Jesús Pobre i Sant Mateu Apòstol de la Xara. Aquest volum cloïa l'arxiprestat del Marquesat i va formar el volum IX de l'esmentada *Monumenta Archivorum Valentina*.

En el present volum XI de la sèrie, ens hem ocupat dels arxius de les parròquies que conformen l'arxiprestat de les Valls de Pego (que no coincideixen, exactament, amb els pobles de la subcomarca de la Marina Alta amb el mateix nom). L'arxiprestat comprén les parròquies de la Vall de Gallinera, *scilicet* Alpatró, Benialí, Benirrama, Benissili, Benissivà, Benitaia i la Carroja; les de la Vall d'Alcalà, és a dir Alcalà de la Jovada i Beniaia; la de la Vall d'Ebo; les de la Vall de Laguar, a saber Campell, Fleix i Benimaurell; tres dels pobles de la Vall de Pop, que són Castell de Castells, Benigembla i Murla; les de la Rectoria, *scilicet* Ràfol d'Almúnia, Benimeli, Sagra i Tormos (però no Sanet i Negrals, que pertany a l'arxiprestat del Marquesat de Dènia); les dos de Pego, i les d'Orba, l'Atzúvia, Forna, Famorca i Margarida. Fan un total de 27 parròquies, de les

quals només ha quedat fora d'aquest estudi la de la Sagrada Família de Pego, perquè, sent de nova creació (erecció en desembre de 1953), la documentació del seu arxiu parroquial cau fora dels límits històrics interessants en aquesta publicació.¹

Apareix, també, en aquest treball l'inventari de l'arxiu parroquial de Favara, una població desapareguda en el moment actual, però que en alguns anys de la seua història era església independent amb llibres parroquials propis. Els llibres es conserven en l'arxiu parroquial de l'Atzúvia.

De la comarca la Marina Alta, només l'arxiu parroquial de Calp ha quedat exclòs d'aquestes publicacions, perquè la població pertany, en el moment actual, a la diòcesi d'Alacant. Podríem dir que a mode de compensació, hem inclòs l'inventari dels arxius parroquials de Famorca i Margarida –que no pertanyen a la Marina Alta sinó a la comarca del Comptat–, perquè aquestes dues poblacions sí formen part de l'arxiprestat de les Valls de Pego.

En la nova reestructuració de la diòcesi de València (en vigor des de setembre del present any 2010), completem amb aquest volum l'arxiprestat 34, la Preciosíssima Sang, de la vicaria VIII, la Valldigna-la Safor-la Marina.

La metodologia utilitzada en la confecció del present treball ha sigut una mica distinta de la dels volums anteriors referents a la Marina Alta. Són 29 les parròquies o annexos, pertanyents a l'arxiprestat de les Valls de Pego, que com a tal figuren en l'esmentat llibre guia de la diòcesi. Seguir exactament el model emprat en l'elaboració dels anteriors inventaris haguera suposat un exhauridor treball de més de dos anys de feina amb dedicació quasi exclusiva; treball, pràcticament, impossible –donades les condicions d'accessibilitat i estat d'alguns arxius– i amb escassa rendibilitat pràctica. És per això que hem preferit contemplar, en principi, únicament la documentació que podem denominar històrica. Se sol considerar històrica, en documentació eclesial, aquella que té aproximadament 100 anys d'antiguitat. Nosaltres, tanmateix, hem jutjat oportú inventariar tota la documentació existent fins a la Guerra Civil de 1936-1939. Fins i tot hem sobrepassat aquesta data, si la documentació ens ha paregut suficientment interessant, si es tractava de sèries ja tancades i, sobretot, si, sent una sèrie antiga, té continuïtat en l'actualitat, com ara el cas dels llibres sacramentals.

¹ Tampoc no hem contemplat Fontilles, que no és parròquia i no té llibres parroquials propis, encara que apareix en la guia de la diòcesi de València del 2006 com annex de Campell en la Vall de Laguar.

Volem assenyalar que al llarg d'aquest treball, hem localitzat molta documentació que es trobava fora de lloc. Caixes senceres de llibres, lligalls, expedients i tot tipus d'instruments i escrits d'una determinada parròquia, els hem recuperat, perduts entre la documentació d'un altre arxiu parroquial, i tornat al seu arxiu d'origen. Sabem que al llarg dels temps, sobretot en els últims 50 anys, l'escassetat de rectors ha fet, sí, que un mateix prevere es faça càrrec de varies parròquies. Això ha provocat aquesta emigració, que hem intentat equilibrar.

En general la documentació que hem inventariat es conserva en molt bon estat (evidentment, no tota) i l'interès i cura que mostren els actuals rectors responsables ens fa confiar plenament en la preservació i manteniment adequats dels fons arxivístics, almenys per als pròxims anys.

Tanmateix, hem de repetir una vegada més que es fa urgent i indefugible una concentració dels fons històrics dels arxius parroquials en les dependències de l'Arxiu Històric de l'Arxiu Diocesà. Aquesta concentració afavoriria la investigació,² dificultaria l'extravio i deteriorament de la documentació³ i compliria les recomanacions i la normativa canònica.⁴

Volem, finalment, des d'ací agrair els rectors i altres col·laboradors de les distintes parròquies la molt bona acollida i disponibilitat que ens han procurat per a dur a terme el nostre treball. Certa menor dificultat hem trobat en alguna parròquia, deguda, suposem, a la molta feina del rector, que l'impedeix d'atendre adequadament els investigadors. És un argument més en favor d'aquella concentració. També volem agrair a Vicent Puig la seua aportació i orientació en determinades qüestions bibliogràfiques i arxivístiques, i a Vicent Ruix i Joaquim Mestre l'ajuda prestada en la correcció ortogràfica i gramatical del text.

² Extremadament difícil en el moment actual, amb múltiples queixes tant de part dels investigadors com dels rectors. Només volem assenyalar els mils de quilòmetres (potser quatre o cinc mil) i mils d'hores de feina (aquestes repartides, és de veres, entre els que han col·laborat amb mi en aquestos treballs) que hem empleat en fer només l'inventari dels més de 50 arxius parroquials de la Marina Alta.

³ No és fàcil acceptar i comprendre com s'ha perdut documentació riquíssima dels nostres arxius parroquials en els últims 50 anys!

⁴ Cfr. *Reglamento de Archivos Eclesiásticos*, León 1976, 3 i paràgrafs 4.2 i 4.5; *Còdex de Dret Canònic*, 491 paràgraf 1; Carta Circular de la Pontificia Comissió per als Béns Culturals de l'Església, *La función pastoral de los Archivos Eclesiásticos*, Ciutat del Vaticà (2 de febrer de 1997), 20-21; finalment les "Orientaciones acerca de los Libros Sacramentales Parroquiales" de la Conferència Episcopal Espanyola en la XCV Assemblea Plenària del 23 d'abril del present any 2010.

APUNTS HISTÒRICS

Per aquestes valls de l'interior de la Marina Alta discorren els rius de Gallinera, Bullent, Racons, Girona, Xaló, Gorgos, amb espectaculars barrancs com ara el de l'Infern o el de Malafi. Valls d'una bellesa indescriptible. Recórrer les seues serralades i rambles, visitar els més petits pobles i fins i tot les alqueries més menudes ja despoblades, els seus nombrosos i formidables castells o allò que d'ells queda (molts van ser destruïts a propòsit per tal d'evitar els vells problemes), beure aigua fresca de les seues innumerables fonts o respirar a la manera iogui un aire puríssim, no pot resultar més encisador. Fins i tot paga la pena, per als menys addictes, introduir-se en cotxe per les seues més estretes carreteres. Però tot això ja és més que sabut, ja està més que escrit i descrit de forma admirable –íntima i entranyable en alguns casos–, i no és tema de la nostra competència; però volíem, només, deixar testimoniatge de com una feina tan, aparentment, avorrida, àrida i dessaborida com pot ser fer l'inventari de vells documents d'uns menuts arxius parroquials, pot convertir-se, també, en motiu, excusa o pretext que justifique unes bones passejades, que voldríem a la manera d'un Miró o d'un Cela.

Tanmateix, totes aquestes antigues viles i alqueries, exceptuant únicament Pego i Orba, han vist disminuir la seua població fins a un 40% (i encara més; quasi el 70% en els casos de Famorca o la Vall de Gallinera) en la segona meitat del segle passat, recuperant-se en els últims 10/20 anys, gràcies en bona part als immigrants europeus.

1. D'AL-AZRAQ A MELLINI

Tot estudiós, o simplement curiós, dels fets històrics més notables d'aquestes valls de la Marina, coneix o ha sentit parlar d'Al-Azraq, El Blau, el cabdill valencià d'ulls blaus –probablement herència de sa mare cristiana–, que no volia, no admetia ni comprenia que un rei estranger es convertira en amo i senyor de les terres que havien cultivat els seus pares i els pares dels seus pares de generació en generació, i es va oposar amb tota la ràbia i tota la força a l'invasor. Sanchis Sivera afirma que va aplegar a reunir un exèrcit de fins 60.000 homes –xifra que ens pareix molt exagerada– comptant per a la defensa del seu territori, valls i abruptes

muntanyes, amb 16 castells. Tanmateix, com sol ocórrer en aquests casos, la raó de la força va vèncer altres raons, i després de quasi 50 anys de dura resistència, amb trets d'acords, mentides, cruentes lluites⁵ i exilis (1258-1275) dolencosos, Al-Azraq moria en l'assetjament d'Alcoi l'any 1276, uns mesos abans que el seu enemic, el victoriós usurpador Jaume. Finalitzaren les guerres.

Però la pacificació era falsa i enganyosa, i tampoc no va haver possibilitat, pràcticament, d'una repoblació i cristianització, que van resultar quasi inexistentes. És de veres que les mesquites es van transformar, teòricament, en temples cristians, però continuaven sent mesquites, i en tot cas, si hi havia esglésies, en moltes d'elles “las pertenencias eran escasas y andrajosas...”⁶ Llevant de Pego i Murla (potser també Fornà), totes les altres poblacions eren majoritàriament, si no exclusivament, musulmanes.

I musulmanes van continuar fins al segle XVI. I musulmans van continuar després, malgrat la conversió a la fe cristiana per decret –1525, emperador Carles–,⁷ els bateigs forçats en temps de les Germanies –més de 16.000 musulmans batejats violentament;⁸ i vàlidament, segons van establir els teòlegs, per causa de l'*ex opere operato*– i l'organització parroquial –bienni 1534/1536– en temps del príncep-arquebisbe absentista Erard de la Marca. 190 noves parròquies de moriscos o cristians nous van ser creades, aleshores, en el regne de València. Paper banyat i aigua en cistella. Una dotació escasíssima (30 lliures anuals), minses rendes –que, a més a més, quasi mai es pagaven– de quatre terres de les antigues mesquites escampades per les valls⁹ i manca d'un clergat preparat, tot això amanit amb una animositat enorme i perillosa dels *nous creients*, eren els ingredients indispensables per al fracàs. Els rectors, si n'hi havia, prou

⁵ Però no oblidem que el que mor en la batalla “poseerá el paraíso y la gloria eterna para siempre”; i no s'enganyem tampoc, que aquestes no són paraules de l'imam musulmà, sinó del bisbe de Barcelona (cfr. BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 46).

⁶ BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 138.

⁷ Amb anterioritat, els reis anomenats Catòlics havien publicat una pragmàtica obligant tots els musulmans granadins a batejar-se, però el rei Ferran no va voler aplicar-la en València. En 1510 en les Corts de Montsó el rei va disposar que els musulmans valencians no fossen obligats a fer-se cristians.

⁸ “...el odio al moro se confundió con el odio al noble...”, en CÀRCEL ORTÍ, V., *Historia...*, t. I, 192.

⁹ De vegades es tractava fins d'arbres aïllats, oliveres, garrofers, cireres, pruneres... enmig de terres d'aïrats moriscos. Cfr., per exemple infra nota 123: “Administració de les terres i arbres de Ràfol”.

feien en passar despercebuts. El capellà de la Vall d'Ebo, que es va empenyer en batejar un xiquet morisc, va ser raptat i enviat a l'Alger, i va haver de pagar-se el seu propi rescat.

Al llarg d'aquest segle XVI, els esforços benintencionats, principalment dels arquebisbes Ayala i Villanueva, les missions, les campanyes evangelitzadores, el posterior arrelament del patriarca Ribera (1574) amb redotació de 100 lliures per parròquia, l'interès i bona voluntat de Javierre, general dels dominics i confessor del rei, els últims i desesperats intents d'una conversió per molts sincerament desitjada... Res no va donar resultat. La realitat és que aquells valencians, convertits “a las buenas o a las bravas” a la religió cristiana, van seguir musulmans, més que mai, “ocultos tras una capa de cristianaje”.¹⁰

Alguna cosa hem après. “Libertat religiosa, via per a la pau” és el tema de l'actual papa Benet XVI per a la pròxima Jornada Mundial de la Pau del proper 1 de gener de 2011. Però no va ser aquesta la forma de pensar dels que més manaven i més cristians es deien en 1609.¹¹

“La Mare de Déu de les Neus va plorar inconsolablement, quan el dia del seu sant de l'any de desgràcia de 1609...”¹² el rei Felip II de València va signar les instruccions definitives; al setembre es publica l'edicta i el radical ban d'expulsió: “...que todos los moriscos deste reino así hombres como mujeres con sus hijos, dentro de tres días...”¹³

L'expulsió dels valencians moriscos¹⁴ en 1609-1610 va ser el vergonyós, inhumà i tristíssim corol·lari, quasi ineluctable, d'un segle XVI

¹⁰ BORRELL, J., *Caballo Verde*, 21. El llibre de Borrell és una molt interessant i atractiva història novel·lada entorn als esdeveniments de la rebel·lió morisca d'aquestes valls amb motiu de l'expulsió de 1609.

¹¹ Tampoc no em val que diguen, que eren altres èpoques, altres temps, altres mentalitats; que aleshores es pensava de manera distinta, que no puc fer ucronies, ni jutjar amb els meus criteris actuals els fets ocorreguts fa 400 anys, etc., etc. I no em val perquè els criteris autènticament cristians són idèntics en tots els temps, perquè també en aquell temps hi havia gent que mantenia eixos immutables criteris cristians i no van ser escoltats, i perquè seguint aqueixa fal·làcia argumentativa, ¿quants anys deuran transcórrer per a que, finalment, justifiquem els crims contra l'humanitat d'Hitler i de tants Hitlers dels últims temps?

¹² SERRA ESTELLÉS, X., *Una història...*, 184.

¹³ ESCOLANO, G. – PERALES, J. *Décadas...*, t. II, 788.

¹⁴ “Una cosa debe quedar clara: los moriscos expulsados no eran árabes del desierto. Eran valencianos y españoles, tan valencianos y españoles como los cristianos que permanecieron”, en BORRELL, J., *Caballo Verde*, 12. Però: “[els musulmans no tenien la menor] intenció de regresar a su país de origen”, en CÁRCEL ORTÍ, V., *Historia...*, t. I, 192. ¿El seu país d'origen?, em pregunte. ¿El seu país d'origen al 1609, quan ja havien passat quasi 900 anys des que els nordafricans van envair Hispània?

ple de contradiccions, fracassos, desenganys i egoïsmes.¹⁵ Però més que en cap altre lloc, va ser angoixosa en aquestes valls. Perquè si a Jaume es va oposar, inútilment i dolorosament, Al-Azraq, a Felip s'oposaria, tan inútilment i dolorosament com en el segle XIII, Mellini, el rebel moliner de Guadalest o el rei d'un exèrcit de més de 15.000¹⁶ moriscos (comptaven tots en el seu exèrcit, també els majors, les dones i els xiquets).

Rebel o rei segons la talaia i punt de mira de l'observador. 15.000 lluitadors de la seua llibertat, vinguts de circa 125 alqueries musulmanes sublevades; tanmateix, no de les de la Vall de Gallinera, amb un percentatge nombrós de cristians nous, que havien –potser– acceptat ja, resignats, la nova fe i, en tot cas, no pensaven en la lluita armada com la millor o única solució possible.

Moriscos de tota la Marina i del Comtat –potser confiats en esperançadores profecies d'un Cavall Verd¹⁷– es van concentrar i fer forts en la Vall de Laguar, últim reducte i última purna de la seua independència,¹⁸ on van resistir fins a la derrota definitiva en el Pla de Petracos (finals de novembre de 1609). Els que no van morir –en lluita, però també de fam i set, en un total, potser, de circa 3.000 persones– van ser embarcats cap a les costes del nord d'Àfrica, on continuarien patint el seu calvari de vexacions, humiliacions i mort.

El 8 de desembre de 1609 la Mare de Déu, aquesta vegada la Immaculada, plorava tristament, mentre en la Seu de València es cantava amb tota solemnitat un *Te Deum* d'acció de gràcies per la *feliç* consumació de l'expulsió dels moriscos.

2. DESPRÉS DE 1609

I, exceptuant Fornà, Murla i Pego, tots els altres llocs, viles i alqueries van quedar, pràcticament, despoblats. A Pego es quedarien fins a uns 70 xiquets, vinguts també, sens dubte, d'altres alqueries veïnes. Possiblement serien al voltant dels 2.500 els nens moriscos de tot el Regne,

¹⁵ Llegiu una breu sinopsi en les pàgines 21-27 de MAV X/I, apartat “L'expulsió dels valencians musulmans”.

¹⁶ Fins a 30.000 assenyalen algunes fonts, xifra que em pareix exagerada.

¹⁷ Llegiu l'esmentat llibre de BORRELL, J., *Caballo Verde*.

¹⁸ “¡Que lo intenten, y verán si el tiempo ha enmohecido la vieja espada de Al-Azraq!”, en BORRELL, J., *Caballo Verde*, 78.

que hi van romandre.¹⁹ Els intents de repoblació van ser immediats. Les antigues cases –els *focs* de la documentació– de les nostres valls van ser habitades per cristians vells, vinguts, principalment, de les Illes –només, però, a Tàrbena (Marina Baixa) es recorda, encara, el parlar salat– i de Catalunya. Tanmateix aquella repoblació, lenta i incompleta, del segle XVII, no ompliria totalment el brutal buit demogràfic, conseqüència de l'expulsió, i més de 200 poblacions d'aquell regne de València no van veure mai més en la vida, vida al seus carrers.

I és, doncs, en realitat, només en aquest segle XVII (sempre llewant dels casos de Murla i Pego), quan podem parlar de poblacions cristianes a les nostres valls, i per tant d'esglésies i temples que no fossen les pures entelèquies del segle anterior. De fet els llibres, anteriors a 1609, conservats als nostres arxius, pertanyen, únicament, a Murla (Bateigs des de 1572 i Visites Pastorals des de 1578), Pego (*Quinque Libri* des de 1533) i la Vall de Gallinera (Visites Pastorals, Memòria de Morts i Memòria de Casaments des de 1578 en Benissivà). De 1610 o immediatament posteriors a aquesta data ja comptem amb rica documentació: *Quinque Libri* a Castell de Castells, Orba, la Vall d'Alcalà, la Vall d'Ebo, la Vall de Gallinera (Alpatró) i la Vall de Laguar (Campell), així com Índex de Llibres Sacramentals a Orba, la Vall d'Ebo i Campell, a més de les esmentades poblacions de Murla, Pego i Benissivà.

¹⁹ No volem enganyar ni enganyar-nos, però, sobre la sort dels xiquets que, amb consentiment dels seus pares, podien quedar-se. No és tan clar ni tan humà com podria parèixer, ni tan innocent la normativa que ho permetia, si tenim en compte que “s'havia especulat amb la possibilitat que hi romanguessen els menors de 15 anys, per a poder-los utilitzar com a galiots quan cresquessin –el mateix Patriarca afirmava que “justamente se pueden dar por esclavos”–...”, en MAV X/I, 25.

LA VALL DE GALLINERA COM A PARADIGMA

A l'arxiu parroquial de Benissivà conservem un llibre d'extraordinari valor, que ens dóna precioses dades per a comprendre millor la situació religiosa de la Vall en els temps previs a l'expulsió dels moriscos de 1609 i, en general, de totes les parròquies d'aquest arxiprestat de les Valls de Pego i, més que probablement, d'altres poblacions. *Mutatis mutandis* l'anàlisi que fem en base a aquest manuscrit, podria considerar-se paradigma per a les altres viles i alqueries de les Valls, sempre exceptuant-ne els casos de Murla i Pego. Es tracta del llibre de les *Visites Pastorals* fetes en aquesta Vall des de 1578 fins a 1687.²⁰

En 1535 els jurats i síndic de la Vall de Gallinera i de la Vall d'Ebo, desplaçats a València, “para proveher en las cossas de los nuevos convertidos assí para la buena reformatión y instrucción dellos, y desmembración y erección de nuevas yglesias”,²¹ van aconseguir que en la nova creació de les conegudes 190 parròquies de moriscos, es desmembrara l'extensíssim curat de Gallinera en les parròquies d'Alcalà de la Jovada, la Vall d'Ebo, Benirrama i Alpatró,²² aquests dos últimes de la mateixa Vall de Gallinera. Benissivà, que havia segut cap de l'antiga parròquia de la Vall de Gallinera, quedava unida a Alpatró, fins a 1574, que es va erigir com a independent. En l'arreglament pastoral de Ribera d'aquest 1574, les noves parròquies serien redotades amb les 100 lliures esmentades més amunt, “dando motivo para la nueva erección y dotación [...] al aver quedado sin vicarios, ni regentes muchas de dichas iglesias por la corteidad de sus rentas...”²³

Els primers rectors de les noves parròquies van ser Joan Pelleja per a Alpatró i Benissivà –que havia substituït Calahorra com a rector de

²⁰ Signatura 2.2/1 de l'arxiu parroquial de Benissivà. Cfr. també FERRI CHULIO, A. de S., *Notas históricas...*

²¹ *Visites Pastorals*, 43r-43v.

²² Amb gran disgust i descontent de Martí Calahorra, rector últim “de dicha parroquia de Gallinera, que protestó su dismembración”, conforme llegim en el “Báculo Pastoral o libro de las noticias concernientes al buen gobierno de esta iglesia parroquial de Benissivà i lugares anexos, Benialí i Benitaya, mentado en el año 1762, pero empezado a escribir en 1764” (cfr. infra, inventari de l'arxiu parroquial de Benissivà, signatura 2.3).

²³ En *Báculo Pastoral*, f. 4. Cfr. també FERRI CHULIO, A. de S., *Notas históricas...*, 11.

la Vall de Gallinera en 1563– i Jaume Cullà per a Benirrama, probablement des de 1574. En 1583 tan sols hi havia un rector, Jeroni Cortés, el qual tenia “encomendadas las tres yglesias y lugares de dicha Valle de Gallinera” (37v).²⁴ El rector atenia també la capella del Castell de Gallinera sota la invocació de Sant Jeroni, on, sens dubte, vivia juntament amb “el magnífico alcayde y su familia, y algunos soldados que van y vienen” (3r).²⁵ Tant Pelleja com Cortés tenien l'obligació de celebrar dues misses els diumenges i dies festius: una al Castell i l'altra a Benirrama. Evidentment, un sol rector per a tota una Vall tan conflictiva, amb 16 alquerries, exclusivament de cristians nous, més l'atenció als cristians vells del Castell era absolutament insuficient. A Francesc Mesa, visitador en 1578 i en 1583, li constava “por vista de ojos, la mucha necesidad que tiene esta Valle de Gallinera, por tener muchos lugares –que son diez y seis con el Castillo entre chicos y grandes, y el postrero es legua y media y más de muy áspero camino– y que entre todos ay tres rectorias, las quales es ymposible poderse servir por un ministro que al presente ay, que ni aún dos entiende bastaran a dar recaudo [...] proveyó [...] obiese tres ministros en sola esta Valle de Gallinera” (44v). Els jurats de la Vall estaven obligats a “sustentar dos rectores en dicha Valle y dalles cómodo sustento...” (45r). Dels tres ministres, els jurats devien donar “por lo menos çien libras a cada rector de dos que ellos tienen obligación de tener en dicha Valle” (45r).

Un, dos o tres rectors, el resultat seria quasi el mateix. Les obligacions que el visitador imposava als jurats en les successives Visites, no es complien, més que amb extraordinària lentitud i de forma insuficient (sempre segons la talaia del visitador). I no es complien, senzillament perquè eren un desafiament als musulmans (sempre segons la talaia dels jurats), unes obligacions completament abusives, difícils d'acomplir materialment, però sobretot moralment.

En la Visita de 1578 Mesa havia manat que els jurats feren un retaule “deçente” a sant Jeroni, perquè només tenia “una cortina por reta-

²⁴ D'ací en avant citarem d'aquesta forma el número del foli corresponent al llibre de *Visites Pastorals*. La foliació que trobem en els quaderns de les Visites Pastorals de 1578 i 1583 apareix en el manuscrit original amb números romans; la de les restants Visites, en números aràbics, és nostra. Cfr. infra les notes 182 i 191.

²⁵ El “Castell de Gallinera” és el de Benirrama, el més gran castell de la Vall. Hi havia també un castell a Alpatró i un altre a Benissili, a més de la talaia de la *Foradà*. El castell de Benirrama va ser destruït parcialment pel terratrèmol de 1644, però encara es conservava en molt bon estat en temps de Sanchis Sivera (cfr. SANCHIS SIVERA, J., *Nomenclator...*, 137).

blo” (3v), i un tabernacle de “fusta dezente” per a la capella del Castell, a més de “vestimento, casulla, estola y manípulo, dos camissas, y dos amitos, y dos cordones, y dos tovalas,²⁶ y dos corporales y unas chrismeras con un basso para el *oleo infirmorum* todo de plata [...] y una pila para el sancto bapismo, y adreçar el cáliz y patena de plata...” (45v). Els donava dos mesos per a acomplir tot allò manat.

A Benissivà hi havia únicament tres cases en 1578, però era parròquia, i parròquia amb annexos més poblats que la mateixa matriu, sens dubte pel seu lloc estratègic, a mig camí de Benirrama i d'Alpatró, propers aquests dos de les entrades a la Vall per l'est i l'oest, respectivament. Benialí, Rafalet, Benitaher (ara Benitaia), Beniestop, Bolcassim i la Solana, els seus annexos, tenien un total de 72 cases. El visitador mana als jurats reconstruir l'església de Sant Miquel (abans havia sigut de Sant Joan Baptista),²⁷ “la qual se halló desrruyda”. Malgrat aquesta situació, al temple hi havia un retaule –en realitat un simple “lienço so invocación de Nuestra Señora”– un calze d'argent “bueno que costó veynte y una libras”, corporals i altres ornaments, així com alguns objectes litúrgics (“dos candeleros de hierro”, “una cruz de madera, grande con su bordón”, “una campana”) i fins i tot un missal romà “moderno”²⁸ i un altre valencià (27v).

De Benissivà Mesa va passar a visitar la parròquia d'Alpatró, el Potrón en la documentació, amb 34 cases. Tenia per annexos la Carroja, Llombai i Benissilim, amb un total de 58 cases. També ací l'església, sota la invocació de Nostra Senyora, “allóse algo desrruyda” (28v); i també ací hi havia alguns ornaments i una campana.

En l'església de Sant Cristòfol de Benirrama, la situació és pràcticament la mateixa: “Hallóse con un lienço por retablo, yndecente, y el altar desnudo [...] vestimento [...] campana...” (30v). És el rector de Benirrama el que té l'obligació de les dues misses ja esmentades. Benirrama tenia, aleshores, 15 cases, i els seus annexos de l'Alcúdia, Benimoam o alqueria alta, Beniamí o alqueria baixa, i Benimarzoc, en conjunt, 50 focs.

²⁶ ‘Camises’ i ‘cordons’ són termes antics per a significar ‘albes’ i ‘cingols’, respectivament. Les ‘tovalas’ o tovalloles eren els cobreatars que podien arribar fins al sòl en els laterals de la taula litúrgica.

²⁷ Segons informa el manuscrit ja esmentat de *Báculo Pastoral*.

²⁸ Recordem que el Concili de Trento havia acabat pocs anys abans d'aquesta Visita. Sabem que en 1621 “fonch lo any que la nostra yglésia valentiana comensà a celebrar lo *Breviari Romà*” (cfr. MAV X/I, 49) i, amb anterioritat, ja s'emprava el missal romà a més dels tradicionals missals valencians (cfr. ESTEVE FORRIOL, J., *El Missale Valentinum...*).

Una vegada visitades les tres esglésies, Mesa dóna instruccions. Ja hem vist les del Castell. A Benirrama els jurats disposaran de més temps, tres mesos, però és que la feina és major. “En la parte y sitio que más convenga a parescer del reverendo rector y del magnífico alcaide” han de construir una església “la qual sea capaz para que en ella quepan todos los del dicho lugar de Benirrama y sus anexos”; a més hauran de fer el retaule “decente”, un calze de plata, patena, crismeres, pila per a batejar, etc., i hauran de procurar-se un missal romà. A més, els jurats han de construir una casa abadia “competente y desente para que en ella resida el reverendo rector” (32r-v). Com és habitual, hi ha penes pecuniàries si no compleixen allò que hom els ha manat.

A Benissivà els terminis i els manaments són pareguts: una església “capaz para [...] todos los vezinos de dicho lugar de Beniçebà y sus anexos”, una casa abadia, un retaule “deçente so ynvocación de Sanct Joan Bautista”, calze, patena, etc. (32v-33r).

Finalment, a Alpatró, “cabeça de rectoria”, amplia i detalla les exigències: església amb cabuda per a “todos los del dicho lugar del Potrón, así hombres como mugeres y los de sus anexos de edad de siete años arriba”, casa abadia “competente”, retaule “so invocación de Nuestra Señora”, calze d'argent, crismeres, pila baptismal, llibres, casa abadia, etc.; però, a més a més, han de fer uns bancs per a l'església i “tres o quatro cruces de fusta grandes, las quales pongan y hagan poner en los caminos más principales”; aquestes creus estaran una miqueta lluny del poble, “a tiro de escopeta”, per tal que tinguen alguna dificultat els que voldran destruir-les (33r-34v).

Els rectors, pel seu compte, deuran tenir cura d'un llibre “para escribir los bautizados y desposados” i un altre de matrícula parroquial per a “que sepan los que faltan en las iglesias los domingos y fiestas de guardar”; vetlaran, així mateix, per tal que no es facen “cerimonias algunas de moros” i que els jurats acompleixen els manaments de la Visita (34r-36v).

Poc es va fer, però. Sabem que en els anys 1580-1583 es va comprar un calze, una llàntia, unes canadelles i alguna cosa més. També consta que es va fer un pagament a fi d'obtenir llicència per a beneir les esglésies renovades de la Vall.

Cinc anys després de la Visita de 1578 el mateix visitador s'adona que els seus manaments a penes han estat observats. “En nueve días del mes de abril año del Señor de mill quinientos ochenta y tres, el muy

magnífico y muy reverendo señor doctor Francisco de Mesa, visitador general en la diócesis de Valençia por el ilustríssimo y reverendíssimo señor don Joan de Ribera, por la gracia de Dios y de la Santa Yglesia de Roma patriarcha de Antiochía y arcobispo de la dicha ciudad [...] visitó el Castillo de la Vall de Gallinera...”. Al Castell, pràcticament, no s'havia fet res de nou. Renova, aleshores, el visitador, els manaments de 1578; a més els jurats hauran de fer un “delantealtar” (37r).²⁹

A Benirrama s'havia fet una església, però, segons el visitador, “paresse pequeña” i “le faltan muchas cossas nessessarias”. És de veres que “está acavada de cubrir” (37v), però “la cuvierta della no es decente por ser de cañas”, i encara que “las cañas están con aljer³⁰ por la parte de adentro”, fàcilment “con qualquiera agua se abrá de caer todo el aljer” (46v). Mana el visitador que els jurats de la Vall “hagan la cubierta de dicha yglesia de ladrillos o tablas [...] y si fuere menester alarguen dicha yglesia para que quepan todos [...] y que suelen o paymenten la yglesia; y blanqueen las paredes de ella y pongan unas rejas a las bentanas; y hechen una costra de argamassa en las paredes de dicha yglesia por la parte de fuera porque el agua no las gaste y esté más deçente; y hagan dozena y media de bancos o los que serán menester”. A més han de fer una pila per l'aigua beneïda amb una creu, i una creu gran de fusta per als enterraments (46r-47v). Els recorda novament, l'obligació de fer una casa abadia i, a més, una sagristia (50r).

A Benissivà, també estava feta l'església, però una vegada més, faltaven “cossas nessessarias” (38r) i al senyor visitador “le pareció pequeña” i, per descomptat, com que la coberta també estava feta amb canyes, era “indecente [...] y que en llubiendo se caerá el aljer con que está blanqueada por la parte de adentro”. Mesa mana que “alarguen la yglesia, si fuere menester, y hagan la cuvierta della de ladrillo o de tabla [...] y la blanqueen por la parte de adentro, y por la parte de afuera le hechen una costra de argamassa para que estén defendidas las paredes de lagua [...] y suelen o paymenten el suelo...”. El visitador estaria molt disgustat, perquè respecte al retaule, calze, patena, crismeres, pila baptismal, corporals, ornaments, missal, etc., etc., “ninguna cossa dellas está hecho”. Ara els mana, novament, dur-les a terme, i a més, han de fer una “dozena y media de bancos [...] pila para el agua bendita [...] cruz de fusta grande

²⁹ És a dir un frontal o antipendi, una tela, més o menys ornamentada, que cobria el frontis de l'altar. Recordem que, aleshores, els altars estaven adossats a la paret.

³⁰ Entenem ‘algeps’.

con su asta dorada, con un Crucifijo a una parte y Nuestra Señora a otra...” (48v). Els mana, també, la construcció de la casa abadia i d'una sagristia (47v-49r).

A Alpatró, encara l'escenari i les circumstàncies pareixen pitjors. El visitador “halló la yglesia parochial del dicho lugar desrroyda y muy mal tratada, y que en ella no se puede celebrar, y que no se abía hecho yglesia nueva como se avía mandado en la Visita pasada” (38v). I de totes les altres coses que havia manat fer, “no halló hecho en dicha yglesia más de un covertedor de guadamassí y un cáliz de alquimia, que no bale nada, y una casulla con su estola y manípulo...”, però, evidentment, “no deçente, ni como se avía mandado”. En aquesta Visita mana fer, a més a més, els bancs, “dozena y media”, una campana “mayor que la que ay [...] una pila para el agua bendicta [...] una cruz grande de fusta...”, a l'igual que a Benissivà, amb un Crist per una cara de la creu i una Mare de Déu per l'altra. També a Alpatró mana als jurats la construcció de la casa abadia i d'una sagristia (49r-50v).

Malgrat que el visitador “ha usado con los veçinos de dicha Valle de mucha benignidad”, els veïns i els jurats en nom d'ells, “siendo reveldes y desovedientes a los mandatos hechos por su perlado y ministros suyos”, havent mostrat clarament “su contumassia y reveldía” i com que “no se quieren dejar instruir ni reformar”, són condemnats a pagar “las penas en que an incurrido, y les apercibe y manda que por todo jullio [...] depositen aquella cantidad contenida en dichos mandatos...” (50v-51v).

També el rector té l'obligació de publicar el primer diumenge o dia festiu els manaments continguts en la Visita i de fer que els jurats acomplequen les seues obligacions expressades pel visitador “con más cuidado y diligencia que asta aquí lo an hecho”, i, si és necessari, que recorresquen “al magnífico alcaide” del Castell. El rector, a més de la corresponent pena pecuniària, és amenaçat, també, d'excomunió.

La penúltima anotació³¹ d'aquesta Visita és la del rector Cortés, donant fe de l'obligada publicació del contingut de la Visita, davant de testimonis enviats per l'arquebisbat: “*Fuerunt publicata mandata in hoc volumine contenta presentis anni 1583 per me, Hieronimum Cortes, tanquam rectorem Vallis de Gallinera, die XVIII° mensis iunii, qui erat dominicam eiusdem mensis in ecclesia dicta de Beniciva, hora vero cele-*

³¹ Els quaderns dels llibres de Visites s'escriuen en la cúria de l'arquebisbat de València i posteriorment eren enviats als respectius rectors, que estaven obligats a fer-ne una lectura pública. Els rectors, normalment, escriuen al final del llibre de la Visita, i de pròpia mà, el compliment d'aquesta obligació.

brationis misse coram iurisconsultibus³² et sindico eiusdem Vallis necnon et multis aliis proceribus. Fuerunt testes huiusmodi publicationis honorabilis Petrus Cardona, minister reverendissimi Patriarche, Vincentius Ferdinandus, etiam minister eiusdem illustrissimi et reverendissimi Patriarche dicte Vallis, et Bartholomeus Avella” (60r).

L'última observació, de mà d'un tal Ledesma, escrivà de la cúria, és la relativa al pagament: “Pagaron por lo que se a escrito en esta Visita los jurados 24 reales por 23 ojas”.

Creiem que les penes pecuniàries, en cas de no haver fet les coses que els havia manat Mesa, no pareix que preocuparen excessivament els jurats. De fet, les terres i arbres, “que fueron de las ólim mezquitas” (39), i que ara detenien abusivament les esglésies de la Vall, estaven “arrendadas a particulares” i administrades per l'aljama; els jurats o els col·lectors nomenats per aquests, eren els encarregats de donar comptes anualment als rectors. Tan sols de Benirrama i Benialí, hi ha 235 entrades o ítems, expressades amb tot el detall: “un pedaço de tierra con dos oliveras y un garrofero” (4v), “Ítem, un pedaço de tierra [...] que tiene una olivera y un garrofero” (5r). He calculat que tots els arbres inventariats, podrien ocupar, conjuntament, unes 100 fanecades. Aquestes terres i arbres estaven arrendats per un poc més 116 lliures anuals.³³ Però pareix que no pagaven res, i en la Visita de 1583 “confessaron no tener ninguna cossa escrita para dar su quenta y descargo a el dicho señor visitador” (42r). Per a les terres d'Alpatró i Benissili, els jurats tenien un altre argument: “...avía tres años que no se arrendavan porque estaban muy cansadas” (30r). Però és que des de la creació de les 190 parròquies de moriscos, els cristians nous estaven obligats a “aplicar a los rectores de dichas yglesias o dalles cómoda sustentación [...] obligándose ellos dende el dicho año mill quinientos treinta y cinco de proveher y hazer dichas iglesias en dichas valles y dalles los hornamentos nessessarios”, tanmateix “dende estos años acá no an dado quenta” (43v).³⁴

El visitador, “usando con ellos de misericordia” (42r), mana als jurats que vagen a València a donar comptes, duent “sus ápocas y cautelas [...] y no en letra arábiga” (42v).

³² És a dir, ‘els jurats’.

³³ Copiem el recompte de TORRÓ I ABAD, J., “Església i moriscos...”, 294, basant-se en aquesta Visita de 1578: “...un total de 344 lots que inclouen més de 500 arbres, 54 bancalets de secà, 23 d'horta o regadiu i 2 de vinya, els quals s'arrendaven a diversos particulars (una vintena en 1578) obtenint-se unes rendes que es reservaven per a l'edificació de les noves esglésies”.

³⁴ Cfr. per a major coneixement d'aquests aspectes econòmics, l'esmentat article de TORRÓ I ABAD, J., “Església i moriscos...”.

Però, les *obligacions* dels nous cristians, que hem vist fins ara, si bé no les complien, tampoc no els plantejaven greus conflictes interns. Altra cosa serien aquells manaments que més dolien a uns musulmans que devien aparentar ésser cristians.

Perquè els, teòricament, nou convertits continuaven les seues oracions i cerimònies ocultament, en mesquites més o menys amagades en els llocs més apartats. El visitador mana que “deriben las paredes de algunas que fueron mezquitas, es a saver: entre Benihalil y el Alcuadia, y en medio de Benimarzorch, y entre el Alquería alta y Alquería baja, y junto a Benistró” (50r), fent responsable del compliment de la normativa al rector i a l'alcaid del Castell. Ordena, així mateix, que alcen “las paredes de los fossares” o cementiris, perquè “son bajas”, i que “les hechen una costra a dichas paredes de argamassa por dentro y por de fuera, de manera que no puedan subir por ellas [...] y hechen sus cerraduras de fierro y llaves” (50v). Amb això es pretenia evitar que pogueren entrar els musulmans en els cementiris per a dur a terme les seues pròpies cerimònies i rituals islàmics d'enterrament. Per descomptat que les claus estaven en possessió del rector.

Entre les obligacions del rector estava també, ja ho hem vist, la confecció d'un llibre de matrícula parroquial, un “memorial de todos sus feligreses, hombres y mugeres de siete años arriba”, en el qual havia de constar el nom –el nom cristià, evidentment– de tots ells. Els diumenges i dies festius, en el moment de l'ofertori de la missa, el rector llegia el nom de cada un dels feligresos, els quals devien acudir al peu de l'altar, “y los que no estubieren en la yglesia, los señale” en el llibre de matrícula, “y si no le truxeren certificatoria de cómo an oydo missa” en altra parròquia, els castigue “comforme a la constitución” (53v). El rector tenia també el deure d'ensenyar “la doctrina cristiana” cada diumenge, en el moment que li pareguera més oportú (54r).

Un altre llibre tenia obligació de dur el rector, i és el conegut com a *Quinque Libri*, encara que el primer llibre que hui conservem de la Vall de Gallinera d'aquesta sèrie, és de 1611, de la parròquia de Benirrama. El visitador informa al rector de la manera succincta de fer la inscripció en el registre baptismal: “En tantos días de tal mes de tal año yo, fulano, rector, bapticé a fulano, hijo de fulano y de fulana, su muger. Fueron compadres fulano y fulana” (56v). Similar, però *mutatis mutandis*, en el de matrimonis. No fa cap referència a una inscripció dels difunts.

Finalment, el rector havia de dur un altre llibre “para asentar las penas” en què encorrien els pobladors de la Vall (56v).

Una altra humiliació vergonyosa per a un musulmà, era l'obligació de tenir en un lloc principal, “en la parte más decente” de la casa, diverses “himágenes de Nuestro Señor y Nuestra Señora y de los sanctos”. El rector havia de procurar-se i proporcionar als veïns, “comforme a el número de las cassas que ay en la dicha Valle” les estampes “que le paresçiere que bastan” (54v).

Unes altres normatives fan referència a la manera de matar els animals i de dur el gra al moliner i la pasta al forner (55-58). El visitador s'esplaia en detalls, en els quals, òbviament, inclou la prohibició de fer aquestes activitats en diumenge: “...ninguno sea ossado de enalbardar y llevar carga, ni ningún molinero moler, ni ninguno llevar carga a el molino en días de fiestas de guardar ni domingos en todo el día, assí a la mañana como a la noche” (58v).

La forma de pastar el pa, però sobretot de matar un animal, deu de seguir, segons la religió islàmica, un ritual molt codificat. És així com el pa i la carn seran *halal*, permesos. Contràriament l'aliment es *haram*, prohibit, i no pot menjar-se. El visitador, però, exigeix que els animals ha de matar-los un carnisser cristià vell, sense fer cap cerimònia pròpia dels musulmans. I els moliners i fornars tampoc no poden permetre cap intervenció ni cerimònia islàmica. Aquesta normativa no deixa de ser sorprenent en una societat, que –fins i tot en l'actualitat en pobles xicotets de les muntanyes, però també en els grans i en les ciutats–, repetesc, en una societat que no té costum d'anar al carnisser, ni al moliner ni –en molts casos– al forner. Totes les famílies tenien –i tenen– un molí de mà i, de vegades, un forn, i totes les famílies sacrificaven –i sacrifiquen– els animals en sa casa, seguint l'esmentat ritual codificat. ¿Existien veritablement aquests molins, fornars i carnisseries en cada una de les alqueries, o almenys en les alqueries més grans? Pensem, decididament, que no. Tanmateix, sí podria haver un carnisser –com és el cas, potser únic, de Benissivà– el qual es desplaçaria a les cases per a sacrificar els animals més grans. El visitador, lluny de la realitat, somiava en pobles de cristians vells, en el molí, el forn i la carnisseries que ha estat present en els nostres pobles i que constituïen, també, com a monopolis que eren, una font d'ingressos per al senyor. És absolutament impensable que els veïns de les alqueries de la Vall de Gallinera hagueren de desplaçar-se al Castell (que tampoc no disposaria de les instal·lacions adients) o al llunyà

Pego per a dur el gra al moliner, la pasta al forner o al carnisser els animals. Ens pareix evident, que aquesta normativa no es va complir en cap moment. ¿Van protestat els jurats? No hi tenim constància. És més que segur que continuarien –potser amagats– amb les seues costums, ritus i tradicions.

Tampoc no creiem fàcil de dur a terme el manament del visitador de que el rector devia elegir una o dos “mugeres, cristianas viejas, que sirvan de madrinas” per a assistir a les parteres i fer els amortallaments. ¿On devia trobar el rector aquestes dones, que estigueren disposades a anar a aquelles *perilloses* alqueries musulmanes? ¿Al Castell?, ¿a Pego? Al Castell, conforme se'ns revela en la Visita de 1591, i que veurem una mica més avant.

Quatre anys després, 1587, Alonso Dávalos, visita novament les rectories de la Vall. Les exigències d'aquest nou visitador van augmentant. És el rector, ara, Pere Périz.

Encara que, finalment, l'església de Benirrama “està de todo punto acabada” i també les de Benissivà i Alpatró “aunque faltavan algunas cossas necesarias” (64r), tanmateix, “el dicho señor vissitador no ha hallado cumplidas cassi ninguna cosas de las provehidas y mandadas en otras vissitas passadas” (65v). I Dávalos torna a repetir les ja conegudes clàusules: “usando con ellos de nuestra misericordia”, “se an dexado incurrir en dichas penas”, “siendo rebeldes y desobedientes a los mandatos”, “y su contumacia”, “y que no querían reformarse”. Els jurats són intimats al pagament de noves penes pecuniàries.

I és que, segons el visitador, al Castell encara no s'havia fet el retaule, ni les crismeres, ni la pila per a batejar, ni el calze, ni la patena d'argent, etc. (67r).

A Benirrama l'església sí estava feta, però “la cubierta della no es decente, por ser de cañas” i encara que per la part de dins estan cobertes d'algeps, tanmateix, creu el visitador que “con facilidad con qualquier agua se caherá todo el aljez”. Dávalos ordena “que los jurados de la dicha Valle hagan la cubierta de dicha yglesia”, i encara els obliga a que “paimenten” el sòl, “blanquehen [...] y hechen una costra de argamassa en las paredes de dicha yglessia por la parte de afuera, porque el agua no las gaste”, i “si fuera menester, alarguen dicha yglesia”. El retaule “decente” tampoc no estava fet, ni el calze, ni patena, ni crismeres, ni cobertor, ni frontal, ni la creu per a les processons, etc., etc. Sí estaven fets, però, la pila per a batejar –encara que no “con toda perfección para ques-té decente”– i alguns vestiments litúrgics (68r-69r).

A Benissivà l'església té els mateixos vells problemes: està acabada, però és massa menuda, el sostre és de canyes, etc. Mana el visitador que es faça més gran i que la teulada siga “de ladrillo o de tabla”, que la “blanqueen [...] le hechen una costra de argamasa [...] suelen i paimenten el suelo...”. Respecte als objectes, ornaments i vestimenta litúrgica l'escenari és paregut i els manaments de Dávalos així mateix (69v-71v).

A Alpatró “no halló hecho cossa ninguna”, i les normes respecte al temple i altres detalls són d'idèntic tenor al que hem vist en Benirrama i Benissivà. Fins i tot troba Dávalos que la campana d'Alpatró és massa menuda (71v-72v). I tampoc no estava feta cap de les tres cases abadies que estaven manades de construir (72v).

Sobre el pagament de les terres i arbres arrendats “hay pleyto formado en València”, perquè els jurats afirmen que “no tenían ni tienen obligación de dar cuentas alguna” (65r).

En la Visita de 1591 el rector de les tres parròquies era Bartolomé Gomar i el visitador Cristòfol Colom.³⁵ Pareix que ara, sí, els jurats han fet cas dels manaments dels visitadors anteriors.

A Benissivà hi ha ornaments, vestimenta i objectes litúrgics adients, el retaule, la creu gran de fusta per als enterraments, els bancs de fusta... No es diu res de l'acabament de l'església, el que dóna a entendre que ja complia les exigències del visitador (75v-76v).

El mateix passa en Benirrama, amb un “cáliz de plata bueno”, canelobres de ferro, etc. Respecte a les crismeres, eren d'argent i les tenia “el platero de la Vila de Gandía”, suposem que per a la seua restauració (76v-77v).

Les referències respecte a Alpatró són mínimes, però, si no hi ha queixa, conforme no hi ha, hem de suposar que les circumstàncies serien paregudes a les de Benirrama i Benissivà (74v-75v).

I, com que estaven fetes “muchas cosas dichas, mandadas en las precedentes visitas”, el visitador va suspendre “las penas que por no haver cumplido todo lo demás en ellas contenido, habían incurrido” (83r).

Però cada Visita significa noves exigències, i si els jurats pensaven que ara els deixarien ja tranquils, estaven enganyats.

Els jurats deuen fondre el calze de la capella del Castell i fer-lo de nou “añadiendo más plata” (79v). A Alpatró han de fer una pila per a ba-

³⁵ Nom pràcticament il·legible en el manuscrit, però que hem pogut confrontar en el llibre de Visita Pastoral d'aquest any, 1591, feta en Murla pel mateix visitador (cfr. infra, inventari de l'arxiu parroquial de Murla, “Visites Pastorals. 1578-1620. 2.2/1”).

tejar “de piedra, con su tapa de madera” i “cuatro bancos más de los que hay” (80r). A Benissivà també la pila “de piedra con su tapa de madera”, amb “cerradura y llave”, perquè la que hi ha “está muy indecente”. També deuen construir tres bancs més. A Benirrama el mateix respecte a la pila de batejar, i quatre bancs més (81v-82v).

A més a més, ara els jurats han de fer en la Vall una casa per a l'alguatzir i la seua muller “para que viva en dicha Vall [...] sin pagar alquiler por ella”. El visitador pretenia que la vigilància fóra més estreta: “...para que viviendo entre ellos el dicho alguazil pueda mejor hazer su officio”. A més la madrina ja esmentada per als parts i enterraments, seria la dóna de l'alguatzir, la qual, vivint en la Vall, podria fer amb més facilitat la seua feina, és a dir, no tindrien excusa els jurats per a evitar-la. Aquests jurats pagarien “seys reales a la dicha madrina, de cada huno que ayudara a parir, y quatro reales para cada uno que amortajare” (84r-85r).

Respecte al pagament de l'arrendament de les terres, que fins a 1586 el càrrec pujava fins a 634 lliures, el pleit continuava en València, i els jurats afirmaven “que no tenían ni tienen obligación de dar dicha cuenta” (77v-78r).

El visitador dóna per finalitzada la Visita amb les últimes disposicions: Els jurats deuen elegir “un clavario para que cobre las cosas pertenecientes” a les respectives esglésies (86r), perquè, per descomptat, tots i cadascun dels manaments i imposicions als jurats, clavaris, alguatzir i fins i tot al rector, van acompanyats amb les corresponents penes pecuniàries als contraventors.

El rector, al seu torn, ha de dur el llibre d'assistència a la missa dominical, “y a los que faltaren el aguazil saque prendas³⁶ [...] y asentará el rector en dicho libro: Tal día huvo tantas personas...”. Respecte a l'ensenyament “de la doctrina christiana”, el rector “pida quenta a sus feligreses hombres y mujeres [...] y no despose a sus contrahientes o a los que quisieren contraher matrimonio que no sepan por lo menos signarse y santiguarse, el *pater noster*, avemaría, los artículos de la fe i mandamientos...”. L'últim ordenament per al rector és el ja sabut respecte a l'obligació de fer públics els manaments de la Visita (85r-87v).

En 1594, el mateix Cristòfol Colom, visita per segona vegada les parròquies de la Vall (88r). El rector és ara Jeroni Miró. És, com els anteriors, l'únic rector per atendre les tres parròquies, a més de la capella

³⁶ “Prendas”, garanties o penyores que, sabem, deuriem rescatar amb diners.

del Castell. Per a resoldre el problema de les misses dominicals a tots els quatre temples, Miró “haze lo que hazen sus predecesores”: els diumenges i dies festius celebra una missa en el Castell i altra en Benirrama; el següent diumenge una missa en el Castell i altra en Benissivà; el següent, una en el Castell i l'altra en Alpatró. Al Castell, doncs, diu el rector missa tots els diumenges i festius, és a dir, “no salta” perquè és l'únic lloc en “haver christianos viejos”. És gràcies a aquesta declaració de Miró que hem trobat la resposta a la pregunta que s'havíem plantejat des de que coneixíem l'existència de només un rector per a tota la Vall. El corol·lari que trau Colom, el contemplem amb un cert somriure, perquè per al visitador, el fet de no tenir missa tots els diumenges en cada una de les poblacions era una mena de castic contra els veïns de la Vall, per no haver complert els manaments de les Visites anteriors, respecte al pagament de dos rectors: “... y se queda cada día de fiesta por dezir missa en dos yglesias, por no haserse lo que a ssido provehido en las visitas passadas, particularmente la del año mil quinientos ochenta y tres, donde se mandó a los vezinos de dicha Valle diessen sustento para dos clérigos por lo menos, porque pudiessen oír missa de hordinario,³⁷ y se diesse a cada huno cien libras por lo menos, e porque los vezinos de dicha Vall no pagan diezmos y primicias”. Ens pareix més que evident, que per als *cristians nous* escapar-se de la missa dominical, dos de cada tres diumenges, era una mena d'alliberament, que no de càstig. ¿O estarien obligats a assistir a missa en l'alqueria on es celebrava? Pareix que els jurats de la Vall només li donaven “de salario” al rector 60 lliures anuals, malgrat que aquest “sirve toda la Vall con grandíssimo trabajo” (92r-93v).

El visitador es fa, cada vegada, més exigent. El retaule del Castell, “de figuras suficiente”, tanmateix, està “mal asentado” i per tant “ase de adereçar”. Ara demana que també aquí, a la capella del Castell, facen una pila baptismal (88r).

Els bancs de les esglésies han de ser “con sus respalderos”, les finestres han de tenir “unas redecillas porque no entren pájaros”, a les piles, que potser foren de pedra o de fusta, deuen de posar un “alma de cobre o alaton”, és a dir un vas o recipient interior, “porque no se salga el agua bendita”. Reitera l'obligació, per lo vist incomplida, de nomenar un clavari per a cobrar els arrendaments, i mana a la madrina que no permeta que una cristiana nueva asistica a cap part, ni que “corte el ombligo” del nounat, ni que amortalle un difunt (97v-9v).

³⁷ ‘hordinario’ significa aquí ‘diumenges i dies festius’.

Els jurats son condemnats a pagar 50 lliures perquè encara no han fet les cases per al rector (97r-v), però en Benissivà, que ja té cinc cases,³⁸ a més d'“adereçar i reparar la casa abadía, porque se cae”, deuran incorporar la “casilla” de l'antic carnisser morisc, a fi que el rector “tenga cavallerisa y servicio”, i, encara, han de fer “otra estancia más para poder tener una ama”. També hauran de fer una clau per a la caixa o armari dels ornaments, un plat, etc., etc. (101v-102r).

Renova les penes als “moros” que encara practiquen “ritos y ceremonias” en matar animals, i que el carnisser, cristià vell, “no vaja a matar por casas particulares [...] por la sospecha que ay de condescender con sus serimonias”.

Ordena, així mateix, que s'anomenen entre ells amb el nom cristià rebut en el bateig: “ninguno sea ossado de llamar a otro nombre de moro” (106v-107r).

Reitera les obligacions del rector: Fer lectura pública dels manaments continguts en la Visita. Ensenyar la doctrina cristiana “procurando que con brevedad todos sepan por lo menos signar y sanctiguar, el *pater-noster*, avemaría, credo o artículo de la fe, los diez mandamientos de la ley de Dios y los cinco de la iglesia, y sacramentos”. Lliurar a l'algutzir aquells que “públicamente labran con bueyes, mulas y rompen tierras y hazen otras labores prohibidas en días de fiesta a vista de todos con notable yrisión”, perquè això es fa “con grande atrevimiento y desprecio de los madamientos de la Sancta Madre Yglesia y notable escándalo”. Fer executar les penes en què han incorregut els nous cristians i no “hazer gracia ni limitar las penas que son puestas en vssita y en constituciones”, i si el contraventor és pobre, “por tres vezes que haya caído e faltado le tengan [...] en la cárcel”. Tenir els llibres corresponents, com ara el de “celebración de las missas que dixere por los tales difuntos”. Com és habitual, a les penes pecuniàries, al rector li acompanya, també, la pena d'excomunió (103v-109v).

Respecte a l'arrendament de les terres, la situació no ha variat molt. Com que l'al·ludit pleit encara estava pendent, “pretendieron los dichos jurados no tener obligación” (95v).

Al final de la Visita, i esta vegada en valencià, el rector escriu de sa pròpia mà la publicació i notificació dels manaments corresponents amb la presència dels testimonis pertinents (109r).

³⁸ Arribaria a tenir 24 al moment de l'expulsió.

L'última Visita que posseïm, anterior a l'expulsió de 1609, es la de l'any 1597. El visitador és el mateix Colom (111r) i el rector Josep Pasqual (113v). A diferència de les Visites anteriors, aquesta ocupa tan sols 9 folis del llibre.

Al Castell està tot pràcticament perfecte, però, sempre hi ha un 'però', encara falta la pila de batejar (116r) i “no ay axeytes en las crismeras” (111r).

A Benirrama “no parece haverse hecho ninguna cosa de las que en la Visita pasada se proveyeron”. Hi ha pila de batejar... “aunque sin agua”; hi ha un recipient per a l'*oleum infirmorum*... “aunque sin óleo” (112r). Els jurats han de fer, també, un retaule de fusta i “un llenz damunt lo altar”³⁹ (116v).

A Benissivà sí pareix que tot estiga en orde, i encara que sempre falta alguna cosa –la pila de batejar “hállase cerrado con su llave y con su tapa de madera”, tanmateix està “mal proveído de agua”– pareix que el visitador Colom està més content i en la Visita van “cantando el hymno de *Veni Creator*” (112r). Com a Benirrama, han de fer també els jurats “un retaule de fusta pintat, un lens damunt lo altar...” (117r).

A Alpatró la situació sempre és una miqueta més difícil: els jurats han de fer una “tela encerada que cubra todo el altar”, un retaule, “seis bancos con sus respalderos”, làmpades, “otro plato mayor que el que hay, e cerradura a la caxa...”, etc. Però sobretot el visitador Colom els mana que “comensen a fer bailía” o casa per al rector, i els dona un termini de 4 mesos per tal que “la agen acabada”; mentre tant el rector deurà viure en una casa que li assenyalen els jurats, encara que no creiem que el rector s'atrevera a dormir fora de les muralles del Castell (118r).

Amb les següents últimes normatives, finalitza la Visita:

Reitera l'obligació que tenen els jurats de sufragar les despeses amb les primícies de la Vall, les quals ascendeixen a més de 350 lliures anuals, però que “las [...] retiene en sí el aljama y no las pagan”; el mateix que l'arrendament de les terres, el vell pleit del qual ha arribat a Roma (114).⁴⁰

Les “penores” o “prendes” que s'havien fet com a pagament de penes imposades en anteriors Visites “es vendran en València per tot el mes de abril” (118r).

³⁹ En aquesta Visita i ha glosses i notes marginals en valencià, molt probablement de mà del rector Pasqual.

⁴⁰ Cfr. també l'esmentat treball de TORRÓ I ABAD, J., “Església i moriscos...” amb el significatiu subtítol: “Aspectes econòmics de l'enfrontament”.

Els avisos a la madrina són els acostumats, però s'assenyala que la dona “será castigada como encubridora” si permet els ritus i cerimònies islàmiques (118v).

A partir d'aquesta Visita de 1597 el rector dirà, com sempre, dos misses els diumenges, però, ara, una al Castell i l'altra, sempre, a Benissivà “en la yglesia que allí se ha hecho, y no en otra parte, atento que allí está en medio de la Valle y en más comodidad para que todos puedan hir a missa” (119r-v). De Benissivà a Benissili, l'alqueria més allunyada, hi ha poc més de 6 km.

El llibre de Visites finalitza amb els ja coneguts manaments per al rector (119v).

Més que conèixer el resultat final de les relacions entre els moriscos i el visitador, el rector, l'alcaid, l'algutzir i els soldats del Castell –que en realitat ja el sabem: el corol·lari finalíssim de 1609–, aquesta anàlisi ens ha permès de fer-nos una idea més aproximada de la situació humana i religiosa d'aquells valencians musulmans en uns temps tan difícils, que van acabar amb la seua expulsió. Ens ha permès, al mateix temps, comprendre millor el valor que hem de donar a la *cristianització* de la majoria de les poblacions d'aquestes Valls de Pego des de la invasió i conquesta pel rei Jaume, així com al vertader significat de la creació de les famoses 190 parròquies de moriscos de 1535 i de l'arreglament parroquial de Ribera de 1574. També és possible que aquesta picabaralla dels jurats de la Gallinera amb els successius visitadors de l'arquebisbe Ribera acabara amb les forces dels cristians nous, que cansats de tanta coacció, tanta amenaça, tanta intimidació, a la fi veurien que la millor o l'única solució possible, seria contemporitzar i transigir. Potser aquesta fóra una de les raons de la seua *neutralitat* en la guerra de 1609.

En tot cas, aquest llibre de Visites té un caire netament distint al que observem en les Visites, per a les mateixes dades, de l'esmentat arxiu de Murla, tractant-se d'una població d'unes 120 cases, la meitat cristians nous i la meitat cristians vells. Comparem únicament la Visita de 1578.⁴¹

El visitador era el mateix Francesc Mesa, i la Visita es duia a terme després de la de la Vall de Gallinera.

A Murla Mesa controla la celebració de les misses pels difunts i aniversaris (o “perpetuales”), els arrendaments de les terres fetes a cris-

⁴¹ *Visites Pastorals* de Murla, f. 1-22, signatura 2.2/1 de l'inventari de l'arxiu d'aquesta parròquia.

tians vells i nous, i com el producte de dits arrendaments (que troba pagats sense problemes) ha estat “gastado [...] en cosas necessarias a la dicha iglesia”, etc. La Visita al Santíssim Sacrament “que está en dicho altar mayor en un sagrario de madera dorado y en un cofrecillo de plata con su ara y corporales”, es fa en processó i “cantando el hymno de *Pange Lingua*”, així com es fa també en processó i “cantando el hymno de *Veni Creator*” la Visita a la pila baptismal, “la qual se halló cerradura [*sic*] y su agua clara dentro della”, i el “sancto olio y chrisma, y el sancto oleum *infirmorum*”. I estaria el visitador content, perquè tot estava “bien proveydo de lo necessario”, i el “libro de bautizados [...] libro de matrimonios”, amb les partides corresponents, etc., etc. Alguna cosa menor –com ara que “los bacineros” o encarregats de les almoines dugueren llibres adients– no escapa dels manaments del visitador. Aquest insisteix sobretot en que “los christianos nuevos [...] contribuyan en los gastos necessarios a la dicha iglesia parrochial, y hagan un cuerpo con los christianos viejos”; en que el “magnifico mustaçaff” de la vila vigile que no es facen “abusos en quebrantar los días de fiesta y domingos, cargando cargas”, que segons “fue informado” feien tant “christianos viejos como christianos nuevos”; en que en eixos dies festius “no muelan en los molinos ni vayan a moler”.

Alguna cosa més –com ara la confecció d’una “capa de damasco blanco [...] con su cenefa bordada de imaginería [...] un incensario y naveta de plata, y un hisopo de plata”– va ser objecte dels manaments de Mesa. Els jurats devien, també, “aderesçar y reparar la hermita de Sanct Sebastián”, que “estava algo desruída” i “derribar [...] la troneta de la ólim mezzquita de modo que no aya vestigio della”, tancar “el fossar” dels cristians nous, i construir-ne “tapias en alto, y pongan en él sus puertas con su cerradura y llave, y encima de la puerta su cruz...”, i el rector “no permita que sus feligreses christianos nuevos hagan cerimonias algunas de moro, en especial açerca del enterrar, que no consienta que hagan la sepultura más ancha arriba que abaxo, sino que sea igual; y que al difuncto no lo lleven en los hombros ni le hechen en la sepultura de costado, sino derecho, la cara que mire hazia el cielo; y que después de enterrado el difuncto, ninguna persona llegue a la sepultura para effecto de poner en ella flores, ramos ni otras cosas, ni a llorar...”, extrems, alguns d’ells, que realment ens sorprenen actualment, com ara la prohibició de dur a les espatles el fèretre, posar flors o plorar. ¿Per què no podien dur flors o, més encara, com li se pot prohibir a una persona de “llorar” [*sic*, en f. 21v] davant un difunt en el moment de l’enterrament de la persona amada?

Respecte als clergues és notable assenyalar que hi havia varis residents en Murla, entre altres el “rector de la Vall de Alaguar [...] y que de allí sirviese su rectoría”. Ja vam veure més amunt el perill que va córrer el rector de la veïna Vall d'Ebo.

El rector, és evident, haurà de dur, també, els llibres de matrícula parroquial, publicar els manaments de Visita, i alguna cosa més.

“Que no aya vestigio della”, de l'antiga –ólim– mesquita. Aquest seria el compendi, la síntesi, la sinopsi de l'actitud i disposició, no ja del visitador, sinó de quasi tots els cristians, “los cristianos viejos”, i, per descomptat, de les autoritats civils i religioses de les Espanyes al voltant del 1600. En tot cas, no ens enganyem, o s'admetia la pluralitat religiosa –ben lluny de l'esperit de la majoria, encara que no de tots– o l'exili era inevitable, conforme va ocórrer. El fonamentalisme polític i religiós –mal entesa la religió– va, finalment, triomfar.

Encara que també mitjançant l'apòfasi hi podem arribar a Déu.

No tenim dubte que un estudi més acurat d'aquestos i altres llibres parroquials de la Marina Alta, anteriors i immediatament posteriors a 1609 i que hem inventariat en aquest treball, ens ajudarà a objectivitzar millor aquells anys crucials de la nostra història, que encara graviten en el nostre present i que ens permetran configurar millor el nostre futur. Ja ha hagut investigadors que s'han ocupat, fructíferament, d'aquesta feina. Intentarem, també nosaltres, continuar aquesta línia d'investigació, els resultats de la qual ens agradaria publicar ben prompte.

Finalment, volem assenyalar, també, que algunes de les dades que oferirem a continuació en aquest treball, basant-nos en les fonts consultades, apareixen insuficients i, de vegades, contradictòries. No dubtem tampoc, que el més fàcil accés a la documentació original que suposa i implica la present inventariació, possibilitarà també una més exacta i segura utilització d'aqueixes dades.

**INVENTARIS DELS
ARXIVS PARROQUIALS**

L'ATZÚVIA

PARRÒQUIA DE SANT VICENT FERRER

Alqueria àrab amb restants d'assentaments anteriors d'ibers i romans. En 1602 hi havia 6 o 9 focs moriscos, però només 3 després de l'expulsió. Al parèixer, el mateix any 1609, el cavaller Francés Roca va atorgar carta pobla a 6 famílies mallorquines. D'aquí que aquesta població fóra coneguda també amb el nom de l'Atzúvia dels Roques o Vila dels Roques.

Des del punt de vista eclesiàstic, no posseïm dades anteriors al segle XVI. Suposem que pertanyeria a la rectoria de Pego, però tenim constància d'aquesta pertinència només des de principis d'aquest segle. En temps de Sant Tomàs de Vilanueva (1544-1555) o, posteriorment, en l'arreglament parroquial de l'arquebisbe Ribera (1574), i, potser, amb una població de cristians nous de 18 focs, es va convertir en annex de Favara, parròquia hui desapareguda, però dependent aleshores d'aquella mateixa rectoria de Pego. Ribera va manar construir una església sota l'advocació de Santa Llúcia. Altres fonts afirmen que sota l'advocació actual de Sant Vicent Ferrer, però pareix més probable que aquesta dedicació l'adquirira tan sols des de 1700. Al segle XVIII va ser construït un nou temple, ampliat al segle XIX, que en 1911 es trobava quasi en ruïnes, restaurant-se en els anys posteriors. Es va edificar el campanar en 1964. En 2006 la població comptava, aproximadament, amb 550 habitants.

L'antiga alqueria morisca de Benumea, que en l'arreglament parroquial de 1574 havia estat agregada a la nova parròquia de Favara, va ser repoblada en 1611, però, va quedar despoblada a mitjan del segle XIX (altres fonts afirmen que el despoblament definitiu es va produir a principis del XX), i només en resta, actualment en estat ruïnós i de vegades utilitzat com a pleta per al bestiar, el temple de Sant Sebastià. Benumea no té llibres parroquials propis.

El municipi de la veïna Fornà es va incorporar a l'Atzúvia en el primer quart del segle XX.

L'Atzúvia té llibres propis des de 1852; fins a eix moment ens hem de trametre a la seua matriu Favara. L'arxiu es troba en bones condicions en la casa parroquial, juntament amb els arxius de Fornà i el de Favara (aquest reduït arxiu de Favara ha estat inventariat i individualitzat al seu lloc alfabètic corresponent, malgrat la inexistència actual de la població).

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ⁴²	1852-1869	1.1.1/1
"	1869-1897	1.1.1/2
"	1897-1921	1.1.1/3
" ⁴³	1921-1944	1.1.1/4
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1921-1943	1.1.2/1
"	1943-1951	1.1.2/2
"	1952-	1.1.2/3
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1945-1951	1.1.5/1
"	1952-	1.1.5/2
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1945-1951	1.1.6/1
"	1952-	1.1.6/2

⁴² Per als anys anteriors vide els *Quinque Libri* de Favara.

⁴³ Solament Matrimonis i Defuncions.

BENIGEMBLA

PARRÒQUIA DE SAN JOSEP

Població d'origen musulmà de la Vall del Pop, per on discorren les aigües del riu Xaló-Gorgos. Aquest riu ha estat declarat com lloc d'interès comunitari per part de la Unió Europea.

En 1536, amb 18 focs de cristians nous, va ser agregada a la parròquia de Parcent. Creiem que continuava agregada a aquesta població en l'arreglament parroquial de Ribera de 1574.

En 1609 hi havia 40 famílies morisques (molt probablement, aquest ràpid increment de població es deu, fonamentalment, al fet de comptabilitzar, també, les cases aïllades en les muntanyes del terme). Els pobladors van fugir i es van refugiar, juntament amb els d'altres nombroses viles i alqueries de la Marina, en el cim de la veïna muntanya del Cavall Verd, al començament de la guerra més amunt esmentada, per tal de resistir al decret d'expulsió dels moriscos d'aquell funest any. Allí, al cim de la muntanya, es trobaria el mític castell de Pop,⁴⁴ un dels que havia controlat el cabdill Al-Azraq al segle XIII, i que, suposadament, es va constituir en el centre neuràlgic d'operacions de la revolta militar del 1609. El poble va ser, aleshores, ocupat militarment i repoblat, posteriorment, amb camperols procedents de les Illes i de Catalunya.

L'església parroquial, dedicada a Sant Josep, és d'estil neoclàssic; va ser edificada a finals del segle XVIII i acabada ja en el XIX. Altres fonts afirmen que es va construir entre 1833 i 1895. En el XIX es construiria el bell campanar barroc. Va ser restaurada el 1994. En 2006 comptava amb 559 habitants.

Actualment, està servida la parròquia, a l'igual que la de Castell de Castells, pel rector de Murla.

L'arxiu parroquial que es trobava, provisionalment, en dependències de l'Ajuntament per motius d'obres a la casa parroquial, ha tornat a la badia –no habitada–, una vegada inventariat i finalitzades les esmentades obres. El llibre més antic que posseïm és un *Quinque Libri* de 1783. La sèrie, continuada amb els corresponents llibres de Bateigs, Matrimonis i Defuncions, arriba fins als moments presents.

⁴⁴ Sobre aquest castell, cfr. infra el capítol sobre Murla.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
B.O.A.V.	2.3
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Mises	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibre Inventari	5.1
Comptabilitat	5.2
Obres i Restauracions	5.3
BIBLIOTECA	6

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1783-1812	1.1.1/1
"	1813-1851	1.1.1/2
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1852-1874	1.1.2/1
"	1875-1918	1.1.2/2
"	1919-1945	1.1.2/3
"	1945-1952	1.1.2/4
"	1952-	1.1.2/5
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1941-1993	1.1.4/1
"	1994-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1852-1874	1.1.5/1
"	1875-1951	1.1.5/2
"	1952-	1.1.5/3
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1852-1874	1.1.6/1
"	1875-1917	1.1.6/2
" ⁴⁵	1918-1936	1.1.6/3
"	1939-1952	1.1.6/4
"	1952-	1.1.6/5

⁴⁵ Manca l'enquadernació i les primeres fulles corresponents a l'any 1918 i part de 1919. En la pàgina que cobreix el llibre llegim el següent: "Nota: Salvado de la revolución roja del 36", el que explicaria la causa de la deterioració. Actualment dins una carpeta.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Expedients Matrimonials		1.2.1
Expedients Matrimonials	1892-1911	1.2.1/1
"	1912-1944	1.2.1/2
"	1945-1961	1.2.1/3
"	1962-	1.2.1/4
Matrícula Parroquial		1.2.2
Matrícula Parroquial	1836-1884	1.2.2/1
"	1952	1.2.2/2
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1944-1980	2.2/1
"	2008-	2.2/2
B.O.A.V. ⁴⁶	1862-	2.3
ACCIÓ PASTORAL ⁴⁷		
		3
CULTE PARROQUIAL		
		4
RACIONAL		4.1
Racional	1783-1798	4.1/1
"	1799-1812	4.1/2
" ⁴⁸	1875-1896	4.1/3
"	1813-1853	4.1/4
"	1897-1925	4.1/5
"	1942-1951	4.1/6

⁴⁶ Conté els anys 1862 (volum núm. 1 del BOAV), 1863, 1864, 1865, 1893, 1894, 1897, 1901, 1903, 1919, 1932, 1935 i des de 1941.

⁴⁷ Cfr. "Conferències eclesiàstiques. Parcent, Murla i Benigembla. 1863-1900. 3.6" de l'inventari de Murla.

⁴⁸ En realitat és una mena de Minutari de Racional.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DISTRIBUÏDOR	1952-1975	4.2
LLIBRES DE MISSES	1957	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
		5
LLIBRE INVENTARI	1952-1975	5.1
COMPTABILITAT		5.2
Llibre de Fàbrica	1842-1940	5.2.1
Llibre de Comptes	1887-1931	5.2.2
Comptes de Culte i Fàbrica	1940-1974	5.2.3
Llibre de Comptes de Culte i Fàbrica	1952-1975	5.2.4
Llibreta de Comptes	1970-1985	5.2.5
Llibre de Comptabilitat	1975-1985	5.2.6
OBRES I RESTAURACIONS	ca. 1992	5.3
BIBLIOTECA⁴⁹		
		6

⁴⁹ Volem destacar un Missal –al qual li falten les cobertes i les primeres i últimes pàgines, que podria ser del segle XVIII– i un “Manuale Valentinum ad Sacramenta Ecclesiae administranda”, ed. en València en 1859.

BENIMELI

PARRÒQUIA DE SANT ANDREU APÒSTOL

Aquesta població d'origen musulmà, als peus de la serra Segària i junt al riu Girona, va ser conquistada pel rei Jaume al voltant del 1250 (altres fonts donen l'any 1256). El cavaller Bobuet la compraria al mateix rei en 1261, i, posteriorment, passaria a mans dels Calvet, Quintavell, Clapers, etc., fins al comte Cirat, últim titular del senyoriu.

Quan al 1535 es van crear les noves parròquies, la de Benimeli –20 focs–, pertanyent aleshores a la de Dénia, es va annexar a la rectoria de Ràfol. Els habitants, però, continuaven sent musulmans, de forma que les aproximadament 40 famílies morisques que hi vivien en 1609 (molt probablement, aquest aparent ràpid increment de població es deu, fonamentalment, al fet de comptabilitzar, també, les cases aïllades del terme) van haver d'abandonar les seues terres, i el lloc romangué despoblat o quasi despoblat. Famílies mallorquines omplirien el buit causat per l'expulsió. En aquest temps el seu nom seria Benimelique.

Només al segle XVII es va construir l'església de Sant Andreu Apòstol, substituïda per una nova al segle següent; les obres d'aquesta es van donar per finalitzades el dia 9 de novembre de 1761, data de la primera reserva del Jesús Sagramentat. Cada any es celebra aquest fet amb tota solemnitat en la festa d'“El Reservat”. És un temple de planta de creu grega amb una de les capelles laterals dedicada al Santíssim *Ecce Homo*, patró del poble, reconstruïda en 1920. El temple ha estat restaurat recentment.

En 1991 es va erigir com a parròquia independent de la seua matriu de Ràfol amb dedicació del temple en el 2001. La parròquia està assistida, actualment, pel rector de Beniarbeig.

Després de la disminució poblacional de la segona meitat del segle passat, en el 2006 comptava aproximadament amb 360 habitants, potser alguns més, població que ha anat incrementant-se en els últims anys fins arribar als 402 que es comptabilitzen en el 2009.

És a la casa abadia de Beniarbeig on es troba, en bones condicions, el menut arxiu parroquial. Té llibres sacramentals propis des de 1985 (de Confirmacions des de 1986). A més, compta amb un llibre d'Efemèrides des de 1982, un de Fundacions des de 1993, un de Taules de Fundacions des de 1996 i un d'Inventaris des de 1991.

CASTELL DE CASTELLS

PARRÒQUIA DE SANTA ANNA

Era una alqueria musulmana que juntament amb el castell de la Serrella, formava, també, part del senyoriu d'Al-Azraq fins a la conquesta del rei Jaume I en 1254. El va comprar Bernat de Sarrià en 1290 o 1320 (no hi ha conformitat en les distintes fonts) i posteriorment l'Orde de Calatrava.

Eclesiàsticament depenia de Bolulla (Marina Baixa) fins a 1535, quan es va erigir com a parròquia. En la reorganització de 1574 del patriarca Ribera coneixem l'església de l'Alcúdia de Castell de Castells, que era l'antiga parròquia, la qual comprenia l'actual Castell de Castells (35 cases) i tenia com annexos Bitla (amb 8 cases) i Aialt (amb 30 cases). És molt probable que Ribera manara la construcció d'un temple en aquesta última alqueria, en la qual el rector diria una segona missa els diumenges i dies festius. Hui han desaparegut els dos annexos, quedant únicament el nom de les corresponents partides i barrancs. Altres fonts indiquen que els tres llocs comptaven, conjuntament, amb 170 focs, que ens pareix una xifra molt exagerada. Totes les tres alqueries quedaren abandonades després de l'exili dels moriscos. Posteriorment, Castell seria repoblat per unes 30 famílies mallorquines. Poc més tard, en 1620, ja hi ha entrades als llibres sacramentals.

Conserva en el seu terme municipal les famoses pintures rupestres del Pla de Petracos, art llevantí i macroesquemàtic d'uns 8.000 anys d'antiguitat, declarades Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO en 1998. També el Pla de Petracos, situat a poc més de 7 km de Benigembla en direcció a la Vall d'Ebo, és tristament famós per ser el lloc on es va apagar l'última espurna de la inútil, amarga i sangosa rebel·lió del rei morisc Mellini, en 1609, que vam veure més amunt. Pareix ser que els *cristians nous*, abans d'aquesta desfeta, havien destruït l'odiat temple parroquial.

L'actual temple de Santa Anna, una nau de volta de canó amb capelles laterals, és del segle XVII (altres fonts afirmen que és del XVIII). A mitjan segle XX s'afegiria la torre campanar.

L'arxiu es troba en molt bones condicions a la casa parroquial, en la que no viu el rector. És el rector de Murla el que serveix la parròquia i els aproximadament 500 habitants amb que compta el poble en l'actualitat.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
Adoració Nocturna	3.1
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Misses	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Inventaris	5.1
Comptabilitat	5.2
CEMENTIRI	6
Varis	6.n
BIBLIOTECA	7
VARIS	N

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1620-1741	1.1.1/1
"	1741-1781	1.1.1/2
" ⁵⁰	1782-1846	1.1.1/3
" ⁵¹	1847-1862	1.1.1/4
" ⁵²	1863-1918	1.1.1/5
" ⁵³	1919-1936	1.1.1/6
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1906-1946	1.1.2/1
"	1946-1952	1.1.2/2
"	1952-	1.1.2/3
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1941-1980	1.1.4/1
"	2008-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1939-1952	1.1.5/1
"	1952-	1.1.5/2
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1940-1952	1.1.6/1
"	1952-	1.1.6/2

⁵⁰ Manca al moment de confeccionar aquest inventari. Les dates oferides són una pura hipòtesi; també podrien faltar dos llibres.

⁵¹ És un llibre d'extraordinàries dimensions, molt deteriorat en els últims fulls.

⁵² Manca al moment de confeccionar aquest inventari. Les dates oferides són una pura hipòtesi; també podrien faltar dos o més llibres.

⁵³ Només Matrimonis i Defuncions.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índexs		1.2.1
Índex de Bateigs i Matrimonis	1750-1928	1.2.1/1
Índex de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1929-1932	1.2.1/2
Minutari de Bateigs	1934-1936	1.2.2
Expedients Matrimonials		1.2.3
Expedients Matrimonials	1935-1950	1.2.3/1
"	1950-1984	1.2.3/2
"	1985-	1.2.3/3
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
Efemèrides de la Parròquia ⁵⁴	1946-1993	2.1.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1952-1980	2.2/1
"	2008-	2.2/2
ACCIÓ PASTORAL		
		3
ADORACIÓ NOCTURNA	1945-1955	3.1
CULTE PARROQUIAL		
		4
RACIONAL	1943-1951	4.1
DISTRIBUÏDOR	1952-1974	4.2
LLIBRES DE MISSES	1952-1964	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
		5
INVENTARIS	1961-1984	5.1
COMPTABILITAT		5.2
Llibre de Comptabilitat⁵⁵	1975-1983	5.2.1

⁵⁴ En els primers fulls conté actes de la Junta de Fàbrica (1948-1949).

⁵⁵ Conté també documentació de la Vall d'Ebo i Famorca.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Comptes de Culte i Fàbrica		5.2.2
Comptes de Culte i Fàbrica	1943-1951	5.2.2/1
"	1952-1975	5.2.2/2
Llibreta de Comptes	1993-2008	5.2.3
CEMENTIRI		
VARIS	ca. 1959	6.n
BIBLIOTECA⁵⁶		
VARIS⁵⁷		
	post 1939	N

⁵⁶ Volem destacar una “Biblia Sacra vulgatae editionis Sixti V et Clementis VIII”, ed. en Avinyó i París en 1774 i el “Manuale Valentinum ad Sacramenta Ecclesiae administranda”, ed. en València en 1811.

⁵⁷ Una carpeta molt deteriorada amb documentació posterior a 1939 dels temes més diversos. Destaca un projecte de Centre Parroquial de 1955, però també Comptes de Culte i Fàbrica, Cementiri, Expedients Matrimonials, Matricula Parroquial, etc.

FAMORCA

PARRÒQUIA DE SANT CAIETÀ

Lloc de moriscos amb 12 o 26 focs,⁵⁸ segons les distintes fonts, ubicat en la Vall de Seta entre les muntanyes Serrella i Alfaro. Després de la conquesta de Jaume I va formar part de la baronia de Guadalest i va ser successivament propietat dels Cardona –Sancho de Cardona, almirall d'Aragó, era marqués de Guadalest en 1542–, Palafox i Arteaga.

Eclesiàsticament era annex de Fageca (arxiprestat de la Serrella, de la comarca del Comtat) des de la creació d'aquesta com a parròquia en l'arreglament del patriarca Ribera de 1574. Famorca s'erigiria com església independent en 1953.

Un primer temple parroquial, sota l'advocació de Sant Caietà, seria construït a finals del segle XVI sobre la mesquita musulmana. No hem de perdre de vista, però, el sentit que hem de donar a una comunitat de cristians nous, conforme vam veure en el capítol que hem titulat “La Vall de Gallinera com a paradigma”. L'actual església és, probablement, del segle XVIII. L'última reconstrucció es va dur a terme en 1912.

Comptava amb 63 habitants en 2006 i 48 en 2008, sent, creiem, el municipi menys poblat de la província d'Alacant, amb regressió continuada des de 1900, quan es comptabilitzaven fins a 266 habitants.

És l'única població, juntament amb Margarida, de les estudiades en aquesta obra, que no pertany a la Marina Alta, sinó a la comarca del Comtat. Tanmateix, en l'actual reestructuració arxiprestal, que ha entrat en vigor en setembre de 2010, aquesta parròquia forma part, com totes les altres estudiades en el present treball, de l'arxiprestat de la Preciosíssima Sang (arxiprestat número 34 de la vicaria VIII).

El reduït arxiu parroquial es troba, en bones condicions, en la casa abadia de Benimassot. El rector d'aquesta població atén, també, els fidels de Famorca, així com els de Tollos i Fageca, aquestes dues parròquies pertanyents, també, a l'arxiprestat de la Serrella, en la distribució arxiprestal en vigor fins a setembre del 2010.

⁵⁸ ROBRES LLUCH, R., *Catálogo...*, dona 11 per a 1563 i 26 per a 1602. Aquest increment de població tan notable en només 39 anys, no s'explica si no és comptabilitzant en el primer cas el nucli principal de la població, i en el segon si es comptabilitzen també les cases aïllades.

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>	1946-1997	1.1.1
Bateigs	1998-	1.1.2
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Matrimonis	1980-	1.1.5
Defuncions	1980-	1.1.6
GOVERN		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA ⁵⁹	1922	2.1
VISITES PASTORALS ⁶⁰	1959-2007	2.2
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		3
LLIBRE DE COMPTABILITAT ⁶¹	1975-1983	3.1

⁵⁹ És una fotocòpia que conté l'Acta d'inauguració del Santíssim Sacrament, i es troba en el llibre de "Visites Pastorals. 1959-2007. 2.2" d'aquest inventari.

⁶⁰ Cfr. també en l'Arxiu de Fageca (arxiprestat de la Serrella, de la comarca del Comtat) la Visita Pastoral de 1780.

⁶¹ Cfr. també en l'inventari de Castell de Castells "Llibre de Comptabilitat. 1975-1983. 5.2.1".

FAVARA

PARRÒQUIA DE SANT PERE

Actual despoblat entre l'Atzúvia i Pego. No queden restes ni edificacions. Formava part de la rectoria de moriscos de Pego en 1535, i més tard, en l'arreglament de 1574, es va erigir en parròquia independent amb els annexos de la mateixa Atzúvia, Atzeneta, Benumea i altres alqueries ja desaparegudes. Els pobladors de les alqueries veïnes acudien a la missa dominical de Favara en l'església dedicada a Sant Pere o a la de Benumea (vide supra el capítol de l'Atzúvia).

En 1602 tenia 15 focs, que quedaren despoblats després de l'expulsió. Conservem carta pobla dels Borja i Centelles de 1611. En algun lloc hem llegit que ja estava deshabitada al segle XVIII, però els llibres parroquials conservats evidencien que en 1851 encara s'anotaven partides sacramentals. La seua despoblació definitiva seria molt probablement a finals del segle XIX.

El reduït arxiu es troba en bones condicions en la casa parroquial de l'Atzúvia.

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ⁶²	1736-1774	1.1.1/1
"	1775-1807	1.1.1/2
"	1808-1851	1.1.1/3
CULTE PARROQUIAL		
Racional ⁶³	1778-1792	2.1
Càrrec i Descàrrec ⁶⁴	1667-1751	2.2

⁶² Extraviat un primer *Quinque Libri*.

⁶³ I annexos de l'Atzúvia i Benumea. Aquest és un llibre "que tenia el tio Ramon", perquè l'havia rescatat del foc durant la Guerra Civil i el va recuperar l'actual rector.

⁶⁴ Conté l'origen de les festes del Santíssim Crist del Miracle i de Nostra Senyora dels Desseparats.

FORNA

PARRÒQUIA DE SANT BERNAT ABAT

Quan en 1535 es van fer dos rectories de la matriu Vilallonga (comarca de la Safor), una d'elles va ser la de Recunxent. A aquesta església es va annexionar la de Fornà, amb 25 focs de cristians nous, potser amb un primer temple construït a finals del segle XV. Segons alguna font, era lloc mixt de moriscs i cristians al moment de l'expulsió del 1609, amb 35 focs en conjunt. Aquestes dades del temple i dels cristians vells, ens pareixen una mica estranyes i es deuriem de confrontar amb major deteniment.

En algun moment es va desmembrar de Recunxent i agregar a la parròquia de l'Atzúvia. L'actual dedicació, a Sant Bernat Abat, és dels segles XVII-XVIII. El temple es troba, a hores d'ara, en fase de rehabilitació. Es va erigir com a parròquia independent en 1972. Al present està servida pel rector de l'Atzúvia.

Era municipi independent fins a 1911, quan es va fusionar amb el de l'Atzúvia. En 2006 comptava amb 65 habitants.

És molt famós el seu castell de planta quadrada que va pertànyer a Al-Azraq. Avui està molt deteriorat però encara amb algunes estructures conservades.

El xicotet arxiu propi es troba en bones condicions en la casa parroquial de l'Atzúvia.

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1821-1862	1.1.1/1
"	1863-1881	1.1.1/2
"	1882-1905	1.1.1/3
"	1906-1951	1.1.1/4
Bateigs	1952-	1.1.2
Comunions	1952-	1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Matrimonis	1952-	1.1.5
Defuncions	1952-	1.1.6

MARGARIDA

PARRÒQUIA DE SANT FRANCESC D'ASSÍS

Alqueria de moriscos conquistada per Jaume I. En 1258 el castell de Margarida era lliurat a Gil Eiximeno, batlle del regne de València, amb tots els seus territoris. Jaume, senyor de Xèrica, fill de l'invasor, va donar carta pobla a Planes en 1278, convertida en Baronia, amb les alqueries d'Almudaina, Benialfaquí, Catamarruc i Margarida. En 1379 seria el rei Pere el Cerimoniós el que donaria el Castell a la reina Sibila, a perpetuïtat.

Eclesiàsticament, formaria part de la rectoria de Cocentaina, però es va convertir en annex de Catamarruc (arxiprestat de la Serrella, de la comarca del Comtat) quan en 1535 aquesta població es va segregar de la seua matriu de Cocentaina i es va erigir en rectoria de moriscos. Sanchis Sivera afirma que després va ser annex de Planes. Altres fonts afirmen que fins al segle XIX va continuar sent annex de Catamarruc. Aquesta pareix ser la informació més correcta. Una ràpida inspecció a l'arxiu parroquial de Catamarruc ens fa veure que la parròquia de Margarida era filial seua almenys des de 1654 fins a 1814. És possible, encara que resulte una mica estrany, que en temps de Sanchis Sivera, la parròquia fóra servida pel rector de Planes, el que explicaria l'afirmació d'aquest insigne historiador. A partir de 1814 té llibres sacramentals propis (encara que altra documentació anterior).

Comptava amb 26 focs en 1609, que van quedar despoblats després de l'expulsió, i 60 habitants en 2006.

Sant Francesc d'Assís de Margarida va ser erigida com a parròquia independent en 1972.

Juntament amb Famorca, és l'única població, de les estudiades en aquesta obra, que no pertany a la Marina Alta, sent pedania de Planes (arxiprestat de la Serrella, de la comarca del Comtat). Malgrat les seues relacions històriques, geogràfiques i polítiques amb la comarca del Comtat, en l'actual reestructuració arxiprestal, que ha entrat en vigor en setembre de 2010, aquesta parròquia forma part, com totes les altres estudiades en el present treball, de l'arxiprestat de la Preciosíssima Sang (arxiprestat número 34 de la vicaria VIII).

Actualment està servida pel rector de Planes. L'arxiu es troba, en bones condicions, en aquesta població.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
Congregació Filles de Maria	3.1
CULTE PARROQUIAL	4
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Escriptures	5.1
Inventaris	5.2
Obres i Restauracions	5.3
Comptabilitat	5.4
Varis	5.n
VARIS	N

INVENTARI⁶⁵

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i> ⁶⁶		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1814-1839	1.1.1/1
"	1840-1866	1.1.1/2
"	1866-1891	1.1.1/3
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1892-1929	1.1.2/1
"	1929-1952	1.1.2/2
"	1953-	1.1.2/3
Comunions		1.1.3
Comunions		1.1.3/1
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions		1.1.4/1
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1892-1936	1.1.5/1
"	1939-1952	1.1.5/2
"	1953-	1.1.5/3
"		1.1.5/4
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1892-1952	1.1.6/1
"	1953-	1.1.6/2
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índexs dels Llibres Sacramentals	1814-1931	1.2.1

⁶⁵ Cfr. també un inventari mecanografiat en l'arxiu parroquial de Planes.

⁶⁶ En l'Arxiu Parroquial de Catamarruc hi ha dos *Quinque Libri*, el primer de 1623 a 1726, que segons resa el llibre és el segon *Quinque Libri*. L'altre llibre és dels anys 1781-1814. Ambdós llibres contenen partides de Catamarruc i l'annex Margarida.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Complementària de Bateigs		1.2.2
Minutari	1916-1919	1.2.2.1
Complementària de Comunions		1.2.3
Complementària de Confirmacions		1.2.4
Complementària de Matrimonis		1.2.5
Expedients Matrimonials		1.2.5.1
Expedients Matrimonials	1893-1911	1.2.5.1/1
"	1912-1936	1.2.5.1/2
"	1939-1953	1.2.5.1/3
"	1954-1983	1.2.5.1/4
"	1984-	1.2.5.1/5
Varis	s. XIX-XX	1.2.5.n
Complementària de Defuncions		1.2.6
Matrícula Parroquial		1.2.7
Matrícula Parroquial	1915	1.2.7/1
"	1926	1.2.7/2
"	1968	1.2.7/3
"	2006	1.2.7/4
GOVERN		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS⁶⁷		2.2
Visites Pastorals	1902	2.2/1
"	2008-	2.2/2
ACCIÓ PASTORAL		3
Congregació Filles de Maria⁶⁸	s. XIX-XX	3.1
CULTE PARROQUIAL		4

⁶⁷ Cfr. també Llibres de Visites Pastorals de Catamarruc.

⁶⁸ Cfr. també 5.n i N d'aquest inventari, on es pot trobar documentació disseminada d'aquesta confraria.

Tipologia documental	Dates	Signatura
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		5
ESCRITURES	1809-1834	5.1
INVENTARIS	ca. 1909-1929	5.2
OBRES I RESTAURACIONS	1990	5.3
COMPTABILITAT		5.4
Culte i Fàbrica	1912-1971	5.4.1
Fàbrica	1815-1929	5.4.2
Varis	s. XX	5.n
VARIS	s. XIX-XX	N

MURLA

PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL ARCÀNGEL

Poc després de la conquesta de l'alqueria musulmana, es va crear en 1262 el municipi de Murla; el seu senyor va ser el futur rei Pere I de València, el qual començaria una primera repoblació amb cristians.

En la llista de parròquies que ofereix Burns per a 1279-1280 ja apareix la de Murla, i en les *Constitutiones Synodales ecclesiae Valentinae* figurarà amb el nom de 'Pop. Alaguar. Murla'.⁶⁹ En 1317 s'estava construint una església. Sabem que en 1383 hi havia un rector a Murla, Bernat Daroca, que era beneficiat de Sant Vicent d'Alzira, on probablement residia.⁷⁰ En la primera creació de les 190 noves parròquies de moriscos de 1535 va perdre les esglésies de Parcent, Campell i altres llocs, que fins a eixa data eren annexos seus.

Murla era, pràcticament, de tots els pobles estudiats en aquesta obra (exceptuant, potser, Forna i el cas particular de Pego), l'únic ocupat per cristians vells, encara que també amb un raval morisc. Al voltant de 75/55 focs de cristians vells i 65/55 de cristians nous en temps de Ribera.⁷¹ En 1609 els musulmans van fugir quan es van adonar que uns moriscos d'Orba havien donat mort a un cristià de Murla, i els va entrar por de que els cristians pensaren que ells, els de Murla, eren els culpables. Amb això, la població quedà per complet en mans dels cristians i es va convertir en un dels punts claus per a que, poc després de la fugida, els Terços de Sicília i la denominada "Armada del Mar Océano" controlaren i vengeren finalment la rebel·lió del rei Mellini. L'ermita de Sant Sebastià Màrtir, en la muntanya propera, també va ser punt estratègic en aquesta guerra.

La xicoteta església parroquial, una veritable joia d'arcs ogivals, sota l'advocació de Sant Miquel Arcàngel, té aspecte de fortalesa-castell,

⁶⁹ Cfr. respectivament BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 194, i ACV, *Còdex 98*, f. 1v [sense foliar]. Per a aquest còdex 98 de l'ACV ens pareix més correcta la data de segle XV exeunte –és la proposada en l'exposició "La Glòria del Barroc" (València 2009-2010)– que no la del segle XIV que donen altres historiadors.

⁷⁰ Cfr. CÀRCEL ORTÍ, M.M., *Visitas Pastorales...*, 87. Daroca continuava com a rector de Murla i beneficiat del benefici de Sant Vicent en Santa Caterina d'Alzira en 1400 (*ib.* 319).

⁷¹ Altra vegada, la diversitat de fonts dona dades diferents. Com en els casos anteriors, probablement, la primera de les xifres reflecteix els focs del casc de la població més els dispersos.

encaixat el temple entre torres. En la ben coneguda obra de F. Carreras Candi, Francesc Figueras afirma que “es un antiquísimo templo de espesos muros, que se suponen contruidos en época anterior a la dominación árabe”.⁷² Es va fer una restauració en 1852. El campanar, de 25 metres d'altura, aixecat en el segle XVIII sobre una de les velles torres del temple-fortalesa, va caure en 1990 causant, malauradament, la mort de dues veïnes i desperfectes en els edificis propers. Actualment es construeix un altre campanar de factura moderna. Les últimes investigacions pareixen apuntar que el llegendari Castell de Pop en la muntanya del Cavall Verd, és en realitat aqueixa fortalesa-castell-temple.

Murla, en el 2006, comptava amb uns 515 habitants. L'arxiu parroquial es troba en bones condicions en la casa abadia.

⁷² FIGUERAS PACHECO, F., *Provincia de Alicante*, 1.090.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
B.O.A.V.	2.3
ACCIÓ PASTORAL	3
Confraria del Roser	3.1
Felicitació Sabatina	3.2
Sagrat Cor de Jesús	3.3
Divina Aurora i Santíssim Crist del Salvador	3.4
Filles de Maria	3.5
Conferències Eclesiàstiques. Parcent, Murla i Benigembla	3.6
Sermons de Quaresma	3.7
<i>Doctrinas Christianas</i>	3.8
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Visites d'Amortització i altres	5.1
Administració	5.2
Comptabilitat	5.3
Obres i Restauracions	5.4
<i>Relación de las mejoras [...] y su administración</i>	5.5
Llibre de Subscripcions pro Culte i Clero	5.6
Inventaris	5.7
BIBLIOTECA	6
Pragmàtiques, Breus Pontificis, Cartes Pastorals...	6.1
Llibres	6.2
VARIS	N

INVENTARI⁷³

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ⁷⁴	1620-1687	1.1.1/1
"	1688-1748	1.1.1/2
"	1749-1769	1.1.1/3
"	1770-1827	1.1.1/4
"	1827-1866	1.1.1/5
"	1866-1873	1.1.1/6
"	1874-1892	1.1.1/7
Bateigs		1.1.2
Bateigs ⁷⁵	1572-1610	1.1.2/1
"	1892-1920	1.1.2/2
"	1921-1952	1.1.2/3
"	1952-	1.1.2/4
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1941-1995	1.1.4/1
"	2010-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1892-1946	1.1.5/1
"	1947-1951	1.1.5/2
"	1952-	1.1.5/3

⁷³ Per a l'inventari de l'arxiu parroquial de Murla, i sobretot per a la documentació amb les signatures 6.1 (Pragmàtiques, Breus, etc.) i N (Varis) d'aquest inventari, cfr. també SALA GINER, D., *El Archivo Parroquial de Murla*, 495-526.

⁷⁴ Cfr. nota següent.

⁷⁵ Malgrat que a la cuberta resa: "*Quinque Libri* de la Parròquia de Murla", totes les parts són de bateig.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1892-1933	1.1.6/1
"	1934-1952	1.1.6/2
"	1952-	1.1.6/3
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de <i>Quinque Libri</i>		1.2.1
Índex de <i>Quinque Libri</i>	1800-1900	1.2.1/1
"	1901-1939	1.2.1/2
Expedients Matrimonials		1.2.2
Expedients Matrimonials	1876-1907	1.2.2/1
"	1908-1944	1.2.2/2
"	1945-1984	1.2.2/3
"	1985-	1.2.2/4
Minutari Sacramental	ca. 1892-1904	1.2.3
Matrícula Parroquial		1.2.4
Matrícula Parroquial	1800-1863	1.2.4/1
"	1866-1891	1.2.4/2
"	s. XIX-XX	1.2.4/3
Varis de Sacraments	1893-1969	1.2.n
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
Crònica del Culte	ca. 1992-1998	2.1.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1578-1620	2.2/1
"	1646-1676	2.2/2
"	1699	2.2/3
"	1724	2.2/4
"	1733	2.2/5
"	1744	2.2/6
"	1758	2.2/7
"	1782	2.2/8

Tipologia documental	Dates	Signatura
Visites Pastorals	1791	2.2/9
"	1807	2.2/10
"	1944-1980	2.2/11
"	2008-	2.2/12
B.O.A.V.⁷⁶	1864-	2.3
ACCIÓ PASTORAL		
Confraria del Roser⁷⁷		3.1
Confraria del Roser	1772-1856	3.1/1
"	1866-1878	3.1/2
Felicitaçió Sabatina	1868	3.2
Sagrat Cor de Jesús⁷⁸	1924-1935	3.3
Divina Aurora i Santíssim Crist del Salvador	1927-1935	3.4
Filles de Maria⁷⁹	1933-1955	3.5
Conferències Eclesiàstiques. Parcent, Murla i Benigembla⁸⁰	1863-1900	3.6
Sermons de Quaresma	s. XIX (?)	3.7
Doctrinas Christianas⁸¹	s. XIX (?)	3.8
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL		4.1
Racional	1645-1651	4.1/1
"	1657-1664	4.1/2
"	1666-1684	4.1/3

⁷⁶ Conté els anys 1864, 1869-1872, 1878, 1886, 1890, 1892 1895-1900, 1904-1908, 1910-1917, 1919-1921, 1934 en avant.

⁷⁷ Per als anys 1918-1936, cfr. també "Conferències Eclesiàstiques. Parcent, Murla i Benigembla. 1863-1900. 3.6" d'aquest inventari.

⁷⁸ Hi ha també documentació de 1910-1939 en "Conferències Eclesiàstiques. Parcent, Murla i Benigembla. 1863-1900. 3.6" i de 1904-1909 en "Relación de las mejoras... 1904-1908. 5.5".

⁷⁹ Hi ha també documentació de 1904-1923 en "Relación de las mejoras... 1904-1908. 5.5".

⁸⁰ Conté també documentació de la Confraria del Roser (1918-1936) i de la Confraria del Sagrat Cor de Jesús (1910-1939).

⁸¹ Obra manuscrita de Fr. Melcior d'Atzeneta, religiós caputxí.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Racional ⁸²	1688-1689	4.1/4
"	s. XVII-XVIII	4.1/5
"	1733-1759	4.1/6
"	1758-1767	4.1/7
"	1768-1772	4.1/8
"	1773-1783	4.1/9
"	1783-1803	4.1/10
"	1804-1817	4.1/11
"	1824	4.1/12
"	1825-1839	4.1/13
"	1840-1857	4.1/14
"	1858-1872	4.1/15
"	1873-1894	4.1/16
"	1892-1900	4.1/17
"	1901-1905	4.1/18
"	1906-1914	4.1/19
"	1915-1951	4.1/20
DISTRIBUÏDOR	1952-1975	4.2
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		5
VISITES D'AMORTITZACIÓ I ALTRES⁸³	s. XVII-XIX	5.1
ADMINISTRACIÓ⁸⁴	1772-1892	5.2
COMPTABILITAT		5.3
Llibre de Comptes	1895-1939	5.3.1
Llibre de Comptes de Culte i Clero	1932-1936	5.3.2
Comptes de Culte i Fàbrica		5.3.3
Comptes de Culte i Fàbrica	1940-1951	5.3.3/1

⁸² Amb anotacions de 1697.

⁸³ Són quaderns molt interessants, perquè donen fe de l'administració i possessions, fundacions, censals, etc. Inclou un pergami, imprès, privilegi d'amortització de 1606. Les Visites d'amortització són un control estatal –i conseqüentment un tribut– dels béns arrels “sujetos a los reales derechos de amortización y sello”.

⁸⁴ És un llibre de Comptes, Càrrec i Descàrrec, etc.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Comptes de Culte i Fàbrica	1952-1975	5.3.3/2
Llibre de Comptabilitat	1975-1985	5.3.4
Llibre de Caixa. Murla	1980-2002	5.3.5
OBRES I RESTAURACIONS⁸⁵	1904-1909; 1932-1935	5.4
<i>RELACIÓN DE LAS MEJORAS [...] Y SU ADMINISTRACIÓN⁸⁶</i>	1904-1908	5.5
LLIBRE DE SUBSCRIPCIONS PRO CULTE I CLERO	1933-1937 ⁸⁷	5.6
INVENTARIS	1944-1975	5.7
BIBLIOTECA⁸⁸		
PRAGMÀTIQUES, BREUS PONTIFICIS, CARTES PASTORALS...	s. XVIII-XIX	6.1
LLIBRES	s. XVII-XIX	6.2
VARIS		
	s. XVIII-XX	N

⁸⁵ Hi ha també documentació ben ordenada sobre patrimoni, obres i restauracions de finals del segle XX.

⁸⁶ Conté documentació sobre les Filles de Maria, de 1904-1923, i del Sagrat Cor de Jesús, de 1904-1909.

⁸⁷ És un llibre obert en 1933 amb capacitat únicament per a 5 anys; per aquesta raó en obrir el llibre es va posar també la data en la que es deuria tancar, però en realitat les últimes anotacions corresponen a 1934.

⁸⁸ Volem destacar les “Constituciones Synodales del Arçobispado de Valencia” de 1657 i de 1687, així com el “Concili Provincial del cardenal Monescillo” de 1891.

ORBA

PARRÒQUIA DEL NAIXEMENT DEL SENYOR

A l'entrada de la Vall de Laguar per la part de la mar, en la vall del riu Girona, Orba era una alqueria musulmana, un “lloc d'on brolla l'aigua des de la muntanya”,⁸⁹ que, després de la conquesta de Jaume I, va ser concedida pel rei invasor al cavaller Alfons Berenguer Mercey. Després passaria a mans dels comtes d'Oliva i dels ducs de Gandia.

La seua situació estratègica la va convertir en un dels centres neuràlgics en la guerra de Mellini. Els seus veïns es van rebel·lar contra l'expulsió i pràcticament totes les 30 cases (altres fonts afirmen que són 70)⁹⁰ van quedar deshabitades després de 1609. Tenim carta de població del 9 de juliol de 1611 per a veïns de Pego i Murla. Posteriorment vindrien, també, repobladors de les Illes.

Eclesiàsticament pertanyia a Murla fins a 1535, any en què es va erigir en rectoria de moriscos, amb els annexos d'Orbeta (actualment un raval amb centre de culte i molt populars festes al Sant Crist en el mes de juliol), Tormos i el desaparegut Isber. En algun moment perdria l'annex de Tormos, i en canvi guanyaria el de Benidoleig. Altres fonts indiquen que va formar part de la rectoria de Ràfol, però dubtem de l'exactitud d'aquesta informació.

L'església parroquial es va edificar sobre el solar de l'antiga mesquita, però no coneixem la data precisa. Probablement, el temple actual es construiria en el segle XVIII. Si sabem que a mitjan segle XIX, al temps de la construcció del campanar, es va dur a terme una reforma important. En 1917, l'església es restauraria i ampliaria significativament.

Després del progressiu despoblament de la segona meitat del passat segle, Orba experimenta una recuperació demogràfica des de la dècada dels 80. En l'any 2006 comptava amb poc més de 2.100 habitants, però 2.566 en el 2008.

L'arxiu parroquial, després d'haver estat inventariat, es troba en bones condicions en la casa parroquial.

⁸⁹ Aquest seria, etimològicament, el significat del terme Ur-Obia, del qual derivaria 'Orba'. Però creiem que aquesta etimologia, que donen alguns autors, és més poètica que real.

⁹⁰ Sens dubte, com en altres casos, per la forma de comptabilitzar únicament el nucli de població o afegir-li les cases aïllades.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
B.O.A.V.	2.3
Varis	2.n
ACCIÓ PASTORAL	3
Llibres de Conferències	3.1
Congregació Filles de Maria	3.2
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Misses	4.3
Llibres de Fundacions	4.4
Llibre d'Actes de la Fundació "Àngel Martínez Doménech"	4.5
Càrrecs i Comptes de Fundacions	4.6
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Comptes de Culte i Fàbrica	5.1
<i>Mayor</i>	5.2
Quadern de Col·lectes de Misses d'Ànima	5.3

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ⁹¹	1628-1686	1.1.1/1
"	1687-1730	1.1.1/2
"	1731-1771	1.1.1/3
"	1772-1815	1.1.1/4
"	1815-1826	1.1.1/5
"	1827-1843	1.1.1/6
"	1843-1854	1.1.1/7
" ⁹²	1843-1854	1.1.1/7bis
" ⁹³	1843-1854	1.1.1/7ter
"	1854-1859	1.1.1/8
"	1860-1865	1.1.1/9
"	1866-1875	1.1.1/10
"	1876-1888	1.1.1/11
"	1888-1895	1.1.1/12
Bateigs		1.1.2
Bateigs ⁹⁴	1896-1923	1.1.2/1
"	1924-1952	1.1.2/2
"	1952-	1.1.2/3
Comunions		1.1.3
Confirmacions	1913-2001	1.1.4

⁹¹ Molt deteriorat.

⁹² És còpia de l'anterior.

⁹³ És còpia de l'original amb signatura 1.1.1/7.

⁹⁴ En la coberta llegim: "Quinque Libri de la Parroquial Yglesia de Orba"; i en el primer foli: "Quinque Libri de Bateigs".

Tipologia documental	Dates	Signatura
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1896-1923	1.1.5/1
"	1924-1952	1.1.5/2
"	1952-	1.1.5/3
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1896-1924	1.1.6/1
"	1925-1952	1.1.6/2
"	1952-	1.1.6/3
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs		1.2.1
Índex de Bateigs	1628-1930	1.2.1/1
"	1772-1904	1.2.1/2
"	1800-1912	1.2.1/3
Índex de Matrimonis	1800-1914	1.2.2
Índex de Defuncions	1800-1913	1.2.3
Minutaris de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1917-1929	1.2.4
Expedients Matrimonials		1.2.5
Expedients Matrimonials	1896-1911	1.2.5/1
"	1939-1946	1.2.5/2
"	1947-1952	1.2.5/3
"	1953-1960	1.2.5/4
"	1961-1976	1.2.5/5
"	1977-2005	1.2.5/6
"	2006-	1.2.5/7
Actes Matrionials	1923-1944	1.2.6
Varis de Matrimonis	s. XIX	1.2.7
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1944-1980	2.2/1

Tipologia documental	Dates	Signatura
Visites Pastorals	2008-	2.2/2
B.O.A.V.	1939-	2.3
VARIS		2.n
Varis ⁹⁵	s. XIX-XX	2.n/1
"	s. XIX-XX	2.n/2
ACCIÓ PASTORAL		
LLIBRE DE CONFERÈNCIES	1911-1914	3.1
CONGREGACIÓ FILLES DE MARIA	1922	3.2
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL		4.1
Racional	1865-1901	4.1/1
"	1901-1927	4.1/2
"	1927-1952	4.1/3
DISTRIBUÏDOR	1952-1970	4.2
LLIBRES DE MISSES		4.3
Llibres de Misses	1952-1960	4.3/1
"	1961-1970	4.3/2
LLIBRE DE FUNDACIONS	1965-1970	4.4
LLIBRE D'ACTES DE LA FUNDACIÓ "ÀNGEL MARTÍNEZ DOMÉNECH"	1977-1992	4.5
CÀRRECS I COMPTES DE FUNDACIONS	1965-1970	4.6
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
COMPTES DE CULTI I FÀBRICA	1951-1968	5.1
<i>MAYOR</i> ⁹⁶	1952-1967	5.2
QUADERN DE COL·LECTES I DE MISSES D'ÀNIMA	1953-1970	5.3

⁹⁵ Lligall en el qual llegim: "Cuenta Racional años 1860, 61, 62, 63, 64. Inventarios diferentes años. Cuentas Culto y Fábrica. Matrículas Parroquiales. Documentos curiosos".

⁹⁶ És un Llibre de Comptes, encara que les primeres 25 pàgines s'han aprofitat per a escriure receptes de cuina: "Pasta flora", "Pastelillos de batata", "Pasteles de aguardiente", etc.

PEGO

PARRÒQUIA DE L'ASSUMPCIÓ DE NOSTRA SENYORA

És a partir de 1244, quan Jaume I va conquerir la vall i el castell d'Ambra, al sud de l'actual població, que el lloc de Pego adquireix fesomia pròpia d'alguna importància, més enllà d'una alqueria més de les moltes disseminades per la vall –avui desaparegudes–, com ara Atzaila, Benituba, Rupais i altres, més de 15, que encara continuen donant nom a partides rurals pegolines.

Després de la derrota definitiva d'Al-Azraq, es va pensar en la importància d'un lloc segur i estratègic que poguera controlar les entrades de llevant a les distintes valls de l'interior, poblades de moriscos i que tants problemes havien creat i encara crearien als nous invasors. I així es va construir, pràcticament de nou, la vila sobre una antiga alqueria musulmana –Uixola–, que es repoblaria amb cristians barcelonins al voltant del 1279-1280, en temps ja de Pere I de València. El mateix rei Pere va ser el primer senyor de la Baronia de Pego, la qual son pare havia creat el 1262. Posteriorment, una muralla amb 16 torres –que encara no estava finalitzada a principis del segle XIV–, envoltava la població, a la qual es podia accedir mitjançant tres grans portes d'entrada. Muralles, torres i portes, es van destruir durant la guerra de Successió espanyola a començaments del segle XVIII (els pegolins s'havien declarat partidaris del perdedor rei, Carles III de València), i en l'eixample de la vila al segle XIX.

Molt probablement, un primer temple per als cristians fóra construït al mateix segle XIII sobre les ruïnes d'una antiga mesquita. De fet, ja apareix en el llistat de parròquies de 1279-1280, que ens ofereix l'historiador Burns, i en les *Constitutiones Synodales ecclesiae Valentinae*.⁹⁷ Sabem que en 1310 el rector era Alacer de Capella⁹⁸ i que en 1356 el bisbe Hug de Fenollet havia concedit al rector de Pego, entre altres coses, que poguera utilitzar 400 sous per fer una custòdia d'argent; en 1388-1389 en la Visita Pastoral efectuada en l'Església d'Albalat, consta un tal Bernat

⁹⁷ Cfr. respectivament BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 194, i ACV, *Còdex 98*, f. 1v [sense foliar]. Per a la datació d'aquest manuscrit cfr. supra nota 69.

⁹⁸ Cfr. ACV, *Pergami 5.039*.

com a rector de Pego *per plures annos*.⁹⁹ Comptem, també, amb documentació sobre privilegis d'amortització –per a poder encarregar la celebració d'aniversaris als preveres i beneficiats de Pego– almenys des de 1480, i vendes de censals als rectors des de 1513.¹⁰⁰ En l'ordenament parroquial de 1535 se li van annexionar Benumea i l'Atzúvia.

En 1599 es va començar la construcció del nou temple, d'estil gòtic-renaixentista, edificat sobre les ruïnes de l'anterior. Les obres es donaven per finalitzades el 1614 (altres fonts indiquen 1629), però, en realitat, l'acabament definitiu seria a finals del segle. El campanar i la capella de la comunió són de 1700-1725. Es conserven obres d'art interesantíssimes, com ara una Verònica del segle XIV, una Verge de l'Esperança i una Creu Processional del XV, i altres imatges i objectes d'orfebreria.

No molt lluny del temple s'edificaria, en 1759, la barroca capella de l'*Ecce Homo*, patró de la vila (altres fonts indiquen la construcció en 1775-1776, i 1850 per al campanar). Existeix una ermita del segle XVII, l'ermita de Sant Miquel, construïda, així mateix, sobre una antiga mesquita, una altra del segle XIX, la de Sant Josep, i altres, alguna pràcticament derruïda.

En cert moment de la seua història, l'església de Pego arribaria a tenir fins a 16 beneficiats. Aquesta parròquia dóna nom a l'arxiprestat, i és històricament centre de la Vall de Pego i centre de les poblacions i valls veïnes.

Pego, juntament amb Orba, és l'única població, de les estudiades en aquest treball, que no va patir disminució demogràfica al llarg de la seua història, ni tan sols en la segona meitat del segle XX (llevant un lleuger descens en algunes dècades posteriors a 1940, a l'igual que Orba). En 2006 comptava amb quasi 11.000 habitants.

L'arxiu parroquial, en molt bones condicions, es troba en la seua major part en dependències de la sagristia, però també en la casa parroquial i en l'Arxiu Diocesà de València. En 1967-1968 es traslladaren al Fons Històric de l'Arxiu Diocesà 125 pergamins d'aquest arxiu parroquial de Pego. Aproximadament vint anys després, vam tenir la possibilitat que el personal del laboratori de l'Arxiu del Regne de València els restaurara gratuïtament (volem tornar a expressar –ara públicament– als seus responsables del moment, el nostre agraïment), i en l'any 2003 vam

⁹⁹ CÀRCEL ORTÍ, M.M. – BOSCA CODINA, J.V., *Visitas Pastorales...*, 449-450 i 118 respectivament.

¹⁰⁰ MAV IV, 171, 178, etc.

publicar el seu catàleg en el volum IV d'aquesta mateixa sèrie *Monumenta Archivorum Valentina*. És evident que fa falta una reunificació de tot el material documental històric d'aquesta parròquia en l'esmentat Arxiu Diocesà.

Volem assenyalar aquí, que les primeres anotacions sacramentals en l'inicial *Quinque Libri* d'aquest riquíssim arxiu són de 1533, molt abans, per tant, de la normativa del Concili de Trento –que encara no havia començat les seues sessions– respecte a l'obligació de dur llibres parroquials. Aquesta tan interessant visió de futur, exemple per als pares conciliars, la devem, amb tota seguretat, a Ausiàs Carbonell, l'encomiable bisbe auxiliar (1509-1532), que acabava de morir i que per molts anys havia regit la diòcesi de València en lloc dels arquebisbes absentistes, Alfons d'Aragó, fill natural del rei Ferran, i Erard de la Marca, príncep de Lieja. Altres esglésies de la nostra diòcesi amb llibres sacramentals anteriors a Trento són, per exemple, Sant Esteve de València, o les d'Al-daia o Algemesí.

En 1953 es va erigir la parròquia de la Sagrada Família, regida pels frares franciscans del convent adjunt. L'arxiu d'aquesta parròquia no ha estat estudiat en aquest volum, per tal com no entra en els límits cronològics marcats en aquest treball, conforme vam indicar més amunt.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1	CULTE PARROQUIAL	4
Registres Sacramentals	1.1	Racional	4.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2	Racional de Misses	4.2
GOVERN	2	Diari de Misses	4.3
Memòria de la Parròquia	2.1	Distribuïdor	4.4
Visites Pastorals	2.2	Dietaris	4.5
Arxiprestat	2.3	Llibres de Misses	4.6
Correspondència	2.4	Administració del Dr. Cortina	4.7
Junta Interparroquial	2.5	Fundacions	4.8
Junta Parroquial d'Acció Catòlica	2.6	ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
B.O.A.V.	2.7	Llibre Inventari	5.1
ACCIÓ PASTORAL	3	Llibre de Despeses	5.2
Confraries	3.1	Llibres de Culte i Fàbrica	5.3
Acció Catòlica i Càritas	3.2	Llibres de Comptabilitat	5.4
Llibre de Conferències	3.3	<i>Fondo de Reservas</i>	5.5
Llibre d'Actes de Conferències	3.4	Llibre Pagador	5.6
Cursets Prematrimonials	3.5	La Puríssima i Sant Josep. Caixa	5.7
<i>Curso de Sagrada Teologia</i>	3.6	Llibre d'Obres i Restauracions	5.8
Llibre de Predicació	3.7	Llibretes	5.9
Recés Espiritual i Conferències	3.8	Comptabilitat. Varis	5.n
		PERGAMINS	6

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1533-1611	1.1.1/1
"	1612-1625	1.1.1/2
"	1626-1662	1.1.1/3
"	1662-1697	1.1.1/4
"	1698-1716	1.1.1/5
"	1716-1732	1.1.1/6
"	1733-1757	1.1.1/7
"	1757-1776	1.1.1/8
"	1776-1789	1.1.1/9
"	1790-1800	1.1.1/10
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1801-1811	1.1.2/1
"	1812-1817	1.1.2/2
"	1818-1824	1.1.2/3
" ¹⁰¹	1825-1830	1.1.2/4
"	1831-1844	1.1.2/5
"	1845-1855	1.1.2/6
"	1856-1861	1.1.2/7
"	1862-1866	1.1.2/8
"	1867-1873	1.1.2/9
"	1874-1879	1.1.2/10
" ¹⁰²	1880-1885	1.1.2/11
" ¹⁰³	1885-1893	1.1.2/12

¹⁰¹ D'extraordinàries dimensions, i per això col·locat en el seu lloc *ad hoc*.

¹⁰² D'extraordinàries dimensions, i per això col·locat en el seu lloc *ad hoc*.

¹⁰³ D'extraordinàries dimensions, i per això col·locat en el seu lloc *ad hoc*.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Bateigs	1893-1897	1.1.2/13
"	1897-1901	1.1.2/14
"	1902-1904	1.1.2/15
"	1904-1907	1.1.2/16
"	1907-1910	1.1.2/17
"	1911-1914	1.1.2/18
"	1814-1918	1.1.2/19
"	1919-1922	1.1.2/20
"	1922-1930	1.1.2/21
"	1930-1939	1.1.2/22
"	1939-1945	1.1.2/23
"	1946-1952	1.1.2/24
"	1952-1962	1.1.2/25
"	1062-1973	1.1.2/26
"	1973-1986	1.1.2/27
"	1986-	1.1.2/28
Comunions		1.1.3
Comunions	1896-1903	1.1.3/1
"	1951-1976	1.1.3/2
"	1964-1965	1.1.3/3
"	1977-	1.1.3/4
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1879-1915	1.1.4/1
"	1915-1936	1.1.4/2
"	1941-1985	1.1.4/3
"	1986-	1.1.4/4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1801-1824	1.1.5/1
" ¹⁰⁴	1825-1831	1.1.5/2
"	1831-1861	1.1.5/3
"	1862-1874	1.1.5/4

¹⁰⁴ D'extraordinàries dimensions, i per això col·locat en el seu lloc *ad hoc*.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Matrimonis	1875-1886	1.1.5/5
"	1887-1914	1.1.5/6
"	1915-1925	1.1.5/7
"	1926-1941	1.1.5/8
"	1941-1952	1.1.5/9
"	1952-1963	1.1.5/10
"	1963-1977	1.1.5/11
"	1977-	1.1.5/12
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1801-1824	1.1.6/1
"	1825-1830	1.1.6/2
"	1831-1850	1.1.6/3
"	1851-1861	1.1.6/4
"	1862-1874	1.1.6/5
"	1875-1886	1.1.6/6
"	1887-1899	1.1.6/7
"	1899-1910	1.1.6/8
" ¹⁰⁵	1910-1918	1.1.6/9
"	1918-1920	1.1.6/10
"	1921-1940	1.1.6/11
"	1941-1952	1.1.6/12
"	1952-1968	1.1.6/13
"	1968-1983	1.1.6/14
"	1983-2005	1.1.6/15
"	2005-	1.1.6/16
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs		1.2.1
Índex de Bateigs	1801-1900	1.2.1/1
"	1901-1952	1.2.1/2
" ¹⁰⁶	1901-1952	1.2.1/3

¹⁰⁵ Llegenda al lloc: “*Quinque Libri Defuncionis*”.

¹⁰⁶ Ordenació alfabètica. Únicament s'ha conservat una Primera carpeta: de la A a la F.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Índex de Matrimonis		1.2.2
Índex de Matrimonis	1801-1900	1.2.2/1
"	1901-1913	1.2.2/2
Índex de Defuncions		1.2.3
Índex de Defuncions	1800-1873	1.2.3/1
"	1901-1952	1.2.3/2
Minutaris de Bateig	1944-1962	1.2.4
Sol·licituds de Bateig	ca. 1970-1980	1.2.5
Expedients Matrimonials		1.2.6
Expedients Matrimonials	1926-1942	1.2.6/1
"	1943-1944	1.2.6/2
"	1945-1946	1.2.6/3
"	1947	1.2.6/4
"	1948-1949	1.2.6/5
"	1950	1.2.6/6
"	1951	1.2.6/7
"	1952	1.2.6/8
"	1953-1954	1.2.6/9
"	1954-1956	1.2.6/10
"	1957-1958	1.2.6/11
"	1959-1961	1.2.6/12
"	1962-1964	1.2.6/13
"	1965-1966	1.2.6/14
"	1967-1969	1.2.6/15
"	1970-1974	1.2.6/16
"	1975-1978	1.2.6/17
"	1980-1983	1.2.6/18
"	1984-1987	1.2.6/19
"	1988-1992	1.2.6/20
"	1993-1997	1.2.6/21
"	1998-	1.2.6/22
Minutari de Defuncions	1943-1956	1.2.7
Matrícula Parroquial	1952	1.2.8

Tipologia documental	Dates	Signatura
Cens Parroquial ¹⁰⁷		1.2.9
Cens Parroquial	ca. 1950	1.2.9/1
"	ca. 1950	1.2.9/2
"	ca. 1950	1.2.9/3
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		
		2.1
Efemèrides	1941-1980	2.1.1
Llibre de Costums	1943-1961	2.1.2
Varis ¹⁰⁸	s. XX-XXI	2.1.n
VISITES PASTORALS		
		2.2
Visites Pastorals	1820	2.2/1
"	1944-2008	2.2/2
"	2008-	2.2/3
ARXIPRESTAT ¹⁰⁹	ca. 1946-1964	2.3
CORRESPONDÈNCIA ¹¹⁰	ca. 1714-1929	2.4
JUNTA INTERPARROQUIAL	1957-1980	2.5
JUNTA PARROQUIAL D'ACCIÓ CATÒLICA	1943-1977	2.6
B.O.A.V.	1911-	2.7
ACCIÓ PASTORAL		
		3
CONFRARIES		
		3.1
Confraria del Santíssim <i>Ecce Homo</i>	1920-1926	3.1/1
Confraries vàries	1728-1931	3.1/2
ACCIÓ CATÒLICA I CÀRITAS	post 1939	3.2
LLIBRE DE CONFERÈNCIES	1860-1926	3.3

¹⁰⁷ Tres enormes carpetes de Cens Parroquial ordenades per carrers.

¹⁰⁸ Carpeta que conté: "L'Ermita de Sant Miquel" (2003), "Apunts per a un inventari del tresor artístic de Pego", "Epigolant Efemèrides", etc.

¹⁰⁹ Conté actes de cessaments de rectors, creació de noves parròquies en 1953 (com ara Sant Roc de Benialí, Sants Cosme i Damià de Benimaurell, Sant Andreu de Benimeli, Sant Lluís Bertran de Tormos, Santa Anna de Sanet), Visita Arxiprestal de 1952, correspondència, *saludas*, etc.

¹¹⁰ Es tracta d'una carpeta amb aquest títol, encara que, en realitat, conté la més variada documentació, com ara una relació de les rendes amb referència de l'any 1714. Inclou una carpeta amb alguns testaments del segle XIX.

Tipologia documental	Dates	Signatura
LLIBRE D'ACTES DE CONFERÈNCIES	1952	3.4
CURSETS PREMATRIMONIALS	1964-1980	3.5
<i>CURSO DE SAGRADA TEOLOGÍA</i>¹¹¹	1889-1890	3.6
LLIBRE DE PREDICACIÓ	1952-1955	3.7
RECÉS ESPIRITUAL I CONFERÈNCIES	1952-1965	3.8
Recés Espiritual i Conferències	1952-1965	3.8/1
"	1965-1974	3.8/2
CULTE PARROQUIAL		
		4
RACIONAL		4.1
Racional	1716	4.1/1
"	1900-1903	4.1/2
"	1909	4.1/3
"	1933-1951	4.1/4
"	1944-1950	4.1/5
RACIONAL DE MISSES	1909-1914	4.2
DIARI DE MISSES	1896-1901	4.3
DISTRIBUÏDOR		4.4
Distribuïdor	1952-1962	4.4/1
"	1962-1974	4.4/2
DIETARIS	1945-1946	4.5
LLIBRES DE MISSES ¹¹²	1952-	4.6
ADMINISTRACIÓ DEL DOCTOR CORTINA ¹¹³	1708-1800	4.7
FUNDACIONS		4.8
Llibre de Fundacions		4.8.1
Llibre de Fundacions	1945-1947	4.8.1/1
"	1952-2005	4.8.1/2
Fundacions	1999-2009	4.8.2
Fundacions i Redotacions	ca. 1947-2005	4.8.3

¹¹¹ Obra manuscrita d'Eusebi Penadés Albentosa.

¹¹² Manca: 1960.

¹¹³ Rector de Pego.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Taula de Càrrecs	1945-1952	4.8.4
Taula de Càrrecs i Comptes de Fundacions		4.8.5
Taula de Càrrecs i Comptes de Fundacions	1952-2000	4.8.5/1
"	1955-2000	4.8.5/2
"	1985-2000	4.8.5/3
"	1993-2000	4.8.5/4
"	1994-2000	4.8.5/5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
		5
LLIBRE INVENTARI	1975-1980	5.1
LLIBRE DE DESPESES	1845-1935	5.2
LLIBRES DE CULTE I FÀBRICA		5.3
Llibre de Culte i Fàbrica	1939-1952	5.3/1
"	1952-1972	5.3/2
"	1972-1974	5.3/3
LLIBRES DE COMPTABILITAT		5.4
Llibre de Comptabilitat	1975-1989	5.4/1
"	1989-1998	5.4/2
FONDO DE RESERVAS¹¹⁴	1942-1979	5.5
LLIBRE PAGADOR¹¹⁵	1950-1952	5.6
LA PURÍSSIMA I SANT JOSEP. CAIXA	1963-1964	5.7
LLIBRE D'OBRES I RESTAURACIONS	1956-1980	5.8
LLIBRETES		5.9
Caixa Catecisme	1945-1980	5.9/1
Al·leluies	1949-1977	5.9/2
Comptes Sant Josep	1983-1987	5.9/3
Comptes Sant Josep	1985-1986	5.9/4
COMPTABILITAT. VARIS	1896-1960	5.n
PERGAMINS		
	1476-1623	6¹¹⁶

¹¹⁴ Fons per a suplir actes votius no cobrats per la via ordinària.

¹¹⁵ Una mena de racional.

¹¹⁶ Arxiu Diocesà. *Pergamins* 1-125.

RÀFOL D'ALMÚNIA

PARRÒQUIA DE SANT FRANCESC DE PAULA

Ràfol, antiga alqueria morisca als peus de la serra Segària i junt al riu Girona, va ser conquistada pel rei Jaume I. Al moment de l'expulsió dels *cristians nous* comptava amb 26 focs (altres fonts indiquen 32). Va ser repoblada en 1610. Eren senyors de la vila, successivament, els Mur i els Sapena, fins que en 1633 la comprara Antoni Almúnia. Va ser la capital del títol senyorial del marquesat del Ràfol d'Almúnia, concedit el 1687.

En 1535 es va desmembrar de Dénia la rectoria de Ràfol, sota l'antiga advocació de l'Epifania del Senyor, amb els annexos de Benimeli, Sagra i, posteriorment, Tormos i Sanet i Negrals. Algunes fonts esmenten també la parròquia d'Orba com annex d'aquesta rectoria, però dubtem de la correcció d'aquesta informació. Al temps del patriarca Ribera la parròquia matriu de la rectoria seria Sagra. Aquesta divisió és de tipus eclesiàstic, però encara subsisteix hui en dia el nom de la Rectoria per a indicar el conjunt d'aquestes poblacions.

Hem de suposar l'existència d'un primer temple cristià (probablement, l'únic de la Rectoria en els primers anys), construït sobre la mesquita musulmana, sobre el qual se n'edificaria un altre al segle XVII. Els primers *Quinque Libri* de l'arxiu parroquial tenen entrades de 1710, però un llibre de la Confraria del Rosari ens dona notícies de 1663. Tenim també un llibre de Títols i Fundacions de mitjan segle XVII i un altre de Fàbrica de 1701, si no anterior. La informació fefaent que posseïm ens diu que l'actual temple, d'estil barroc, és del segle XVIII. També sabem que en 1772 i 1773 no va haver-hi festes patronals perquè s'havia cremat l'església. A l'any següent, una vegada reconstruït el temple, es van fer tres festes i tres processons: el 6 de gener (data de l'antiga advocació de l'església) la corresponent a 1772, el 2 de febrer (Purificació de Maria) la corresponent a 1773 i el 7 d'octubre (Nostra Senyora del Rosari) la corresponent a aqueix any de 1774.

Segons les fonts modernes, comptava amb 532 habitants en 2006 i 692 en el 2008, amb un increment notabilíssim en tan sols 2 anys.

L'arxiu es troba en bones condicions en dependències de la sagristia de la parròquia, juntament amb el de Tormos.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
B.O.A.V.	2.3
Varis	2.n
ACCIÓ PASTORAL	3
Confraria de Sant Francesc de Paula	3.1
Confraria de l'Apostolat de l'Oració	3.2
Confraria del Rosari	3.3
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Misses	4.3
Llibre de Fundacions i Aniversaris	4.4
Quaderns de Misses d'Ànimes	4.5
Macip	4.6
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibre de Títols, Fundacions i Censos	5.1
Llibre de Fàbrica i Rendes	5.2
Llibre de Fàbrica i Rendes. Ràfol	5.3
Llibre de Fàbrica i Rendes. Sanet i Negrals	5.4
Comptabilitat	5.5
Inventaris	5.6

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1710-1744	1.1.1/1
"	1741-1768	1.1.1/2
"	1758-1786	1.1.1/3
"	1783-1799	1.1.1/4
"	1799-1810	1.1.1/5
"	1810-1824	1.1.1/6
"	1825-1838	1.1.1/7
"	1839-1856	1.1.1/8
"	1857-1860	1.1.1/9
"	1860-1872	1.1.1/10
"	1873-1890	1.1.1/11
" ¹¹⁷	1890-1952	1.1.1/12
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1887-1903	1.1.2/1
"	1903-1952	1.1.2/2
"	1952-	1.1.2/3
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1915-1984	1.1.4/1
"	1985-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1945-1952	1.1.5/1
"	1952-	1.1.5/2

¹¹⁷ Solament Defuncions (1890-1952) i Matrimonis (1890-1944).

Tipologia documental	Dates	Signatura
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1952-	1.1.6/1
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de <i>Quinque Libri</i>		1.2.1
Índex de <i>Quinque Libri</i>	1775-1941	1.2.1/1
"	1801-1860	1.2.1/2
" ¹¹⁸	1860-1952	1.2.1/3
Índex de Bateigs		1.2.2
Índex de Bateigs	1715-1739	1.2.2/1
"	1739-1741	1.2.2/2
Índex de Matrimonis	1860-1952	1.2.3
Índex de Defuncions	1890-1952	1.2.4
Minutari de Bateigs	1945-1959	1.2.5
Expedients Matrimonials		1.2.6
Expedients Matrimonials	1939-1952	1.2.6/1
"	1953-1966	1.2.6/2
"	1963-1979	1.2.6/3
"	1980-	1.2.6/4
Matrícula Parroquial	1821-1952	1.2.7
GOVERN		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1782	2.2/1
"	1808-1820	2.2/2
"	1944-1980	2.2/3
B.O.A.V. ¹¹⁹	1862-	2.3
VARIS ¹²⁰	1818-ca. 1963	2.n

¹¹⁸ Conté Índex de Bateigs (1860-1952) i de Defuncions (1860-1889).

¹¹⁹ Manquen: 1870, 1875 i 1876.

¹²⁰ Conté entre altres: Acta qüestionari de Visita Arxiprestal de 1961, Almoines per a la coronació de Sant Francesc de Paula (s.d.), Almoines per a les *andes* de Sant Francesc de Paula de 1928, Erecció del Via Crucis de Benimeli (1957), Comptes de la Confraria de Filles de Maria (1913-

Tipologia documental	Dates	Signatura
ACCIÓ PASTORAL ¹²¹		3
CONFRARIA DE SANT FRANCESC DE PAULA		3.1
Llibre d'Actes	1942-1946	3.1.1
Llibre de Quotes i Donatius	1956	3.1.2
Quadern de Confreres	1945-1954	3.1.3
CONFRARIA DE L' APOSTOLAT DE L'ORACIÓ ¹²²	1939-1972	3.2
CONFRARIA DEL ROSARI ¹²³	1663-1861	3.3
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL		4.1
Racional ¹²⁴	1806-1824	4.1/1
"	1809-1858	4.1/2
"	1825-1838	4.1/3
"	1839-1858	4.1/4
"	1860-1902	4.1/5
"	1859-1903	4.1/6
"	1903-1911	4.1/7
"	1912-1940	4.1/8
"	1940-1952	4.1/9
DISTRIBUÏDOR	1952-1975	4.2
LLIBRES DE MISSES	1952-	4.3
LLIBRE DE FUNDACIONS I ANIVERSARIS	1654-1840	4.4
QUADERN DE MISSES D'ÀNIMES	1953-1959	4.5
MACIP ¹²⁵	1952-1959	4.6

1914), Informació sobre els *Quinque Libri* (1869), Creació de la Parròquia de Benimeli de 1953, Història de la Imatge de Sant Andreu de Benimeli (ca. 1957), Restauració Parròquia, Correspondència amb l'Arquebisbat, Corrigenda al Llibre de Bateigs, Informació sobre el Cementiri Parroquial, Clàusules Testamentàries, Confraries, etc.

¹²¹ Cfr. també 2.n d'aquest inventari.

¹²² Conté un sobre amb rebuts de la Congregació del Sagrat Cor de Jesús (ca. 1945).

¹²³ Conté també Administració de terres i arbres de Ràfol (1732-1790) i Comptes de les terres de Sagra (1744-1758).

¹²⁴ És Racional d'Almoines.

¹²⁵ És un extracte del llibre Distribuïdor. El macip era un servidor del rector (*mancebo* en castellà).

Tipologia documental	Dates	Signatura
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES ¹²⁶		5
LLIBRE DE TÍTOLS, FUNDACIONS I CENSOS	ca. 1657-1848	5.1
LLIBRE DE FÀBRICA I RENDES	ca. 1701-1757	5.2
LLIBRE DE FÀBRICA I RENDES. RÀFOL	1782-1858	5.3
LLIBRE DE FÀBRICA I RENDES. SANET I NEGRALS ¹²⁷	1782-ca. 1849	5.4
COMPTABILITAT		5.5
Llibre de Comptes	1812-1836	5.5.1
Comptes de Culte i Fàbrica		5.5.2
Llibre de Comptes de Culte i Fàbrica	1939-1951	5.5.2/1
"	1952-1975	5.5.2/2
Comptes de Culte i Fàbrica	1911-1973	5.5.2/3
Llibre de Comptabilitat	1975-1983	5.5.3
Llibre de Comptes	2007-	5.5.4
INVENTARIS		5.6
Inventaris	1879-1952	5.6.1
Llibre Inventari	1975-1980	5.6.2

¹²⁶ Administració de les terres i arbres de l'Església de Ràfol d'Almúnia de 1732-1790 en "Confraria del Rosari. 1663-1861. 3.3" d'aquest inventari.

¹²⁷ Aquest hauria d'haver aparegut en l'inventari de Sanet i Negrals, que vam publicar en el seu moment (cfr. MAV VII). En realitat és una continuació de l'anterior ítem 5.3.

SAGRA

PARRÒQUIA DE SANT SEBASTIÀ MÀRTIR

Antiga alqueria islàmica, va ser conquistada pel rei Jaume I i donada o comprada per distints nobles i senyors –Pérez de Cullera, Pérez de Tarazona, Jiménez de Ayerbe, etc.– fins que al segle XV la va adquirir l'Orde de Calatrava, la qual hi va edificar un palau i va establir l'*Encomienda de Sagra*.

Eclesiàsticament, des de 1535, va formar part dels pobles de la rectoria de Ràfol, però a finals del segle, en temps de Ribera, es va erigir en església matriu de la mateixa rectoria, sens dubte a causa de la presència dels cavallers de l'Orde, el que feia de la població la més nombrosa (en realitat, suposem que pràcticament l'única) de cristians vells. Aleshores es va construir un temple dedicat a Sant Sebastià Màrtir sobre el solar de l'antiga mesquita derrocada. Tanmateix, exceptuant-ne els cristians de Calatrava, el lloc continuava totalment morisc en 1609, comptant amb 16/50 focs,¹²⁸ que van quedar pràcticament deshabitats com a conseqüència de l'expulsió.

Després de dos intents frustrats de repoblació (en 1610 i 1611), la carta de poblament definitiva va ser concedida en 1613 a camperols provenints de Catalunya i Mallorca.

Posteriorment, però sempre abans de 1715, tornà a ser filial de Ràfol. En 1852 es va erigir en vicaria, i parròquia independent en 1902.¹²⁹ Tanmateix, com a vicaria ja va a començar a tenir llibres propis: Sacramentals des de 1856 i Racionals des de 1869. És, també, a partir de 1850, quan es fan reformes importants i ampliacions del temple (les obres del campanar finalitzarien en 1858).

En el 2006 comptava aproximadament amb 460 habitants. Actualment és servida pel rector de Ràfol.

L'arxiu es troba, en bones condicions, en dependències de la sagristia del temple parroquial.

¹²⁸ Com en altres ocasions, suposem que les distintes fonts donen la població del nucli de l'alqueria o afegixen les cases aïllades.

¹²⁹ FERRI CHULIO, F. de S., *El Ràfol...*, 106.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
B.O.A.V.	2.3
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Macip	4.3
Llibres de Misses	4.4
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibres de Fàbrica	5.1
Comptabilitat	5.2
Varis	5.n
CEMENTIRI PARROQUIAL	6
Registre	6.1
VARIS	N

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ¹³⁰	1856-1865	1.1.1/1
"	1869-1893	1.1.1/2
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1894-1952	1.1.2/1
"	1952-	1.1.2/2
Comunions	1952-1977	1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1941-1990	1.1.4/1
"	1991-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1894-1952	1.1.5/1
"	1952-	1.1.5/2
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1894-1952	1.1.6/1
"	1952-	1.1.6/2
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs	1856-1952	1.2.1
Índex de Matrimonis	1856-1952	1.2.2
Índex de Defuncions	1856-1952	1.2.3
Minutaris Sacraments	1893-1907	1.2.4
Expedients Matrimonials		1.2.5
Expedients Matrimonials	1891-1936	1.2.5/1
"	1891-1936 (cont.)	1.2.5/2

¹³⁰ Una nota en la coberta del llibre resa: "Los años 1866, 1867 y 1869 en el Archivo de Ráfol".

Tipologia documental	Dates	Signatura
Expedients Matrimonials	1939-1944	1.2.5/3
"	1945-1961	1.2.5/4
"	1974-1998	1.2.5/5
"	1962-	1.2.5/6
Matrícula Parroquial	1904-ca.1950	1.2.6
GOVERN		
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals ¹³¹	1944-1970	2.2/1
B.O.A.V. ¹³²	1862-1999	2.3
ACCIÓ PASTORAL		
		3
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL		4
Racional	1869-1909	4.1/1
"	1910-1950	4.1/2
"	1940-1951	4.1/3
DISTRIBUÏDOR	1952-1975	4.2
MACIP ¹³³	1952-1959	4.3
LLIBRES DE MISSES	1952-1999	4.4
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
LLIBRES DE FÀBRICA		5
Llibre de Fàbrica i Rendes	1782-1850	5.1/1
Llibre de Culte i Fàbrica	1852-1879	5.1/2
"	1907-1932	5.1/3
Llibre de Comptes de Culte i Fàbrica	1939-1951	5.1/4

¹³¹ Conté, també, decret original d'erecció de la parròquia de 1902. Cfr. infra, nota 136.

¹³² 1862, primer número del Butlletí. Manca: 1876.

¹³³ Cfr. nota 125.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Llibre de Comptes de Culte i Fàbrica	1952-1975	5.1/5
Quaderns de Comptes de Culte i Fàbrica	1896-1972	5.1/6
COMPTABILITAT¹³⁴		5.2
Factures i Rebuts	1952-1966	5.2/1
VARIS¹³⁵	1902-1995	5.n
CEMENTIRI PARROQUIAL		
REGISTRE	2010	6.1
VARIS¹³⁶	s. XIX-XX	N

¹³⁴ Cfr. també nota 123.

¹³⁵ Conté entre altres: Inventaris (1842, 1881, 1897, 1907, 1913, 1915, 1975 i 1982), Propietats (Cementiri 1995; Finca urbana 1976), Autorització per a binar (1902), Rogatives (1910), Jubileu (1911), Restauració Temple (ca. 1998), etc.

¹³⁶ Conté entre altres: Visita Pastoral (1901), Sol·licitud de rogatives (1910), etc.

TORMOS

PARRÒQUIA DE SANT LLUÍS BERTRAN

Era un lloc de moriscos, als peus de la serra de Recingles, on es poden trobar restes de material lític prehistòric, així com presència romana. Eren senyors del lloc Jaume de Linars, que l'havia rebut del rei en 1290, posteriorment Joan Baptista Català i, finalment, el comte de Ròtova. El castell de Tormos, una de les fortificacions d'Al-Azraq, està en l'actualitat en estat ruïnós, i a penes en queden restes.

La parròquia va ser, inicialment, annex d'Orba, després de Sagra i en 1578 formava part de la rectoria de Ràfol, però, probablement, es tractava poc més que d'una pura entelèquia fins a la repoblació del segle XVII amb cristians vells.

En 1609 comptava amb unes 14 cases de moriscos (altres fonts n'indiquen 30),¹³⁷ les mateixes que en 1646, després de l'expulsió, despolament i repoblació pertinents.

El temple és del segle XVIII. Suposem que s'edificaria sobre un d'anterior, i aquest sobre una primitiva mesquita, però amb totes les reserves que vam indicar més amunt en el capítol “La Vall de Gallinera com a paradigma”. L'església està dedicada a Sant Lluís Bertran. N'és molt característic el campanar d'espadanya.

En 1953 va ser erigida com a parròquia independent. Actualment, està servida pel rector de Ràfol.

Comptava, aproximadament, amb 330 habitants en 2006.

L'arxiu es troba, en bones condicions, en dependències de la sagristia de l'església de Ràfol.

¹³⁷ Com en altres ocasions, suposem que les distintes fonts donen la població del nucli de l'alqueria o afegeixen les cases aïllades.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Misses	4.3
Llibre de Fundacions	4.4
Taula de Càrrecs i Comptes de Fundacions	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibre de Culte i Fàbrica	5.1
Llibre de Comptes de Culte i Fàbrica	5.2
Inventaris	5.3

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i>	1775-1798	1.1.1/1
"	1798-1818	1.1.1/2
"	1819-1859	1.1.1/3
" ¹³⁸	1860-1934	1.1.1/4
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1934-1952	1.1.2/1
"	1952-	1.1.2/2
Comunions		1.1.3
Confirmacions		1.1.4
Confirmacions	1941-1980	1.1.4/1
"	1981-	1.1.4/2
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1934-1952	1.1.5/1
"	1952-	1.1.5/2
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1934-1952	1.1.6/1
"	1952-	1.1.6/2
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Expedients Matrimonials		1.2.1
Expedients Matrimonials	1916-1960	1.2.1/1
"	1961-1996	1.2.1/2
"	1997-	1.2.1/3
Matrícula Parroquial	ca. 1950	1.2.2

¹³⁸ Amb una nota al final de cada una de les seccions de Bateigs, Matrimonis i Defuncions: "Pasan a nuevos Libros".

Tipologia documental	Dates	Signatura
GOVERN		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1944-1970	2.2/1
ACCIÓ PASTORAL		
		3
CULTE PARROQUIAL		
		4
RACIONAL		4.1
Racional	1775-1808	4.1/1
"	1809-1815	4.1/2
"	1816-1830	4.1/3
"	1831-1839	4.1/4
"	1840-1870	4.1/5
"	1870-1902	4.1/6
"	1903-1924	4.1/7
" ¹³⁹	1925-1936	4.1/8
"	1939-1952	4.1/9
DISTRIBUÏDOR	1952-1970	4.2
LLIBRES DE MISSES		4.3
Llibres de Misses	1952-1961	4.3/1
" ¹⁴⁰	1962-1970	4.3/2
LLIBRE DE FUNDACIONS	1965-1976	4.4
TAULA DE CÀRRECS I COMPTES DE FUNDACIONS	1965-1969	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
		5
LLIBRE DE CULTI I FÀBRICA	1870-1932	5.1
LLIBRE DE COMPTES DE CULTI I FÀBRICA	1952-1970	5.2
INVENTARIS	1944-1961	5.3

¹³⁹ Manca.

¹⁴⁰ Manquen: 1964 i 1966.

LA VALL D'ALCALÀ

La Vall d'Alcalà és un municipi amb dos nuclis de població: Alcalà de la Jovada, que n'és la capital, i Beniaia, dos antigues alqueries musulmanes conquistades per Jaume I. Al moment de l'expulsió dels moriscos s'hi podien comptar 5 poblacions més, despoblades després de 1609, de las quals la més coneguda, actualment, és la de l'Atzúvia.

ALCALÀ DE LA JOVADA PARRÒQUIA DE LA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ

La inaccessibilitat del terreny d'aquesta Vall va permetre que fos el centre d'operacions del cabdill musulmà Al-Azraq en la més amunt esmentada lluita infructuosa i desesperada contra Jaume I. Posteriorment, en la intensa i dolorosa guerra del 1609, seria també un centre neuràlgic de la rebel·lió. Hui encara podem contemplar part del suposat palau d'Al-Azraq, del segle XIII, en la plaça major del poble, ocupant tota una illa de cases de la qual forma també part el temple actual, construït, al voltant del 1636, creiem sobre l'antiga mesquita, que en algun moment del segle XVI s'hauria convertit en temple cristià més o menys rudimentari.

Eclesiàsticament la Vall d'Alcalà havia pertangut, inicialment, a la parròquia de Gallinera, per la qual raó es deia també Alcalà de Gallinera. Apareix ja en el llistat de parròquies de 1279-1280 que ens ofereix Burns, i en les *Constitutiones Synodales ecclesiae Valentinae* figurarà amb el nom d'Alcalà-Gallinera.¹⁴¹ Però, sens dubte i a l'igual que moltes altres alqueries morisques, es deu considerar aquesta parròquia com una pura entelèquia, conforme vam veure més amunt en el capítol, ja al·ludit, “La Vall de Gallinera com a paradigma”.

En tot cas, es va desmembrar de l'església matriu en 1535, amb els annexos de Beniaia, l'Atzúvia o l'Atzuvieta (amb 8 cases de cristians nous), Benialí i altres. Alguna font afirma que es va erigir en nova parròquia tan sols en la reorganització de 1574, però aquesta informació no ens pareix correcta. El rector tenia l'obligació de dir dos misses els diumenges, l'una a Alcalà de la Jovada i l'altra a Beniaia. Inicialment, el temple s'havia erigit sota l'advocació dels Sants Abdon i Senén, després

¹⁴¹ Cfr. respectivament BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 194, i ACV, *Còdex 98*, f. 1v (sense foliar). Per a la datació d'aquest manuscrit cfr. supra nota 69.

es va dedicar a Nostra Senyora de l'Assumpció, posteriorment a Nostra Senyora del Pilar (o almenys n'era la patrona) i, finalment, a la Puríssima Concepció, l'actual advocació.

Comptava, aleshores, amb 28 cases. En l'any 2006 n'eren, aproximadament, 140 els habitants.

L'arxiu parroquial es troba, en bones condicions, en dependències de l'Ajuntament. També ací, potser amb més urgència que en altres llocs, se'n fa necessària la concentració en l'Arxiu Diocesà.

BENIAIA

PARRÒQUIA DE LA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ

La història de Beniaia, eclesiàstica i civil, ha estat molt lligada a la sort i avatars d'Alcalà de la Jovada. Va ser església annexada a aquesta des que en 1535 Alcalà es va desmembrar de la parròquia de la Vall de Gallinera. Les 8 famílies de cristians nous van haver d'abandonar les seues cases en 1609. Aquest lloc va ser repoblat posteriorment, tenint, doncs, millor sort que totes les altres alqueries musulmanes dependents d'Alcalà de la Jovada, que mai més no es van recuperar.

El temple està dedicat, com la seua matriu, a la Puríssima Concepció; probablement amb una història similar. L'actual església es va construir a finals del segle XVII; suposem que un antic i primitiu temple substituiria l'original mesquita musulmana alguns anys després del 1535, que seria abandonat en 1609 i, més tard, reconstruït o edificat de planta nova; els seus patrons són els Sants Abdon i Senén. En l'any 2007 les intenses pluges de la tardor van estar a punt de destruir la teulada i el campanar del temple. Es va restaurar posteriorment. Actualment, sempre annex d'Alcalà de la Jovada, està servida pel rector d'aquesta població.

En l'any 2006 comptava amb uns 30 habitants.

No té llibres parroquials propis.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Llibre de Fundacions	4.1
Taula de Càrrecs i Comptes de Fundacions	4.2
Racional	4.3
<i>Plato de Almas</i>	4.4
Distribuïdor	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Escriptures	5.1
Comptes de Culte i Fàbrica	5.2
Llibre de Comptes	5.3
Llibres de Comptes de la Lluminària	5.4

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinke Libri</i>		1.1.1
<i>Quinke Libri</i> ¹⁴²	1624-1690	1.1.1/1
"	1805-1854	1.1.1/2
" ¹⁴³	1855-1863	1.1.1/3
" ¹⁴⁴	1864-1888	1.1.1/4
" ¹⁴⁵	1889-1924	1.1.1/5
"	1925-1944	1.1.1/6
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1691-1805	1.1.2/1
"	1829-1863	1.1.2/2
"	1864-1888	1.1.2/3
"	1889-1924	1.1.2/4
" ¹⁴⁶	1940-1952	1.1.2/5
"	1953-	1.1.2/6
Comunions		1.1.3
Confirmacions	1987-2008	1.1.4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1691-1827	1.1.5/1
"	1945-1952	1.1.5/2
"	1953-	1.1.5/3

¹⁴² Magníficament restaurat recentment pel Departament de Restauració de la Biblioteca Valenciana de Sant Miquel dels Reis.

¹⁴³ Tan sols Matrimonis i Defuncions.

¹⁴⁴ Tan sols Matrimonis i Defuncions.

¹⁴⁵ Tan sols Matrimonis i Defuncions.

¹⁴⁶ Per a 1925-1941 cfr. "*Quinke Libri*. 1925-1944. 111/6" d'aquest inventari.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1691-1809	1.1.6/1
"	1939-1952	1.1.6/2
"	1953-	1.1.6/3
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Expedients Matrimonials		1.2.5
Expedients Matrimonials	1903-1945	1.2.5/1
"	1945-1993	1.2.5/2
"	1993-	1.2.5/3
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
Efemèrides de l'Església Parroquial	1946-	2.1.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1744	2.2/1
"	1757	2.2/2
"	1772	2.2/3
"	1784	2.2/4
"	1792	2.2/5
"	1944-	2.2/6
ACCIÓ PASTORAL		
		3
CULTE PARROQUIAL		
		4
LLIBRE DE FUNDACIONS	1952	4.1
TAULA DE CÀRRECS I COMPTES DE FUNDACIONS	1952-1994	4.2
RACIONAL		4.3
Racional (de Misses)	1700-1746	4.3/1
Racional (de Dobles)	1750-1816	4.3/2
Racional (de Misses de <i>Cepillos</i>)	1763-1859	4.3/3
Racional	1860-1880	4.3/4

Tipologia documental	Dates	Signatura
Racional	1881-1929	4.3/5
" ¹⁴⁷	1930-1956	4.3/6
"	1945-1952	4.3/7
<i>PLATO DE ALMAS</i>	1699-1762	4.4
DISTRIBUÏDOR¹⁴⁸	1952-1967	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		5
ESCRITURES		5.1
COMPTES DE CULTE I FÀBRICA¹⁴⁹	1940-1943	5.2
LLIBRE DE COMPTES	1729-1742	5.3
LLIBRE DE COMPTES DE LA LLUMINÀRIA	1698-1826	5.4

¹⁴⁷ La meitat del llibre amb les pàgines arrancades. La resta en blanc, excepte dos anotacions de comptes i unes llistes de persones amb les seues corresponents "barchillas de trigo y sacas de harina".

¹⁴⁸ Conté també informació moderna sobre fundacions.

¹⁴⁹ Cfr. també el "Llibre de Comptabilitat. 1973-1978. 5.2" de l'inventari de l'arxiu d'Alpatró de la Vall de Gallinera.

LA VALL D'EBO

PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL ARCÀNGEL

Alqueria musulmana banyada pel riu Ebo o Girona, que després del Tractat del Pouet (1244), i juntament amb altres poblacions, hui desaparegudes, Al-Azraq lliuraria a l'invasor Jaume. En el seu terme municipal es troben la impressionant Cova del Rull i el no menys espectacular barranc de l'Infern.

La Vall d'Ebo, Vilans d'Ebo, Villans de Evo, Villars o Villars de la Vall d'Ebo, que amb tots aquests diferents noms ha estat coneguda al llarg de la història, era una de les 10 alqueries de la Vall que en 1535 es va desmembrar de la parròquia matriu, la Vall de Gallinera, i es va erigir com a parròquia independent, a la qual s'annexionaren les altres nou: Bisbilan o Bisbilim, Bensit, Benicais, Serra, Benissuai, Millans, Cairola (amb un castell que va ser domini, també, d'Al-Azraq), Beneseit i la Solana. Comptava, aleshores, amb 93 focs, però creiem que aquesta xifra pot ser inexacta, i que en tot cas faria referència al conjunt de les 10 alqueries.

D'aquestes poblacions, Vilans i Benissuai són les úniques que van sobreviure a l'expulsió i despoblament de 1609, perquè molt poc després—comptem amb registres sacramentals (*Quinque Libri*) des de 1614— van ser repoblades per cristians vells vinguts de Mallorca.¹⁵⁰ Ambdues alqueries s'unificarien, convertint-se en Vilans d'Ebo i, a finals del segle XVIII, en la Vall d'Ebo.

En 1623 s'hi va construir una església sota l'advocació de Sant Miquel, possiblement sobre un temple que hauria sobreviscut a l'expulsió de 1609, i aquest sobre l'antiga mesquita. L'actual església, de circa 1816, pareix construïda sobre una antiga fortificació de murs de pedra. S'hi conserva una talla de la Mare de Déu dels Desemparats del segle XVII.

En l'any 2006 comptava amb 328 habitants. Actualment, està servida pels franciscans del convent de Pego.

¹⁵⁰ Carta Pobra de 1611 en “Archivo Histórico Nacional. Sección Nobleza”, en Toledo. Aquesta notícia la devem a Vicent Puig, el qual està preparant en el moment present la publicació de la Carta.

En 1966 bona part de la documentació històrica de l'arxiu parroquial de la Vall d'Ebo va ser dipositada en el Fons Històric de l'Arxiu Diocesà, en “Fondos en Depósito. Archivos Parroquiales. II. 1. Vall d'Ebo”. Són aquells documents que en la quarta columna del present inventari duen l'encapçalament “AD II.1. MAV IV”, segons l'inventari que vam fer en el seu moment (2003) i que vam publicar en el volum IV d'aquesta sèrie *Monumenta Archivorum Valentina*. La resta de la documentació històrica es troba, en bones condicions, en la casa parroquial –deshabitada i en precària situació– de la Vall d'Ebo. Aquí, més encara que en altres poblacions, es fa indefugible la unificació de tot l'arxiu històric i, consegüentment, el trasllat a l'Arxiu Diocesà de la documentació que encara roman a l'abadia.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
Organismes Parroquials	2.3
ACCIÓ PASTORAL	3
Confraries	3.1
Publicació d'Indulgències i altres	3.2
Varis	3.n
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibres de Misses	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Escriptures	5.1
Visita d'Amortització	5.2
Comptabilitat	5.3
CEMENTIRI PARROQUIAL	6
Administració del Cementiri	6.1
BIBLIOTECA	7
VARIS	N

INVENTARI¹⁵¹

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
SACRAMENTAL		1	
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1	
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1	
<i>Quinque Libri</i>	1614-1685	521/004	Vall d'Ebo
"	1686-1736	1.1.1/2	
"	1737-1784	1.1.1/3	
"	1785-1813	1.1.1/4	
"	1852-1860	543/005	Vall d'Ebo
" ¹⁵²	1860-1866	1.1.1/5	
" ¹⁵³	1866-1891	1.1.1/6	
Bateigs		1.1.2	
Bateigs	1814-1859	1.1.2/1	
" ¹⁵⁴	1866-1890	1.1.2/2	
" ¹⁵⁵	1891-1941	1.1.2/3	
"	1952-	1.1.2/4	
Comunions		1.1.3	
Confirmacions		1.1.4	
Matrimonis		1.1.5	
Matrimonis	1814-1859	1.1.5/1	
" ¹⁵⁶	1892-1952	1.1.5/2	

¹⁵¹ Cfr. també IÑIGO I GREUS, J., *Catalogació de l'arxiu...*

¹⁵² Per als anys 1814-1859 es van diferenciar tres llibres. Cfr. "Bateigs. 1814-1859. 1.1.2/1", "Matrimonis. 1814-1859. 1.1.5/1" i "Defuncions. 1814-1859 1.1.6/1" d'aquest inventari.

¹⁵³ Tan sols Matrimonis i Defuncions.

¹⁵⁴ Per als anys 1860-1865 cfr. "*Quinque Libri*. 1860-1866. 1.1.1/5" d'aquest inventari.

¹⁵⁵ Al lloc del llibre s'indica que és un Llibre de Bateigs, encara que la coberta resa *Quinque Libri*. Al final del llibre una nota diu: "Ojo, este Libro continúa en el Libro de Matrimonios folio 266". Efectivament en el llibre de "Matrimonis. 1892-1952. 1.1.5/2" d'aquest inventari, i a partir del f. 266 es troben partides de Bateig des de 1941 fins a 1952.

¹⁵⁶ Cfr. nota anterior.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
Matrimonis	1952-	1.1.5/3	
Defuncions		1.1.6	
Defuncions ¹⁵⁷	1814-1859	1.1.6/1	
"	1892-1952	1.1.6/2	
"	1952-	1.1.6/3	
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2	
<i>Quinque Libri</i> (Certificats)	1862	543/004	Vall d'Ebo
Índex de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1623-1813	1.2.1	
Minutaris		1.2.2	
Minutari de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1900-1921	1.2.2/1	
"	1921-1953	1.2.2/2	
Minutari de Bateigs i Defuncions	1866-1873	543/003	Vall d'Ebo
Complementària de Bateigs	1975-1991	1.2.3	
Complementària de Comunions i Confirmacions	s. XX	1.2.4	
Complementària de Matrimonis		1.2.5	
Expedients Matrimonials		1.2.5.1	
Expedients Matrimonials	ca. 1880	1.2.5.1/1	
"	ca. 1880	1.2.5.1/2	
"	1940-1962	1.2.5.1/3	
"	1963-1973	1.2.5.1/4	
"	1974-	1.2.5.1/5	
Amonestacions			
Amonestacions	1868-1874	543/001	Vall d'Ebo
"	1879-1895	543/002	"
"	1951-1991	1.2.5.2	
Complementària de Defuncions	1960-1991	1.2.6	

¹⁵⁷ Per als anys 1860-1891 cfr. "*Quinque Libri*. 1860-1866. 1.1.1/5" i "*Quinque Libri*. 1866-1891. 1.1.1/6" d'aquest inventari.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
Matrícula Parroquial			
Matrícula Parroquial	1721-1821	521/001	Vall d'Ebo
"	1822-1859	521/002	"
"	1867-1889	521/003	"
"	1891-1901	543/006	"
<i>De Statu Animarum</i>	ca. 1948	1.2.7	
GOVERN			
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2	
Quadern de Memòries¹⁵⁸	1791-1891	2.1	
Relació de l'Estat de la Parròquia	1935	2.1.1	
VISITES PASTORALS		2.1.2	
Visites Pastorals	1687	2.2	
"	1699	520/005	Vall d'Ebo
"	1724	2.2/1	
"	1732	520/006	Vall d'Ebo
"	1744	2.2/2	
"	1784	2.2/3	
"	1792 ¹⁵⁹	2.2/4	
"		520/007	Vall d'Ebo
ORGANISMES PARROQUIALS		2.3	
Junta Parroquial		2.3.1	
Junta d'Administració del <i>Ropero</i>	1943	2.3.2	
ACCIÓ PASTORAL			
CONFRARIA N. S. DELS DESEMPARATS		3	
ASSOCIACIÓ SABATINA	1901-1946	3.1	
ASSOCIACIÓ SABATINA. COMPTES	1875-1887	522/005	Vall d'Ebo
CONFRARIA DE LA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ	1875-1917	522/006	"
	1875-1876	522/001	"

¹⁵⁸ Amb dades de 1630, 1756 i 1757. Publicat per MARTÍNEZ RONDÁN, J., "Un Quadern de memòries...".

¹⁵⁹ Corregim aquí la data de 1732 que vam donar erròniament en MAV IV, 90.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
CONFRARIA N. S. DEL ROSARI. COMPTE	1728-1784	522/003	Vall d'Ebo
CONFRARIA N. S. DEL ROSARI. HISTÒRIA I COMPTE	1735-1887	522/004	"
PUBLICACIÓ D'INDULGÈNCIES I ALTRES¹⁶⁰	s. XVIII	3.2	
VARIS¹⁶¹	post 1940	3.n	
CULTE PARROQUIAL			
		4	
Aniversaris	1807-1808	520/003	Vall d'Ebo
Culte i Fàbrica	1785-1837	524/001	"
"	1875-1887	524/002	"
"	1893-1899	524/003	"
Data i Càrrec	1801-1831	520/001	"
"	1834-1872	520/002	"
Dobles i Aniversaris	1732	520/004	"
Racional	1698	516/001	"
"	1702-1704	516/003	"
"	1704	516/002	"
"	1744-1761	516/005	"
"	1761-1782	516/004	"
"	1782-1833	516/006	"
"	1792-1806	517/001	"
"	1802-1813	517/002	"
"	1814-1829	517/003	"
"	1874-1876	517/004	"
"	1894	519/004	"
"	1895-1899	519/005	"
"	1901-1904	519/003	"

¹⁶⁰ Volem destacar un Expedient d'ordenació *in sacris* de Francesc Mengual de 1700.

¹⁶¹ Dos caixes de documentació pastoral. Conté entre altres: Acció Catòlica, *Cursillos de Cristiandad*, Cine Parroquial, Confraries, etc.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
Racional	1905-1908	519/006	Vall d'Ebo
"	1909-1912	519/001	"
"	1913-1921	519/002	"
"	1943-1951	4.1	
DISTRIBUÏDOR	1952-1954	4.2	
LLIBRES DE MISSES	1950-1971	4.3	
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES			
ESCRITURES ¹⁶²	post 1940	5.1	
VISITA D'AMORTITZACIÓ ¹⁶³	1789	5.2	
COMPTABILITAT ¹⁶⁴		5.3	
Comptes de la Capellania Frau	1943-1951	5.3.1	
Culte i Fàbrica		5.3.2	
Culte i Fàbrica	1940-1952	5.3.2/1	
"	1952-1975	5.3.2/2	
Llibre de Comptabilitat	1975-1990	5.3.3	
Rebut, Albarans i Factures	s. XX	5.3.4	
CEMENTIRI PARROQUIAL			
Administració del Cementiri		6.1	
Administració del Cementiri	1954	6.1/1	
"	1961-1991	6.1/2	
BIBLIOTECA ¹⁶⁵			
		7	

¹⁶² En realitat és una xicoteta carpeta amb el títol "Fincas. (Poco importante)", en la qual destaquen un esborrany d'arrendament i rebuts de contribució i arbitris municipals de riquesa rústica.

¹⁶³ Es tracta d'un control estatal –i conseqüentment un tribut– dels béns arrels "sujetos a los reales derechos de amortización y sello".

¹⁶⁴ Cfr. també en l'inventari de Castell de Castells, "Llibre de Comptabilitat. 1975-1983. 5.2.1".

¹⁶⁵ En realitat no són llibres, sinó edictes reials, cèdules, butlles de la denominada Santa Creuada i altres, impresos. Algun document té anotacions manuals fent referència explícita a la parròquia de la Vall d'Ebo.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD II.1 MAV IV
VARIS			
Varis. Notals	1686	522/002	Vall d'Ebo
Varis	s. XIX	531/032-042	"
"	s. XIX-XX	544/002	"
" ¹⁶⁶	s. XVIII-XX	N	

¹⁶⁶ Una carpeta amb documentació molt variada, fonamentalment de comptes, com ara una època de 1791, o inventaris de la segona meitat del segle XX.

LA VALL DE GALLINERA

És aquesta una vall i un municipi, format, actualment, pels nuclis d'Alpatró, Benialí (on és l'Ajuntament), Benirrama, Benissili, Benissivà, Benitaia i la Carroja. Llombai es pot considerar deshabitada.¹⁶⁷

Totes les poblacions de la Vall, d'origen musulmà, van ser conquistades pel rei Jaume I. Es podien comptar, abans de l'expulsió de 1609, fins a 400 focs repartits en nombroses alqueries (fins a 15 o 16) i cases aïllades, a més del nucli del Castell de Gallinera. Alguna font indica que en 1646 quedaven 73 habitants (de ser correcta aquesta informació, suposem que la majoria serien xiquets) i la Vall va ser repoblada amb 150 famílies mallorquines;¹⁶⁸ la seua forma peculiar de parlar encara estava viva amb temps del botànic Cavanilles. En el 2006 la suma de tots els habitants era aproximadament de 600.

En el llistat de parròquies que ens ofereix Burns per a 1279-1280 ja apareix la rectoria de la Vall de Gallinera, i en les *Constitutiones Synodales ecclesiae Valentinae* figurarà amb el nom d'Alcalà-Gallinera.¹⁶⁹ També sabem que Pere Sexellí era rector de la Vall de Gallinera en 1310¹⁷⁰ i que en 1352 el bisbe Hug de Fenollet va concedir la *curam animarum* d'aquesta extensíssima rectoria, a Jaume Esparda, beneficiat de Gandia, on probablement residia.¹⁷¹

Aquesta rectoria incloïa la Vall d'Alcalà, la Vall d'Ebo i la Vall de Gallinera/Benissivà. En 1535 les dos primeres es desmembrarien de la seua matriu. La Vall de Gallinera es va dividir, aleshores, en dues parròquies: Alpatró i Benirrama, a més de la capella del Castell, que en realitat era l'únic lloc on hi havia cristians vells. Benissivà, que havia sigut la titular de la primitiva rectoria i que havia perdut la seua entitat com a parròquia en 1535, recuperaria titularitat parroquial en 1574. Ja hem vist, però, detingudament en el capítol varies vegades al·ludit, “La Vall de Gallinera com a paradigma”, el valor que s'ha d'atribuir a aquestes rectories i parròquies des de la seua creació fins a 1609.

¹⁶⁷ La sempre difícil localització de les huit alqueries desaparegudes després de l'expulsió de 1609 la trobem en TORRÓ I ABAD, J., “Església i moriscos...”, 300-301.

¹⁶⁸ Carta Pobra de 1611 (cfr. nota 150). Sobre la repoblació cfr., també, MAS I FORNERS, A. – MONJO I MASCARÓ, J.L.L., *Per poblar lo regne...* Sobre l'expulsió, exili i xiquetes que van romandre cfr. MAS I FORNERS, A. – MAS I MARTÍ, J. – NOGUERA I MENGUAL, J., *La Senda de l'Èxode...*

¹⁶⁹ Cfr. respectivament BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 194, i ACV, *Còdex 98*, f. 1v (sense foliar). Per a la datació d'aquest manuscrit cfr. supra nota 69.

¹⁷⁰ ACV, *Pergamí 5.039*. Millor que “de Benissivà” conforme escriu OLMOS CANALDA, E., *Pergaminos...*, núm. 1.155.

¹⁷¹ CÀRCEL ORTÍ, M.M. – BOSCA CODINA, J.V., *Visitas pastorales...*, 407.

Actualment els més amunt esmentats nuclis de població són par-ròquies o annexos parroquials amb església, ateses per un únic rector. Probablement, tots els temples parroquials en la seua fisonomia actual, tenen origen en el segle XVIII.

Es conserven llibres parroquials de cinc de les poblacions: Alpatró, Benirrama, Benissivà, la Carroja i Benialí. Tots els arxius es troben en bones condicions en la casa parroquial d'Alpatró, on resideix el rector.¹⁷²

A més de la informació oferida en l'esmentat capítol “La Vall de Gallinera com a paradigma”, volem afegir:

Alpatró, “cabeça de rectoria” en la documentació antiga i amb església sota l'advocació de Nostra Senyora de l'Assumpció, comptava en l'any 2006 amb 244 habitants.

Segons Sanchis Sivera, l'actual temple parroquial de **Benirrama**, construït sobre un anterior, amb el mateix titular Sant Cristòfol, va començar a ser edificat en 1790 i es restauraria en 1816. En l'any 2006 comptava amb 50 habitants. Sempre segons Sanchis Sivera, l'alqueria de **l'Alcúdia** en 1784 tenia 14 cases i una església pròpia sota l'advocació de Santa Maria Magdalena, que en 1929 encara era annex de Benirrama.¹⁷³

L'actual església Sant Miquel Arcàngel de **Benissivà**, construïda sobre l'antic temple, es va començar a edificar al voltant de 1725, acabant-se en 1744. En 1765 Benissivà havia crescut –recordem que en 1574 havia sigut església matriu amb només 3 focs– i comptava ja amb 19 cases. En el 2006 però, hi havia únicament 50 habitants. Té actualment com annex la parròquia de **Benitaia**. El llibre de Visites Pastorals, que ens ha servit per a l'elaboració del capítol “La Vall de Gallinera com a paradigma”, es conserva en aquest arxiu parroquial. També el llibre que duu per títol “Báculo Pastoral”, obra manuscrita del rector José Guillem, i que ens parla del convent de franciscans alcantarins de Sant Andreu, fundat en les proximitats de la població en 1611-1612. El convent havia d'haver-se erigit en Pego, però els ducs de Gandia, que eren els senyors de la Vall, “exigieron que se diese la preferencia a la fundación de la Gallinera por conceptuarla ellos más urgente y necesaria”.¹⁷⁴ Va estar habitat fins a les

¹⁷² Cfr. també TORRÓ I ABAD, J., *Los archivos parroquiales...*

¹⁷³ Cfr. SANCHIS SIVERA, J., *Nomenclator...*, 49 i 137.

¹⁷⁴ Cfr. www.lavalldegallinera.net/esglesies/esglesies.html

desamortitzacions del segle XIX, i hui a penes queden algunes ruïnes i la bella font del convent. L'any 2000 es va beneir un xicotet altar per a poder celebrar-hi, ocasionalment, l'eucaristia.

La **Carroja** tenia 22 habitants en 2006. L'església de Sant Francesc de Borja ha estat annex d'Alpatró des de la creació d'aquesta parròquia en 1535 fins a 1972, que va ser erigida com a parròquia independent. Tanmateix, posseix llibres propis des de 1872.

L'església de Sant Roc de **Benialí** va ser erigida com a parròquia independent en 1961, encara que té llibres propis des de 1952 i alguna llibreta de Comptes del Cementiri des de 1942. Existeix també un llibre amb el nom "*Quinque Libri* de la Iglesia de San Roque de Benialí. Título de Defunciones", però té totes les pàgines (ca. 50) en blanc.¹⁷⁵ En 1961 comptava encara amb 500 habitants (alguna informació, errònia, afirma que va quedar despoblat en la dècada dels 70 del segle passat). Actualment hi viuen unes 125 persones. Ja hem assenyalat més amunt que l'Ajuntament de la Vall de Gallinera es troba en aquesta localitat.

Des de 1535, fins el moment present, la parròquia de Sant Pasqual Bailon de **Benissili** consta com annex de la d'Alpatró. Només comptava amb 55 habitants en l'any 2006. No té arxiu propi; tanmateix hi ha una "Llibreta de Comptes de Benissili" de 1966-1990 inventariat com 5.4 de l'arxiu d'Alpatró.

La parròquia de **Benitaia** és annexa de la de Benissivà des de 1574 fins a l'actualitat. El seu nom antic era Benitaher. En l'any 2006 comptava amb 55 habitants. No ha tingut mai temple parroquial.

Llombai depenia eclesiàsticament d'Alpatró des de 1535. Actualment està pràcticament despoblat, encara que compta amb algunes cases reformades. No ha tingut mai temple parroquial.

¹⁷⁵ Cfr. inventari de Benissivà, últim *Quinque Libri*. 1.1.1/7.

ALPATRÓ O EL PATRÓ

PARRÒQUIA DE NOSTRA SENYORA DE L'ASSUMPCIÓ

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibre de Culte i Fàbrica	5.1
Llibre de Comptabilitat	5.2
Obres i Restauracions	5.3
Llibreta de Comptes. Benissili	5.4

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ¹⁷⁶	1626-1673 1673-1724	1.1.1/1 i 2
"	1725-1765	1.1.1/3
"	1765-1808	1.1.1/4
"	1808-1838	1.1.1/5
"	1839-1861	1.1.1/6
"	1862-1891	1.1.1/7
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1892-1925	1.1.2/1
"	1926-1942	1.1.2/2
"	1942-1952	1.1.2/3
"	1953-	1.1.2/4
Comunions	1952-1995	1.1.3
Confirmacions	1941-	1.1.4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1892-1945	1.1.5/1
"	1945-1952	1.1.5/2
"	1953-	1.1.5/3
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1892-1946	1.1.6/1
"	1947-1952	1.1.6/2
"	1953-	1.1.6/3

¹⁷⁶ Comença el vol. 2 en el f. 100.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1892-1952	1.2.1
Varis de Matrimonis¹⁷⁷	s. XX	1.2.2
GOVERN		
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
Llibre d'Efemèrides		2.1.1
Llibre d'Efemèrides	1940-1984	2.1.1/1
"	1984-	2.1.1/2
VISITES PASTORALS		
Visites Pastorals	1808-1828	2.2/1
"	1944-2008	2.2/2
"	2008-	2.2/3
ACCIÓ PASTORAL		
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL	1944-1952	4.1
DISTRIBUÏDOR	1952-1965	4.2
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
LLIBRE DE CULTI I FÀBRICA	1867-1955	5.1
LLIBRE DE COMPTABILITAT	1973-1978	5.2
OBRES I RESTAURACIONS	s. XX-XXI	5.3
LLIBRETA DE COMPTES. BENISSILI	1966-1990	5.4

¹⁷⁷ Sis caixes amb la denominació comú de 'Vall de Gallinera'. Quasi tota la documentació són Expedients Matrimonials corresponents a totes les Parròquies de la Vall de Gallinera.

BENIRRAMA
PARRÒQUIA DE SANT CRISTÒFOL MÀRTIR

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
ACCIÓ PASTORAL	3
Confraries	3.1
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Quadern de Misses i altres	4.2
Llibres de Misses	4.3
Distribuïdor	4.4
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Inventaris	5.1
Llibre de Culte i Fàbrica	5.2
Comptes de Culte i Fàbrica	5.3
CEMENTIRI PARROQUIAL	6
Nínxols	6.1
Història, Comptes i altres	6.2
Registre	6.3
Comptes	6.4

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinke Libri</i>		1.1.1
<i>Quinke Libri</i> ¹⁷⁸	1611-1687	1.1.1/1
" ¹⁷⁹	1611-1687	1.1.1/1bis
" ¹⁸⁰	1688-1772	1.1.1/2
"	1773-1839	1.1.1/3
"	1839-1866	1.1.1/4
"	1866-1880	1.1.1/5
"	1881-1913	1.1.1/6
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1907-1952	1.1.2/1
"	1953-	1.1.2/2
Comunions		1.1.3
Confirmacions	1941-	1.1.4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1914-1952	1.1.5/1
"	1953-	1.1.5/2
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1914-1952	1.1.6/1
"	1953-	1.1.6/2
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs	1611-1931	1.2.1
Matrícula Parroquial	1944	1.2.2

¹⁷⁸ Escrit en valencià. Molt deteriorat. En 1816 es va fer una còpia certificada escrita en castellà; cfr. nota següent. En l'enquadernació del llibre original hi ha unes 50 fulles de Comptes.

¹⁷⁹ Còpia certificada en castellà, realitzada en 1816. Cfr. nota anterior.

¹⁸⁰ Manca al moment de confeccionar aquest inventari.

Tipologia documental	Dates	Signatura
Expedients Matrimonials ¹⁸¹		1.2.3
Expedients Matrimonials	1895-1935	1.2.3/1
"	1939-2001	1.2.3/2
"	2002-	1.2.3/3
GOVERN		
		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		
		2.1
Efemèrides de la Parròquia	1947	2.1.1
VISITES PASTORALS		
		2.2
Visites Pastorals ¹⁸²	1578-1583	2.2/1
"	1699	2.2/2
"	1724	2.2/3
"	1744	2.2/4
"	1757	2.2/5
"	1784	2.2/6
"	1944-2008	2.2/7
"	2008-	2.2/8
ACCIÓ PASTORAL		
		3
CONFRARIES ¹⁸³	1922-1937	3.1

¹⁸¹ Cfr. també supra nota 177.

¹⁸² La carpeta que contenia –únicament– dues Visites Pastorals, una de 1578 i l'altra de 1583, està actualment buida. Hem deixat la carpeta com a testimoni i també com a signe de reconeixement, perquè en les fotografies que es van fer arribar en el seu moment d'aquestes Visites, es va fotografiar també la carpeta. El contingut de la carpeta, és a dir, el llibre de Visites suposadament de Benirrama de 1578-1583, ha sigut traslladat a l'inici del llibre “Visites Pastorals de Benissivà 1578-1687” (sense enquadrar) d'on en algun moment havia sigut llevat i col·locat, erròniament, en l'arxiu de Benirrama. En la primera pàgina d'aquest traslladat llibre de visites de Benirrama es pot llegir: “Este libro que contiene las visitas de las iglesias del Valle de Gallinera celebradas en los años 1578, 1583, 1587, 1591, 1594, 1597 estuvo custodiado desde muchos años antes en la iglesia de Beniarbeig; i, tenida noticia de ello, embié por él el doctor Joseph Guillem, rector de la parroquial de Benisivá [...]; reconocido, le archivé en dicha parroquial de **Benisivá** a veinte i dos de agosto de dicho año mil setecientos sesenta y cinco. Joseph Guillem, presbítero” (la negreta és nostra). La última Visita registrada en l'original llibre esmentat en aquesta cita, és la de 1597. La següent Visita continguda en l'actual llibre i que, sense dubte, formava part d'un altre llibre de Visites, és ja de 1687 (cfr. infra en l'inventari de l'arxiu parroquial de Benissivà, “Visites Pastorals. 1578-1687. 2.2/1”).

¹⁸³ Amb notícies desde 1615, origen de la Confraria de Nostra Senyora del Rosari, fins a un llistat de festeres de Nostra Senyora dels Dolors de 1937.

Tipologia documental	Dates	Signatura
CULTE PARROQUIAL		4
RACIONAL	1942-1954	4.1
QUADERN DE MISSES I ALTRES	1944-1945	4.2
LLIBRES DE MISSES¹⁸⁴	1954, 1957-1967	4.3
DISTRIBUÏDOR	1952-1967	4.4
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES¹⁸⁵		
INVENTARIS	1825-2005	5.1
LLIBRE DE CULTI I FÀBRICA	1942-1952	5.2
COMPTE DE CULTI I FÀBRICA	1952-	5.3
CEMENTIRI PARROQUIAL		
NÍNXOLS	ca. 1950-1969	6.1
HISTÒRIA, COMPTE I ALTRES	1945-1952	6.2
REGISTRE	1955-1974	6.3
COMPTE	1955-1973	6.4

¹⁸⁴ Conté també misses de Benialí i Benissivà.

¹⁸⁵ Cfr. en “*Quinque Libri*. 1611-1687. 1.1.1/1” d'aquest inventari, unes 50 fulles de Comp-tes dels anys 1628 al 1680.

BENISSIVÀ
PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL ARCÀNGEL

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
<i>Bàculo Pastoral</i>	2.3
Llibre de Patentes	2.4
B.O.A.V.	2.5
ACCIÓ PASTORAL	3
Llibre de Confraries	3.1
CULTE PARROQUIAL	4
Racional	4.1
Distribuïdor	4.2
Dietaris i Llibres de Misses	4.3
Llibre de Fundacions	4.4
Taula de Càrrecs i Comptes de Fundacions	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Escriptures de Diners i Rendes	5.1
Llibre de <i>Rentas y Transportaciones</i>	5.2
Comptabilitat	5.3
Obres i Restauracions	5.4
CEMENTIRI	6
VARIS	N

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1
<i>Quinque Libri</i> ¹⁸⁶	1627-1667	1.1.1/1
" ¹⁸⁷		1.1.1/2
"	1752-1800	1.1.1/3
"	1801-1819	1.1.1/4
"	1820-1859	1.1.1/5
"	1860-1887	1.1.1/6
" ¹⁸⁸		1.1.1/7
Bateigs		1.1.2
Bateigs	1888-1911	1.1.2/1
"	1911-1936	1.1.2/2
"	1939-1952	1.1.2/3
"	1953-	1.1.2/4
Comunions		1.1.3
Confirmacions	1941-2007	1.1.4
Matrimonis		1.1.5
Matrimonis	1888-1936	1.1.5/1
"	1939-1952	1.1.5/2
"	1953-	1.1.5/3
Defuncions		1.1.6
Defuncions	1888-1936	1.1.6/1
"	1939-1952	1.1.6/2
"	1953-	1.1.6/3

¹⁸⁶ Cfr. també infra en aquest inventari la segona part de la nota 191.

¹⁸⁷ Manca al moment de confeccionar aquest inventari.

¹⁸⁸ Es tracta d'un llibre que en la coberta resa: "Quinque Libri de la Iglesia de San Roque de Benialí. Título de Defunciones"; consta d'uns 50 folis i està tot ell en blanc.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2
Índex de Bateigs, Matrimonis i Defuncions	1860-1950	1.2.1
Varis de Matrimonis ¹⁸⁹	s. XX	1.2.2
GOVERN		
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
Efemèrides de la Parròquia	1947-	2.1.1
<i>Libro secreto para el cura de Benisivá</i> ¹⁹⁰	1921-1926	2.1.2
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals ¹⁹¹	1578-1687	2.2/1
"	1724	2.2/2
"	1944-2008	2.2/3
"	2008-	2.2/4
BÁCULO PASTORAL ¹⁹²	1764	2.3
LLIBRE DE PATENTES ¹⁹³	1763-1785	2.4
B.O.A.V. ¹⁹⁴	1862-	2.5
ACCIÓ PASTORAL		
LLIBRE DE CONFRARIES	1675-1868	3.1
CULTE PARROQUIAL		
RACIONAL		4.1
Racional	1774-1799	4.1/1

¹⁸⁹ Cfr. també nota 177.

¹⁹⁰ Conté: Aranzels, Sagrari de 1922, Terres del pla del rector, El Sagristà, *El Niñito Jesús en la cuna* i altres imatges, Donatius, etc.

¹⁹¹ Cfr. nota 182.

Conté també Memòria de Morts de 1587-1591 i de Casaments de 1588-1594.

¹⁹² Coberta: "Báculo Pastoral o Libro de las noticias concernientes al buen gobierno de esta Iglesia Parroquial...". Conté abundant documentació sobre: Arquebisbe, Administracions, Convents, Escriitures, etc. Hi ha transcripció parcial en una carpeta amb el títol de "Historia", de l'arxiu modern.

¹⁹³ Pertanyia al convent franciscà de la Custòdia de Sant Pasqual Bailon de Benitaia. Es tracta d'un llibre de *patentes* o lletres, o *litterae patentes*.

¹⁹⁴ Conté els anys 1862, 1864, 1867, 1870-1873, 1877-1881, 1884-1889, 1893-1895, 1905, 1906, 1918, 1936, 1939, ...

Tipologia documental	Dates	Signatura
Racional	1801-1819	4.1/2
"	1820-1860	4.1/3
"	1942-1955	4.1/4
DISTRIBUÏDOR	1952-1957	4.2
DIETARIS I LLIBRES DE MISSES ¹⁹⁵	1952-1992	4.3
LLIBRE DE FUNDACIONS	1952-1994	4.4
TAULA DE CÀRRECS I COMPTES DE FUNDACIONS	1952-1995	4.5
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
ESCRITURES DE DINERS I RENDES ¹⁹⁶	s. XVII-XIX	5.1
LLIBRE DE <i>RENTAS Y TRANSPORTACIONES</i>	1763-1832	5.2
COMPTABILITAT		5.3
Llibre de Culte i Fàbrica	1942-1951	5.3.1
Comptes de Culte i Fàbrica	1952-1976	5.3.2
Comptes Varis	post 1939	5.3.3
OBRES I RESTAURACIONS	post 1939	5.4
CEMENTIRI		
	s. XX	6
VARIS ¹⁹⁷		
	s. XIX-XXI	N

¹⁹⁵ Cfr. també "Llibres de Misses. 1954, 1957-1967. 4.3" de l'arxiu de Benirrama.

¹⁹⁶ Conté: Quitaments, Vendes, Aniversaris, Actes Judicials, etc. Molt deteriorat.

¹⁹⁷ Es tracta d'una carpeta de grandària quartilla en la qual hi ha documentació diversa de varies Parròquies, com ara Llicències de Sepultura de Benirrama, Reglament de les Filles de Maria de Benirrama, Clàusules Testamentaries al menys des de 1861, Préstec de llibres de la Parròquia de Benissivà, etc.

LA CARROJA
PARRÒQUIA DE SANT FRANCESC DE BORJA

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1
Registres Sacramentals	1.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2
GOVERN	2
Memòria de la Parròquia	2.1
Visites Pastorals	2.2
Correspondència Arquebisbat	2.3
ACCIÓ PASTORAL	3
CULTE PARROQUIAL	4
Llibre de Culte	4.1
Distribuïdor	4.2
Llibre de Fundacions	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Llibreta de Comptes	5.1
Obres i Restauracions	5.2

INVENTARI

Tipologia documental	Dates	Signatura
SACRAMENTAL		1
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1
Bateigs		1.1.1
Bateigs	1872-1952	1.1.1/1
"	1953-	1.1.1/2
Comunions		1.1.2
Confirmacions		1.1.3
Matrimonis		1.1.4
Matrimonis	1873-1952	1.1.4/1
"	1953-	1.1.4/2
Defuncions		1.1.5
Defuncions	1872-1952	1.1.5/1
"	1953-	1.1.5/2
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA ¹⁹⁸		1.2
GOVERN		2
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2.1
VISITES PASTORALS		2.2
Visites Pastorals	1944-1980	2.2/1
"	2008-	2.2/2
CORRESPONDÈNCIA ARQUEBISBAT	s. XX	2.3
ACCIÓ PASTORAL		3
CULTE PARROQUIAL		4
LLIBRE DE CULTE	1890-1916	4.1

¹⁹⁸ Cfr. també supra nota 177.

Tipologia documental	Dates	Signatura
DISTRIBUÏDOR	1952-1964	4.2
LLIBRE DE FUNDACIONS	1952	4.3
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		
		5
LLIBRETA DE COMPTES	Post 1939	5.1
OBRES I RESTAURACIONS		5.2
Campanes	1953	5.2.1

LA VALL DE LAGUAR

Aquest municipi està format per un conjunt de tres poblacions, antigues alqueries musulmanes: Campell, conegut també com el Poble de Baix, Fleix o Poble d'Enmig i Benimaurell o Poble de Dalt, en raó de la situació geogràfica en la Vall. Fleix és el cap del municipi, on es troba l'Ajuntament. Altres alqueries, com ara Isber, van quedar definitivament despoblades després de l'expulsió dels moriscos de 1609. Hi ha carta de repoblació de la Vall de 1611 en favor d'agricultors mallorquins.

Al llarg dels temps la transcripció al valencià o castellà del nom àrab Al-Lauar o Al-Liguar –més que probable origen etimològic del nom de la Vall–, que significa la Cova o les Coves, ha estat molt variada, i ha donat lloc als distints noms amb els quals ha segut coneguda la població: Lahuar, Alaguà, Alahuar, Algar, Algar, fins i tot Laguart, amb una 't' final de més que dubtosa procedència.

Fa honor a l'etimologia del seu nom: les nombroses coves i refugis naturals del seu terme facilitaren la resistència dels moriscos, conforme vam veure en la introducció d'aquest treball. La Vall de Laguar es va convertir en el centre neuràlgic de la rebel·lió de 1609. Algunes fonts afirmen que tan sols d'aquesta Vall moriren uns 1.500 moriscos en l'esmentada guerra, i Sanchis Sivera afirma que serien més de 3.000. Ambdues xifres són, sens dubte, enganyoses, car podrien ser més o menys correctes, però per a tots els que van morir en aquella guerra de Mellini. En tota la Vall de Laguar no viurien, aleshores, més de 1.000 persones.

En el llistat de parròquies que ens ofereix Burns per a 1279-1280, la Vall de Laguar era annex de Murla, i en les *Constitutiones Synodales ecclesiae Valentinae* figurarà amb el nom de 'Pop. Alaguar. Murla'.¹⁹⁹ En la creació de les noves parròquies de moriscos de 1535, s'erigeix l'església de Campell com independent, a la qual s'annexionen Benimaurell i Fleix.

CAMPELL PARRÒQUIA DE SANTA ANNA

En 1609 tenia 20/33²⁰⁰ cases de cristians nous, i en l'any 2006 comptava, aproximadament, amb 320 habitants.

¹⁹⁹ Cfr. respectivament BURNS, R.I., *El reino de Valencia...*, t. I, 194, i ACV, *Còdex 98*, f. 1v [sense foliar]. Per a la datació d'aquest manuscrit cfr. supra nota 69.

²⁰⁰ Com en altres ocasions, la diferència en les xifres que donen les fonts, deu de respondre a la forma de comptabilitzar el nucli de població sense o amb les cases aïllades del municipi.

Com en altres llocs de moriscos de les Valls de Pego, suposem que, després de l'ordenació parroquial de 1535, es construiria inicialment un temple senzill sobre l'original mesquita musulmana. Tanmateix, hem de comprendre la parròquia amb les limitacions que vam veure més amunt en el capítol “La Vall de Gallinera com a paradigma”. Tan sols amb la repoblació del segle XVII s'edificaria –molt possiblement al mateix emplaçament– una església, de planta rectangular i nau amb volta de canó i capelles laterals. El creuer i l'altar major es van construir en 1700.

El fons històric de l'arxiu parroquial, així com part de la documentació més moderna, però ja tancada, es va lliurar en dipòsit al Fons Històric de l'Arxiu Diocesà de València en dos moments distints: un primer lliurament en l'any 2003 (caixes 585-601 de l'AD) i l'altre en 2010 (caixes 653-659).

El rector actual atén, també, les parròquies de Benimaurell i Fleix.

BENIMAURELL PARRÒQUIA DELS SANTS COSME I DAMIÀ

En 1609 tenia 15 cases de cristians nous, i en l'any 2006 comptava, aproximadament, amb 290 habitants.

Sobre l'església dels primers temps val, també, la hipòtesi que hem proposat per a Campell i tantes altres de les Valls de Pego. L'església actual és una nau rectangular amb capelles laterals, i es va edificar, originàriament, al segle XVIII. Va ser erigida com a parròquia en 1953.

Actualment està servida pel rector de Campell. No té llibres parroquials propis.

FLEIX PARRÒQUIA DE SANT PASQUAL

En 1609 tenia 10 cases de cristians nous, i en l'any 2006 comptava, aproximadament, amb 225 habitants.

També sobre l'església dels primers temps val la hipòtesi que hem proposat per a Campell i tantes altres de les Valls de Pego. El temple actual es va començar a construir en 1730. Com moltes de les senzilles

esglésies d'aquestes valls, consta d'una nau de planta rectangular amb capelles laterals.

Sempre ha segut annex de Campell. No té llibres parroquials propis.

FONTILLES

SANATORI DE SANT FRANCESC DE BORJA

Més a l'est, quasi a l'entrada de la Vall des de la proper Orba, es troba el sanatori de pobres leprosos, que l'any passat va celebrar el centenari de la seua creació (1909-2009). Hi havia tres pavellons per a malalts, un altre per a monges religioses, un gran menjador, una clínica, banys, llavador, casa administració, albergueria, cementiri, fins i tot central elèctrica i gasòmetre, a més d'una església regida, encara actualment, pels jesuïtes. Franciscanes de la Immaculada, voluntaris i un equip de professionals atenen els circa 50 residents i més de 100 malalts en tractament ambulatori. Hui el sanatori és un centre de referència, a nivell nacional i internacional, de formació i investigació en la lluita contra la lepra. Bona part de la seua dedicació actual radica en l'ajuda als països que tenen greus problemes amb aquesta malaltia. Com ja vam indicar més amunt, consta en la guia de la diòcesi de València de 2006 com annex de Campell, no té llibres sacramentals propis i es registren les partides ocasionals de Bateigs, Matrimonis i Defuncions en els corresponents llibres de Fleix.

QUADRE DE CLASSIFICACIÓ

SACRAMENTAL	1	ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES	5
Registres Sacramentals	1.1	Certificat de Propietat. Santa Anna	5.1
Documentació Sacramental Complementària	1.2	Certificat de Propietat. Sants Cosme i Damià	5.2
GOVERN	2	Escriptura de Venda	5.3
Memòria de la Parròquia	2.1	Arrendaments	5.4
Visites Pastorals	2.2	Arrendament Casa Abadia	5.5
Acta Cessament Rector	2.3	Obres Casa Abadia	5.6
B.O.A.V.	2.4	Reconstrucció Església. Campell	5.7
Varis	2.n	Planols Restauració. Santa Anna	5.8
ACCIÓ PASTORAL	3	Plànol Cementiri. Campell	5.9
Llibre d'Actes de Conferències Morals	3.1	Fàbrica	5.10
Decret d'Erecció Congregació de la Doctrina Cristiana	3.2	Llibre d'Almoïna	5.11
Acció Catòlica	3.3	Censos, Béns de Reialenc, etc	5.12
Confraria N. S. Rosari. Benimaurell	3.4	Propietats	5.13
CULTE PARROQUIAL	4	Inventaris	5.14
Racional	4.1	Llibre d'Administració de Culte i Fàbrica	5.15
Càrrec i Descàrrec	4.2	Compte de Culte i Fàbrica	5.16
Distribuïdor	4.3	Llibre Caixa de la Fàbrica	5.17
<i>Manda Pia Forzosa</i>	4.4	Restauració Temple Parroquial i Casa Abadia	5.18
Llibres de Misses	4.5	BIBLIOTECA	6

INVENTARI²⁰¹

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD Caixa
SACRAMENTAL		1	
REGISTRES SACRAMENTALS		1.1	
<i>Quinque Libri</i>		1.1.1	
<i>Quinque Libri</i>	1610-1675	1.1.1/1	585
"	1676-1752	1.1.1/2	585
"	1753-1783	1.1.1/3	585
"	1784-1805	1.1.1/4	586
"	1806-1820	1.1.1/5	586
"	1821-1844	1.1.1/6	587
"	1844-1850	1.1.1/7	587
"	1851-1861	1.1.1/8	588
"	1862-1873	1.1.1/9	588
"	1873-1889	1.1.1/10	589
"	1889-1908	1.1.1/11	590
<i>Quinque Libri - Bateigs</i>	1908-1943	1.1.1/12	591
<i>Quinque Libri - Matrimonis</i>	1908-1952	1.1.1/13	591
<i>Quinque Libri - Defuncions</i>	1902-1926	1.1.1/14	592
"	1926-1951	1.1.1/15	592
<i>Quinque Libri - Bateigs</i>	1943-1952	1.1.1/16	593
<i>Quinque Libri - Defuncions</i>	1951-1952	1.1.1/17	593
Bateigs		1.1.2	
Bateigs	1952-	1.1.2/1	
Comunions		1.1.3	
Comunions		1.1.3/1	
Confirmacions		1.1.4	
Confirmacions	1915-2006	1.1.4/1	653

²⁰¹ Cfr. també MOLL I MOLL, J., "Catàleg de l'arxiu de la parròquia de Campell...".

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD Caixa
Confirmacions	2008-	1.1.4/2	
Matrimonis		1.1.5	
Matrimonis	1952-	1.1.5/1	
Defuncions		1.1.6	
Defuncions	1952-2005	1.1.6/1	
"	2005-	1.1.6/2	
DOCUMENTACIÓ SACRAMENTAL COMPLEMENTÀRIA		1.2	
De Bateigs		1.2.1	
Índex	1610-1952	1.2.1.1	653
De Comunions		1.2.2	
De Confirmacions		1.2.3	
De Matrimonis		1.2.4	
Amonestacions	1726-1951	1.2.4.1	593
Índex ²⁰²	1614-1856	1.2.4.2	653
Expedients Matrimonials	1898-1922	1.2.4.3	654
Mandats de Publicació d'Amonestacions	1814-1829	1.2.4.4	659
De Defuncions		1.2.5	
Llicències i Certificats de Defunció	1960-1962	1.2.5.1	593
Índex	1610-1952	1.2.5.2	653
Matrícula Parroquial	1910, 1911, 1961	1.2.6	655
GOVERN			
MEMÒRIA DE LA PARRÒQUIA		2	
VISITES PASTORALS		2.1	
VISITES PASTORALS		2.2	
Visites Pastorals	1667	2.2/1	594
"	1673	2.2/2	594
"	1676	2.2/3	594

²⁰² Només es conserven dos fulles dins del llibre "Índex. 1610-1952. 1.2.1.1. 653" d'aquest inventari.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD Caixa
Visites Pastorals	1688	2.2/4	594
"	1699	2.2/5	594
"	1724	2.2/6	594
"	1733	2.2/7	594
"	1744	2.2/8	594
"	1758	2.2/9	595
"	1782	2.2/10	595
"	1791	2.2/11	595
"	1799	2.2/12	595
"	1808	2.2/13	595
"	1820	2.2/14	595
"	1944-1980	2.2/15	655
"	2008-	2.2/16	
PERSONAL		2.3	
Acta Cessament del Rector	1959	2.3.1	595
B.O.A.V.	1880-	2.4	
VARIS ²⁰³	1762-1780	2.n	655
ACCIÓ PASTORAL			
		3	
LLIBRE D'ACTES DE CONFERÈNCIES MORALS	1863-1871	3.1	595
DECRET D'ERECCIÓ CONGREGACIÓ DE LA DOCTRINA CRISTIANA	1952	3.2	595
ACCIÓ CATÒLICA	1957	3.3	595
CONFRARIA N. S. ROSARI. BENIMAURELL	1893-1906	3.4	655
CULTE PARROQUIAL			
		4	
RACIONAL		4.1	
Racional	1629-1647	4.1/1	596

²⁰³ Vide taula adjunta, confeccionada per Inés López Moral, Apèndix I d'aquest inventari de la Vall de Laguar.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD Caixa
Racional	1651-1676	4.1/2	596
"	1676-1692	4.1/3	596
"	1716-1752	4.1/4	596
"	1753-1763	4.1/5	597
"	1764-1782	4.1/6	597
"	1783-1801	4.1/7	597
"	1799-1870	4.1/8	597
"	1808-1817	4.1/9	598
"	1813-1822	4.1/9bis	655
"	1822-1836	4.1/10	598
"	1836-1853	4.1/11	598
"	1854-1872	4.1/12	598
"	1873-1878	4.1/13	599
"	1873-1879	4.1/14	599
"	1889-1909	4.1/15	599
"	1910-1929	4.1/15bis	655
" ²⁰⁴	1930-1939	4.1/16	599
"	1929-1951	4.1/16bis	599
CÀRREC I DESCÀRREC		4.2	
Càrrec i Descàrrec	ca. 1730	4.2/1	600
"	1724-1789	4.2/2	600
"	1828-1854	4.2/3	600
DISTRIBUÏDOR	1952-1967	4.3	655
MANDA PIA FORZOSA ²⁰⁵	1812-1825	4.4	656
LLIBRES DE MISSES ²⁰⁶	1952-	4.5	

²⁰⁴ Racional de Benimaurell.

²⁰⁵ Es tracta d'un tribut existent en Espanya entre 1811 i 1845, inclòs en els testaments, per a sufragar damnificats de la Guerra de la Independència. El pagament el feien els hereus. Els rectors de les parròquies on es feia l'enterrament, eren els responsables de la seua recaptació i cada tres mesos devien transferir els diners a una Junta Pia Religiosa. En el cas de Campell la transferència era a la Junta de Beneficència del poble.

²⁰⁶ Incomplet.

Tipologia documental	Dates	Signatura	AD Caixa
ADMINISTRACIÓ DE BÉNS I RENDES		5	
CERTIFICAT DE PROPIETAT. SANTA ANNA	1962	5.1	601
CERTIFICAT DE PROPIETAT. SANTS COSME I DAMIÀ	1962	5.2	601
ESCRITURA DE VENDA	1776-1779	5.3	601
ARRENDAMENTS	1741-1785	5.4	601
ARRENDAMENT CASA ABADIA	1944	5.5	601
OBRES CASA ABADIA	1800-1802	5.6	601
RECONSTRUCCIÓ ESGLÉSIA. CAMPELL	1941	5.7	601
PLÀNOLS RESTAURACIÓ. SANTA ANNA	1992	5.8	601
PLÀNOL CEMENTIRI. CAMPELL	1922	5.9	601
FÀBRICA	1841	5.10	601
LLIBRE D'ALMOINA	1839-1844	5.11	601
CENSOS, BÉNS DE REIALENC, ETC.	1724-1740	5.12	601
PROPIETATS²⁰⁷	1938-1996	5.13	656
INVENTARIS	1959	5.14	656
LLIBRE D'ADMINISTRACIÓ DE CULTE I FÀBRICA	1889-1953	5.15	656
COMPTES DE CULTE I FÀBRICA	1952-1961	5.16	656
LLIBRE CAIXA DE LA FÀBRICA	1922-1952	5.17	656
RESTAURACIÓ TEMPLE PARROQUIAL I CASA ABADIA	1991-1992	5.18	656
BIBLIOTECA²⁰⁸			
BIBLIOTECA	s. XVIII-XIX	6.1	657
"	s. XVIII-XIX	6.2	658

²⁰⁷ Conté escriptures de propietat.

²⁰⁸ Vide taula adjunta, confeccionada per Inés López Moral, Apèndix II d'aquest inventari de la Vall de Laguar.

APÈNDIX I

Agraïm a Inés López Moral, tècnica qualificada de l'Arxiu Diocesà, la confecció de la següent taula amb individualització de tots els components. En l'AD hi ha referències particulars d'arxivació que no reproduïm aquí. En aquesta taula indiquem únicament el Contingut, la Data i la Signatura actual en l'AD (número de caixa i número de document).

La caixa de “Varis” amb signatura AD, 655, i quadre de classificació 2.n d'aquest inventari conté, doncs, els següents 19 documents, ordenats cronològicament:

Contingut	Data	AD Signatura
Nomenament de la “Casa Mayor Diezmera” de la Baronia de Laguar	1765	655/001
Carta del rector de Laguar al Secretariat de Guerra sobre la conducta moral dels oficials de l'exèrcit	1774	655/002
Llicència per a la construcció d'un Via Crucis	1777	655/003
Còpia manuscrita de la Real Audiència de València sobre “El andar los moros por la noche”	1780	655/004
Sol·licitud i llicència per a vendre el cementiri vell	1818	655/011
Llicència per a utilitzar els diners de Fàbrica per a la compra de cera	1820	655/006
Nomenament per a la “Casa Mayor Diezmera” i títol de la “Casa Excusado”	1823	655/005
Carta sobre la conducta cismàtica d'alguns canonges	1824	655/007
Comunicat i plantilla per a respondre una enquesta per real mandat	1849	655/012-017
Resum històric i reglament per a les comissions parroquials diocesanes	1853	655/018
Carta sobre justificant de recepció d'impresos per a la relació de béns de les esglésies	1855	655/009
Declaració de testimonis i consentiment per a la celebració de matrimoni	1855	655/008
Carta sobre la conveniència de casar a dos parelles amistançades	1871	655/010
Impresos per a emprèstits	?	655/019

APÈNDIX II

Agraïm a Inés López Moral, tècnica qualificada de l'Arxiu Diocesà, la confecció de la següent taula amb individualització de tots els components. En l'AD hi ha referències particulars d'arxivació que no reproduïm aquí. En aquesta taula indiquem únicament el Contingut, la Data, i la Signatura actual en l'AD (número de caixa i número de document).

Les dos caixes de “Biblioteca” amb signatura AD, 657 i 658, i quadre de classificació 6.1 i 6.2 d'aquest inventari contenen, doncs, els següents 181 documents, ordenats cronològicament:

Contingut	Data	Signatura
Encíclica de Benet XIV	1746	658/0/001
Disposició per la qual s'ordena als rectors instruir en la doctrina cristiana i en l'oració mental	1747	657/001
Breu de Benet XIV per a la celebració de tres misses el dia de difunts	1748	658/0/002
Còpia de la butlla de Gregori XV del Dijous Sant de 1622, coneguda com “Butlla del Sopar”	1750	658/0/003
Reial provisió i edicte de l'arquebisbe sobre abusos (de nuvis, etc.)	1758	658/001
Butlla de Climent XIII sobre la missa a la Verge Maria	1762	658/0/005
Sobre les normes del clergat en la vestimenta	1767	657/002
Disposició sobre certificats de vídues i fills de militars	1767	658/002
Sobre les normes del clergat en la vestimenta	1770	657/003
Disposició sobre les llicències de confessar i predicar	1770	657/025
Carta sobre les penes dels pecats públics	1772	658/003
Sobre les normes del clergat en la vestimenta	1774	657/004
Breu de Pius VI sobre l'Octava del Corpus	1776	658/0/004
Instruccions per a l'ús del toc de campanes	1790	657/005
Prohibició de demanar almoina en els temples durant i fora dels oficis	1790	657/009
Mandat sobre realització d'imatges, retaules, etc., per a evitar incendis	1791	658/004
Sobre prohibició de celebrar balls, focs d'artifici, etc.	1792	657/010
Reial cèdula sobre prohibició d'entrada en Espanya del llibre “Diari de física de París” (1790)	1792	658/005

Contingut	Data	Signatura
Prohibició de celebració de misses als preveres sense llicències, fora de la seua diòcesi o parròquia	1792	658/006
Reial cèdula sobre utilització del paper segellat en els tribunals i jutjats eclesiàstics, i Inquisició	1795	658/007
Reial tribunal de la Santa Croada i Subsidi sobre certificats de les rendes parroquials	1795	658/008
Edicte reial sobre abstinència	1797	658/009
Joan Francesc Ximénez del Río, arquebisbe de València, demana ajuda per a socórrer el rei Carles III de València en les despeses de la guerra	1798	657/006
Breu de Pius VI sobre l'abstinència durant la guerra amb Anglaterra	1799	658/0/006
Breu de Pius VII sobre l'abstinència en Quaresma	1800	658/0/007
Disposició reial sobre subsidis adquirits abans i després del Concordat de 1737	1800	658/010
Reial orde sobre Cartes de Pagament	1800	658/011
Reial orde sobre rogatives per Cadis i Sevilla	1800	658/012
Manament per a celebrar misses per l'ànima de l'arquebisbe Fabián y Fuero	1801	657/011
Reial orde sobre publicacions contraries a les instruccions de la butlla "Auctorem fidei"	1801	658/013
Reial orde sobre expedients de secularització	1814	658/029
Sobre la normativa de 1813 sobre el compliment del ministeri dels sacerdots	1815	657/012
Reial orde sobre oracions per la pau en la guerra napoleònica	1815	658/014
Reial cèdula sobre l'obligació d'observar el Decret de Pius VII sobre el perdó de faltes comeses en la lluita contra els francesos	1815	658/015
Reial cèdula sobre la novena de les rendes de beneficis per a les despeses de la guerra napoleònica	1815	658/026
Reial orde sobre l'obligació als eclesiàstics d'observar el magisteri de l'Església	1815	658/027
Butlla de Pius VII sobre delmes i primícies	1816	658/0/008
Reial decret sobre obres de regadiu	1816	658/016

Contingut	Data	Signatura
Sobre procediment davant els fullets i catecismes en l'educació pública i relació de catecismes subversius	1816	658/017
Reial decret sobre el restabliment de la Companyia de Jesús	1816	658/018
Edicte sobre Indults Apostòlics	1817	658/0/009
Sol·licitud de la reina demanant oracions pels parts	1817	658/019
Reial cèdula sobre els béns usurpats per les tropes napoleòniques	1817	658/020
Reial orde per la què es concedeix permís als Redemptoristes per a demanar almoïna	1817	658/021
Reial orde sobre mandes pies	1817	658/022
Comunicat sobre naus empestades	1817	658/023
Reial cèdula sobre alleujament	1817	658/024
Ofici sobre les normes en el trasllat d'exposits dels pobles a la capital	1817	658/025
Instrucció sobre les rendes del clergat	1817	658/028
Tribunal de Croada sobre el pagament de butlles	1817	658/031
Tribunal de Croada sobre indult apostòlic en Quaresma	1817	658/032
Reial cèdula sobre Butlla de Croada	1817	658/033
Reial orde sobre delmes i contraban	1817	658/034
Carta als alcaldes de pedanies sobre "operació de la vacuna" contra la pigota	1817	658/035
Reial cèdula sobre censals	1818	658/036
Reial cèdula sobre enterraments en els ordes religiosos	1818	658/037
Reial solució sobre amistançament	1818	658/038
Reials ordes sobre preveres secularitzats	1818	658/039
Sobre la còngrua del subsidi extraordinari dels beneficiats	1819	657/013
Reial cèdula sobre béns i rendes de les esglésies	1819	658/030
Carta del rei demanant oracions "pro vitanda mortalitate"	1819	658/040
Sobre comunicació de vacants de beneficis	1819	658/053
Carta sobre la constitució monàrquica i reconeixement de la religió catòlica com llei de l'estat	1820	658/041
Ofici d'Hisenda sobre contribucions	1820	658/042

Contingut	Data	Signatura
Reial decret sobre primícies	1820	658/043
Reial decret manant els preveres explicar els beneficis de la Constitució de la Nació	1820	658/044
Comunicació als rectors sobre el dret de percebre les primícies	1821	658/045
Reial decret sobre primícies	1821	658/046
Reial decret del 29 de juny de 1821	1821	658/047
Reial cèdula de la subcol·lectoria del Fons Pio Beneficial	1821	658/048
Circular de la Junta Nacional del Crèdit Públic sobre el Reial decret de 19 de juny 1821	1822	658/049
Reial orde sobre lliurament de mandes pies forçoses	1822	658/050
Reial decret sobre delmes i primícies	1822	658/051
Reial decret sobre manda pia forçosa	1822	658/052
Reial orde sobre rogatives “pro eligendo Summo Pontifice”	1822	658/060
Prohibició als rectors d'absentar-se de la parròquia sense un permís especial	1823	657/014
El Vicari General, seu vacant, sobre els mals fruits deixats per la invasió napoleònica	1823	657/015
Notificació de la tornada de l'arquebisbe, exiliat en Tolosa	1823	657/016
Sobre l'obligació de dret diví de pagar delmes i primícies	1823	657/017
Mandat sobre objectes usurpats a convents i monestirs durant el Govern Constitucional	1823	657/068
Normativa sobre objectes usurpats a convents i monestirs durant el Govern Constitucional	1823	657/069
Tribunal de Subsidi sobre subsidi extraordinari	1823	658/054
Reial decret sobre restitució del delme, suprimit pel Govern Constitucional	1823	658/055
Comunicat del Ministeri d'Hisenda sobre derogació del Decret de les Corts de 1821 sobre delmes i primícies	1823	658/056
Reial decret sobre els fidels a la causa del rei durant el període constitucional	1823	658/057
Junta del Subsidi, article núm. 8	1823	658/058
Reial decret sobre desagravi al Santíssim Sagrament	1823	658/059

Contingut	Data	Signatura
Decret de la Junta Provisional del Govern d'Espanya sobre llicències a preveres secularitzats	1823	658/061
Comunicat als religiosos exclaustrats i secularitzats per a que es traslladen al seu lloc d'origen	1823	658/062
Reial decret sobre "Te Deum" pels caiguts en 1820 en defensa de la monarquia	1823	658/063
Ofici de la Secretaria d'Estat sobre "Te Deum" pel nomenament de Lleó XII	1823	658/064
Reial orde sobre "Te Deum" per l'entrada de l'Exèrcit de la Llibertat	1823	658/065
Sobre la necessitat d'educar els nens en la doctrina cristiana	1824	657/018
Comunicat als rectors per a que prediquen l'obediència a l'Església i al rei	1824	657/019
Comunicat de J.M. Despujol, governador seu vacant, pel nomenament de l'arquebisbe Simón López	1824	657/020
Comunicat de J.M. Despujol, governador seu vacant, sobre l'obligació de presentació de beneficis a la notaria beneficional	1824	657/021
Comunicat del Dr. Lluís Lassala, governador seu vacant, manant la lectura en les esglésies de la Constitució Sinodal, en memòria de l'arquebisbe Pere d'Urbina	1824	657/022
Ordenança sobre la forma de procedir en els enterraments i en els testaments	1824	657/023
Edicte sobre la decència i dignitat en el vestir dels sacerdots	1824	657/024
Breu de Pius VII de lectura obligada als rectors en dies festius	1824	658/0/010
Breu sobre Jubileu en Sant Joan de Letrà	1824	658/0/011
Reial decret sobre establiments religiosos de tots els districtes parroquials	1824	658/066
Circular del col·lector de subsidi sobre subsidi extraordinari	1824	658/067
Reial orde sobre "Te Deum" per la tornada de la monarquia	1824	658/068

Contingut	Data	Signatura
Carta sobre la necessitat de crear escoles per a xiquets i xiquetes, i el seu reglament	1825	657/026
Carta als sacerdots amb motiu de la Quaresma	1825	657/027
Instrucció per als sacerdots en la què es recorda que no es deu donar l'absolució a aquells que no paguen els delmes	1825	657/028
Carta sobre el Decret de supressió del mig delme per a l'església	1825	657/029
Decret sobre la forma de procedir del clergat diocesà	1825	657/030
Disposició sobre la confirmació	1825	657/031
Reial orde sobre matrimonis separats	1825	658/069
Circular del Subsidi de la Santa Croada	1825	658/070
Circular sobre el Sant Jubileu	1825	658/071
Reial cèdula sobre paper segellat	1825	658/072
Reial orde sobre manda pia forçosa	1825	658/073
Pragmàtica Sanció sobre deute i crèdit públics	1825	658/074
Carta sobre llibres heterodoxos	1826	657/032
Reial orde sobre col·lectoria, espolis i mandes forçoses	1826	658/075
Reial orde sobre frau en l'expedició de certificats de viudetat, etc.	1826	658/076
Carta sobre la secta dels Carbonaris	1827	657/033
Sobre l'estat de les parròquies	1827	657/070
Reial orde sobre subsidi corresponent al regne d'Aragó	1827	658/077
Instrucció sobre les ares sense reliquia i mandat per a inventariar els llibres i documents dels arxius parroquials	1828	657/034
Mandat sobre exercicis espirituals per la pesta	1828	657/071
Reial orde sobre pagament de pensions per a vídues i fadrines	1828	658/078
Instruccions per a les processons i la manera de vestir les imatges	1831	657/035
Reial cèdula sobre referència en la missa al "principem" en la menció "famulus tuus"	1831	658/079
Carta del nou arquebisbe, Joaquim López y Sicília	1832	657/036
Carta sobre el dret al tro de la reina Isabel	1833	657/037

Contingut	Data	Signatura
Reial orde sobre rogatives per causa del còlera en Huelva	1833	658/080
Carta sobre el dret al tro de la reina Isabel	1834	657/038
Mandat de dir missa en acció de gràcies per l'acabament del còlera	1834	657/039
Disposició sobre el reglament del toc de campanes	1834	657/040
Disposició sobre prohibició d'absolució fora de la jurisdicció en temps de còlera	1834	657/041
Reial cèdula sobre segells parroquials	1834	658/081
Circular sol·licitant les dades dels sacerdots seculars de la diòcesi	1835	657/008
Edicte pel jubileu universal	1835	657/042
Circular sobre delmes	1836	657/043
Mandat sobre llicències a preveres i exclaustrats	1840	657/072
Reial orde sobre primícies	1840	658/082
Exhortació al clergat sobre el servici als fidels	1841	657/044
Edicte pel jubileu universal	1847	657/045
Carta de l'arquebisbe Pablo García Abellá en la presa de possessió	1848	657/046
Circular sobre la presa de possessió del nou arquebisbe, Pablo García Abellá	1848	657/073
Comunicat a les parròquies sobre el títol d'altar privilegiat	1848	657/074
Reial decret sobre rogatives per les tribulacions de la Santa Seu	1848	658/083
Ofici del Cap Major Polític als rectors per a preservar la sana doctrina	1848	658/084
“Te Deum” pel restabliment de relacions entre el rei i la Santa Seu	1848	658/085
Oració “ad petendam pluviam”	1849	657/075
Encíclica de Pius IX sobre la pròxima definició del dogma de la Immaculada	1849	658/0/012
Disposició a bisbes i vicaris per a que col·laboren en l'allistament de voluntaris	1850	658/0/013
Edicte pel Jubileu Universal	1851	657/047

Contingut	Data	Signatura
Circular sobre la comissió investigadora de memòries i mandes pies	1852	657/076
Disposició sobre rogatives pel pròxim part de la reina	1853	657/048
Circular sobre llegats	1853	657/049
Disposició sobre el fullet "El cura de la aldea"	1853	657/060
Carta sobre el perill de les lectures roïnes i carta a la reina sobre llibres d'influència protestant o socialista	1854	657/051
Carta sobre rogatives pel còlera	1854	657/052
Encíclica de Pius IX sobre el Jubileu Universal	1854	658/0/014
Carta sobre la butlla del dogma de la Immaculada	1855	657/053
Disposició sobre rogatives pel còlera	1855	657/061
Carta sobre quaderns contra la doctrina cristiana	1856	657/054
Disposició sobre rogatives per greuges contra la religió	1856	657/062
Circular sobre el matrimoni de les vídues	1857	657/050
Circular sobre robaments sacrílegs	1858	657/055
Instrucció sobre l'obligació de delatar els infractors dels Decrets del Sant Ofici	1859	657/056
Mandat sobre rogatives per l'exèrcit en la lluita del Marroc	1859	657/077
Encíclica de Pius IX sobre rogatives per la pau	1859	658/0/015
Carta de l'arquebisbe sobre el Consistori Secret de Roma al voltant dels actes comesos contra la Santa Seu en Ravenna, Bologna, etc.	1859	658/0/018
Carta sobre el fullet anònim "El Papa i el Congreso", en el què es demana que el poder temporal del papa es limite a Roma	1860	657/057
Circular exhortant la recaptació de fons per a l'església de Síria	1860	657/063
Circular exhortant a l'ajuda de la Santa Seu	1860	657/064
Circular exhortant a l'ajuda de la Santa Seu	1860	657/065
Decret de Pius IX sobre emissió d'emprèstits	1860	658/0/016
Al·locució de Pius IX sobre el Govern del Piemont i les seues injustes apropiacions	1860	658/0/017
Carta de presa de possessió de l'arquebisbe Marià Barrió Fernández	1861	657/058

Contingut	Data	Signatura
Comunicat de presa de possessió del nou arquebisbe Marià Barrio Fernández	1861	657/066
Edicte pel Jubileu Universal	1865	657/059
Circular sobre exercicis espirituals	1866	657/067
Sentència del Tribunal de Croada sobre el subsidi de galeres	1885	658/086
Normativa sobre les misses del Dia de Difunts	1890	657/007

BIBLIOGRAFIA

- BORRELL, Joaquín, *Caballo Verde*, València 1983.
- BURNS, Robert Ignatius, *El reino de Valencia en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*, València 1982, 2 vol.
- CÁRCEL ORTÍ, M. Milagros – BOSCA CODINA, José Vicente, *Visitas Pastorales de Valencia (siglos XIV-XV)*, (Series Valentina 38), Fac. de Teología San Vicente Ferrer, València 1996.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente, *Historia de la Iglesia en Valencia*, València 1986, 2 vol.
- ESCOLANO, Gaspar – PERALES, Juan, *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia [...] aumentada con gran caudal de notas...*, València-Madrid 1878-1880, 3 vol.
- ESTEVE FORRIOL, José, “El *Missale Valentinum* impreso en 1492”, en *Bibliofilia antigua I*, València 1992.
- FERRI CHULIO, Andrés de Sales, *El Ràfol d'Almúnia a San Francisco de Paula en el Quinto Centenario de su muerte. 1507-2007*, Ràfol d'Almúnia 2007.
- *Notas históricas sobre la parroquia de la Asunción de Nuestra Señora. Patró. Vall de Gallinera (Alicante)*, Sueca 1978.
- FIGUERAS PACHECO, Francisco, *Provincia de Alicante*, en *Geografía general del Reino de Valencia*, t. I, Francisco Carreras y Candi (dir.), Barcelona [1920].
- GINER GUERRI, Severino, *Historia de Murla*, Alicante 1995.
- IÑIGO I GREUS, Josep, *Catalogació de l'arxiu de la parròquia de Sant Miquel de la Vall d'Ebo*, Unitat Docent de Paleografia y Diplomàtica de la Universitat de València, 1988 [mecanografiat].
- MARTÍNEZ RONDÁN, Josep, “Un Quadern de Memòries de la parròquia de la Vall d'Ebo (Marina Alta)”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 64/3 (1988) 401-414.
- MAS I FORNERS, Antoni – MAS I MARTÍ, Josep – NOGUERA I MENGUAL, Jaume, *La Senda de l'Èxode. Els moriscos de la Marina Alta i la seua empremta després de 1609*, Dénia 2009.

- MAS I FORNERS, Antoni – MONJO I MASCARÓ, Joan Lluís, *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Palma de Mallorca 2002.
- MAV I: SERRA ESTELLÉS, Xavier, *Ordenamiento de los archivos parroquiales en la diócesis de Valencia*, (Series “Monumenta Archivorum Valentina” 1), Fac. de Teología San Vicente Ferrer, València 1998.
- MAV IV: SERRA ESTELLÉS, Xavier, *El Archivo Diocesano de Valencia - L'Arxiu Diocesà de València. I. Inventario del Fondo Histórico. II. Catàleg de Pergamins*, (Series “Monumenta Archivorum Valentina” 4), Fac. de Teología San Vicente Ferrer, València 2003.
- MAV VII: AA.VV., *Inventari dels Arxius parroquials de La Marina Alta. II/1. Arxiprestat del Marquesat de Dénia*, (Series “Monumenta Archivorum Valentina” 7), Fac. de Teología San Vicente Ferrer, València 2006.
- MAV XI: MARTÍ MESTRE, Joaquim – SERRA ESTELLÉS, Xavier, *La Consueta de la Seu de València dels segles XVI-XVII. Estudi i edició del ms. 405 de l'ACV*, (Series “Monumenta Archivorum Valentina” 10), Fac. de Teología San Vicente Ferrer, València 2009, t. I.
- MOLL I MOLL, Josep, “Catàleg de l'arxiu de la parròquia de Campell i dels seus annexos: Benimaurell i Fleix (Vall de Laguar)”, en *Aguaits* 8 (1992) 63-86.
- ROBRES LLUCH, Ramón, “Catálogo y nuevas notas sobre las rectorías que fueron de moriscos en el arzobispado de Valencia y su repoblación (1527-1663)”, *Anthologica Annua* 10 (1962) 143-191.
- SALA GINER, Daniel, “El Archivo Parroquial de Murla”, *II Jornada/es sobre Cultura en la Comunitat Valenciana*, Valencia 1996, 495-526.
- SANCHIS SIVERA, José, *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia*, València 1922 [facs. París-Valencia 1980].
- SERRA ESTELLÉS, Xavier, *Una història (en primera persona) de la Comunitat Valenciana*, València 2004⁴.
- TORRÓ I ABAD, Josep, “Església i Moriscos a la Vall de Gallinera (1578-1583). Aspectes econòmics de l'enfrontament”, *Primer Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Alacant 1986, 291-299.
- *Los archivos parroquiales de la Vall de Gallinera. Inventario*, Unitat Docent de Paleografia y Diplomàtica de la Universitat de València, 1988 [mecanografiat].

ÍNDEX

PROOEMIUM	5
APUNTS HISTÒRICS	9
1. D'Al-Azraq a Mellini	9
2. Després de 1609	12
LA VALL DE GALLINERA COM A PARADIGMA	15
INVENTARI DELS ARXIUS PARROQUIALS	33
L'Atzúvia	35
Inventari	38
Benigembla	39
Quadre de classificació	42
Inventari	43
Benimeli	47
Castell de Castells	51
Quadre de classificació	54
Inventari	55
Famorca	59
Inventari	62
Favara	63
Inventari	66
Forna	67
Inventari	70
Margarida	71
Quadre de classificació	74
Inventari	75
Murla	79
Quadre de classificació	83
Inventari	84
Orba	89
Quadre de classificació	92
Inventari	93
Pego	97
Quadre de classificació	102
Inventari	103

Ràfol d'Almúnia	111
Quadre de classificació	114
Inventari.....	115
Sagra	119
Quadre de classificació	122
Inventari.....	123
Tormos	127
Quadre de classificació	130
Inventari.....	131
La Vall d'Alcalá	133
Alcalà de la Jovada.....	135
Beniaia	136
Quadre de classificació	137
Inventari.....	138
La Vall d'Ebo	141
Quadre de Classificació	145
Inventari.....	146
La Vall de Gallinera	153
Alpatró o El Patró.....	158
Quadre de classificació	158
Inventari.....	159
Benirrama	161
Quadre de classificació	161
Inventari.....	162
Benissivà	165
Quadre de classificació	165
Inventari.....	166
La Carroja.....	169
Quadre de classificació	169
Inventari.....	170
La Vall de Laguar	173
Campell	175
Benimaurell.....	176
Fleix	176
Fontilles.....	177
Quadre de classificació	178
Inventari.....	179
Apèndix I.....	184
Apèndix II.....	185
BIBLIOGRAFIA	195

*Aquest número XI de la series
MONUMENTA ARCHIVORUM VALENTINA
s'acabà d'imprimir el 16 de Novembre,
festivitat de Santa Margarida,
als obradors d'Arts Gràfiques Soler, S.L.
de la ciutat de València
anno Domini 2010*

**PUBLICACIONES DE LA FACULTAD DE TEOLOGÍA
SAN VICENTE FERRER
Valencia**

Pedidos e información:

Edilva. Trinitarios, 3.
46003 Valencia (España).
Tels. 96 3155800; 96 3155802. Fax: 96 3155801.

LIBROS

SERIES VALENTINA

1. ANTOLÍ GUARCH, MIGUEL, *Nuevos caminos para la teología moral*, Valencia 1978, 352 págs.
2. CUBELLS MARTÍNEZ, FERNANDO, *Los filósofos presocráticos*, Valencia 1979², 372 págs.
3. SUSTAETA ELÚSTIZA, JOSÉ MIGUEL, *Misal y eucaristía. La teología de la celebración eucarística en el nuevo Misal Romano*, Valencia 1979, 390 págs.
4. PAYÁ ANDRÉS, MIGUEL, *Los consejos presbiteriales*, Valencia 1979, 366 págs.
5. REIG PLÁ, JUAN ANTONIO, *El sacramento de la penitencia*, Valencia 1980, 462 págs.
6. BERNAL PALACIOS, ARTURO, *La "concordia utriusque iuris de pasci-poverus"*, Valencia 1980, 334 págs.
7. SANCHO ANDREU, JAIME, *Los formularios eucarísticos en los domingos de cotidiano en el rito hispánico*, Valencia 1981, 360 págs.
8. CUBELLS MARTÍNEZ, FERNANDO, *El concepto de acto energético en Aristóteles*, Valencia 1981, 148 págs.
9. AA.VV., *El método en teología. Actas del I Simposio de Teología Histórica (29-31 mayo 1980)*, Valencia 1981, 436 págs.
10. CONILL CONESA, JESÚS, *El tiempo en la filosofía de Aristóteles. Un estudio dedicado especialmente al análisis del tratado del tiempo (Física IV, 10-14)*, Valencia 1981, 314 págs.

11. RUIZ RODRIGO, CÁNDIDO, *Catolicismo social y educación. La formación del proletariado en Valencia (1891-1917)*, Valencia 1982, 296 págs.
12. GIL HELLÍN, FRANCISCO, *Constitutionis pastoralis "Gaudium et spes". Synopsis historica. "De dignitate matrimonii et familiae fovenda"*, Valencia 1982, 432 págs.
13. AA.VV., *Corrientes espirituales en la Valencia del siglo XVI (1550-1600). Actas del II Simposio de Teología Histórica (20-22 abril 1982)*, Valencia 1983, 444 págs.
14. ARNAU-GARCÍA, RAMÓN, *El ministro legado de Cristo, según Lutero*. Valencia 1983, 208 págs.
15. AA.VV., *Confrontación de la teología y la cultura. Actas del III Simposio de Teología Histórica (7-9 mayo 1984)*, Valencia 1984, 425 págs.
16. GIL HELLÍN, F. – SARMIENTO, A.; FERRER, J. – YANGUAS, J.M.^a, *Constitutionis pastoralis "Gaudium et spes". Synopsis historica. De Ecclesia et vocatione hominis*, Valencia 1985, 836 págs.
17. AA.VV., *Santidad y cultura. Homenaje a D. Antonio Rodilla Zanón*, Valencia 1986, 363 págs.
18. CLIMENT BARBER, JOSÉ, *Fondos musicales de la región valenciana. IV: Catedral de Orihuela*, Valencia 1986, 257 págs.
19. AA.VV., *La proclamación del mensaje cristiano. Actas del IV Simposio de Teología Histórica (28-30 abril 1986)*, Valencia 1986, 435 págs.
20. ARNAU-GARCÍA, RAMÓN, *San Vicente Ferrer y las eclesiologías del cisma*, Valencia 1987, 184 págs.
21. VIDAL TALÉNS, JOSÉ, *El mediador y la mediación. La Cristología de Walter Kasper en su génesis y estructura*, Valencia 1988, 504 págs.
22. LLIN CHÁFER, ARTURO, *Sacerdocio y ministerio. Estudio histórico-teológico sobre el sacerdocio ministerial en santo Tomás de Villanueva*, Valencia 1988, 388 págs.
23. AA.VV., *Homenaje a D. Ignacio Valls*, Valencia 1990, 603 págs.
- 23.* AA.VV., *Los sínodos diocesanos del pueblo de Dios. Actas del V Simposio de Teología Histórica (24-26 octubre 1988)*, Valencia 1989. 441 págs.
24. BARRACHINA CARBONELL, ADOLFO, *Estructura sacramental y trinitaria de la cristología de Ruperto de Deutz*, Valencia 1990, 676 págs.

25. OVIEDO TORRÓ, LLUÍS, *La secularización como problema. Aportaciones al análisis de las relaciones entre fe cristiana y mundo moderno*, Valencia 1990, 316 págs.
26. AA.VV., *La palabra de Dios y la hermenéutica. Actas del VI Simposio de Teología Histórica (14-16 de noviembre 1990)*, Valencia 1991, 414 págs.
- 26.* PÉREZ DELGADO, ESTEBAN - GELABERT BALLESTER, MARTÍN, *Temas conciliares, 25 años después*, Valencia 1990, 423 págs.
27. AA.VV., “*Cum vobis et pro vobis*”. *Homenaje de la Facultad de Teología “San Vicente Ferrer” de Valencia al Excmo. y Rvdmo. Dr. D. Miguel Roca Cabanellas, en sus bodas de plata episcopales*, Valencia 1991, 870 págs.
28. SALOM CLIMENT, FERNANDO, *Una lectura teológica del Concilio Vaticano II en la frontera del protestantismo y mundo de hoy: Catolicidad y justificación*, Valencia 1992, 195 págs.
29. VILAR HUESO, VICENTE, *En torno a la Biblia. Arqueología, exégesis e historia*, Valencia 1992, 693 págs.
30. AA.VV., *Ética y teología ante el nuevo mundo. Valencia y América. Actas del VII Simposio de Teología Histórica (28-30 abril 1992)*, Valencia 1993, 511 págs.
31. SEMPERE GALIANA, AMADOR, *El cardenal Miguel Payá y Rico (1811-1891)*, Miguel Payá Andrés (dir.), Valencia 1993, 320 págs.
32. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *Cristología*, Valencia 1993, 357 págs.
33. BOTELLA CUBELLS, VICENTE, *Hacia una teología tensional*, Valencia 1994, XII + 325 págs.
34. BENAVENT VIDAL, ENRIQUE, *Amigos de Dios. El acontecimiento de la justificación en el pensamiento de Suárez*, Valencia 1995, 470 págs.
35. ALCARAZ GÓMEZ, JOSÉ FRANCISCO, *Jesuitas y reformismo. El padre Francisco de Rávago (1747-1755)*, Valencia 1995, 795 págs.
36. AA.VV., *Verdad, Percepción, Inmortalidad. Wahrheit, Wahrnehmung, Unsterblichkeit. Miscelánea en homenaje al Prof. Wolfgang Strobl*, Valencia 1995, 668 págs.
37. AA.VV., *Cristianismo y culturas. Problemática de inculturación del mensaje cristiano. Actas del VIII Simposio de Teología Histórica (20-22 febrero 1995)*, Valencia 1995, 511 págs.
38. CÁRCEL ORTÍ, Mª MILAGROS (ed.), *Visitas pastorales de la diócesis de Valencia*, Valencia 1996, 734 págs.
39. OÑATE OJEDA, JUAN ÁNGEL, *La mujer en la Biblia*, Valencia 1997, 268 págs.

40. AA.VV., *El Espíritu, memoria y testimonio de Cristo. A propósito de la "Tertio Millennio Adveniente"*. *Actas del IX Simposio de Teología Histórica (5-7 de marzo de 1997)*, Valencia 1997, 528 págs.
41. TEIXIDOR, JOSÉ, O.P., *Episcopologio de Valencia (1092-1773)*, introducción y transcripción por A. Esponera Cerdán, o.p., Valencia 1998, 226 págs.
42. VILÁ PLADEVALL, MERCEDES, *Las dimensiones de lo interhumano en la antropología de X. Zubiri, consideradas en su apertura a la transcendencia*, Valencia 1998, 276 págs.
43. AA.VV., "Vivir en la Iglesia". *Homenaje al Prof. Juan Agulles*, Valencia 1999, 570 págs.
44. OÑATE OJEDA, JUAN ÁNGEL, *El Paráclito y notas exegéticas sobre la Santísima Trinidad en san Juan*, Valencia 1999, 90 págs.
45. AA.VV., *Teología en Valencia: Raíces y retos. Buscando nuestros orígenes, mirando al futuro. Actas del X Simposio de Teología Histórica (3-5 de marzo de 1999)*, Valencia 2000, 651 págs.
46. CALATAYUD GASCÓ, RAFAEL, *Beso humano y ósculo cristiano. Dimensiones histórico-teológicas del beso litúrgico*, Valencia 2003, 1330 págs.
47. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *La Divina Arqueología y otros estudios*, Valencia 2003, 406 págs.
48. AA.VV., *La Encarnación: Cristo al encuentro de los hombres. Actas del XI Simposio de Teología Histórica (6-8 de marzo de 2002)*, Valencia 2003, 485 págs.
49. AA.VV., *Sentire cum Ecclesia. Homenaje al P. Karl Joseph Becker SJ*, Valencia 2003, 534 págs.
50. AA.VV., *Francisco Suárez, "Der ist der Mann". Libro Homenaje al Profesor D. Salvador Castellote Cubells*, Valencia 2004, 685 págs.
51. AA.VV., *San Vicente Mártir: servidor y testigo. En el XVII Centenario de su martirio. Actas del XII Simposio de Teología Histórica (5-7 de mayo de 2004)*, Valencia 2005, 760 págs.
52. AA.VV., *Credere et celebrare. Homenaje al Profesor D. Emilio Aliaga Girbés*, Valencia 2004, 608 págs.
53. AA.VV., *In spiritu et veritate. Homenaje al Profesor D. Adolfo Barrachina Carbonell*, Valencia 2006, 774 págs.
54. VIDAL TALÉNS, JOSÉ, *La fe cristiana y sus coherencias. Cuestiones de teología fundamental*, Valencia 2007, 312 págs.

55. AA.VV., *Fuente de Agua Viva. Homenaje al Profesor D. Enrique Farfán Navarro*, Valencia 2007, 611 págs.
56. AA.VV., *Transmitir el Mensaje en tiempos de dificultad. Actas del XIII Simposio de Teología Histórica (15-17 de noviembre de 2006)*, Valencia 2007, 958 págs.
57. PÉREZ ASENSI, JOSÉ ENRIQUE, *Ecclesia: Principium et Fundamentum. Sacrae Scripturae, traditionis et magisterii*, Valencia 2008, 446 págs.
58. AA.VV., *San Pablo y la apertura universal del Evangelio. Actas del XIV Simposio de Teología Histórica (5-7 de mayo de 2009)*, Valencia 2010, 493 págs.

SERIES ACADEMICA

1. ALIAGA GIRBÉS, EMILIO, *Teología del tiempo litúrgico*, Valencia 1980, 122 págs.
2. MARTORELL CAPÓ, JOSÉ, *Los milagros de Jesús*, Valencia 1980, 96 págs.
3. SÁNCHEZ MIELGO, GERARDO, *Biblia y vida religiosa*, Valencia 1981, 262 págs.
4. CASTELLOTE CUBELLS, SALVADOR, *Antropología filosófica*, Valencia 1981, 178 págs.
5. ROBLES SIERRA, ADOLFO, *Problemática y enfoques de la teología medieval. Historia de las escuelas teológicas*, Valencia 1981, 114 págs.
6. SANCHIS QUEVEDO, ANTONIO, *Hacia una ética de la autonomía personal*, Valencia 1982, 176 págs.
7. BARRACHINA CARBONELL, ADOLFO, *La espiritualidad trinitaria de Ruperto de Deutz*, Valencia 1983, 144 págs.
8. MOLINA MELIÁ, ANTONIO, *Razones del aborto*, Valencia 1983, 78 págs.
9. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *La humanidad salvada y salvadora*, (edición corregida y aumentada), Valencia 1987², 186 págs.
10. ANTOLÍ GUARCH, MIGUEL, *Doctrina social de la Iglesia. Desde Juan XXIII hasta Juan Pablo II*, Valencia 1988, 208 págs.
11. GARRIDO ZARAGOZÁ, JUAN JOSÉ, *San Agustín. Breve introducción a su pensamiento*, Valencia 1991, 125 págs.

SERIES «DIÁLOGO»

1. AA.VV., *¿Ciencia sin conciencia?*, Valencia 1989, 75 págs.
2. AA.VV., *El hombre como realidad ética. En torno a las éticas contemporáneas*, Valencia 1990, 87 págs.
3. ARNAU-GARCÍA, RAMÓN, *El ministerio en la Iglesia*, Valencia 1991, 242 págs.
4. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *La divina arqueología. (Del primer principio teológico en el tratado de la Trinidad)*, Valencia 1991, 95 págs.
5. ANTOLÍ GUARCH, MIGUEL, *La religiosidad de los cristianos. Hacia un cambio deseable*, Valencia 1992, 276 págs.
6. PASCUAL TORRÓ, JOAQUÍN, *Intemerata puella. Estudios de mariología prudenciana*, Valencia 1992, 109 págs.
7. BENLLOCH POVEDA, ANTONIO (dir.), *Manual de constructores*, Valencia 1995, 170 págs.
8. MAYANS Y SISCAR, *Sobre la fe y las virtudes cristianas*, transcripción y estudio preliminar por Antonio Mestre, Valencia 1995, 148 págs.
9. ANTOLÍ GUARCH, MIGUEL, *Ante el sufrimiento ¿qué?: ¿nos desesperamos? o ¿tomamos la Cruz?*, Valencia 1997, 155 págs.
10. BARCIA GOYANES, JUAN JOSÉ, *La Anatomía en la Biblia*. Valencia, 1998. 101 págs.
11. VIDAL TALÉNS, JOSÉ, *Encarnación y Cruz. El mayor amor y la mejor esperanza*, Valencia 2003, 328 págs.
12. GARRIDO ZARAGOZÁ, JUAN JOSÉ, *Pensar desde la fe*, Valencia 2005, 287 págs.
13. ARNAU-GARCÍA, RAMÓN, *La Teología vista a los ochenta años*, Valencia 2005, 326 págs.
14. ANTOLÍ GUARCH, MIGUEL, *La Teología Moral en perspectiva histórico-salvífica*, Valencia 2006, 319 págs.
15. ARNAU-GARCÍA, RAMÓN, *Betania, acogida, diaconía y amor*, Valencia 2007, 120 págs.
16. ALEJOS MORÁN, ASUNCIÓN, *Del símbolo al amor puro. Itinerario de la comunión interpersonal en Simone Weil*, Valencia 2010, 86 págs.

SERIES MANUALES

1. ESTEVE FORRIOL, JOSÉ, *Morfología y sintaxis latinas*, Valencia 1996, 60 págs.
2. SALOM CLIMENT, FERNANDO, *In Verbis Gratiae. Favor y Agradecimiento. Sobre la Gracia y las Virtudes*, Valencia 1999, 306 págs.

SERIES «ANALES VALENTINOS»

1. CUBELLS MARTÍNEZ, FERNANDO, *El mito del eterno retorno. Algunas de sus derivaciones doctrinales en la filosofía griega*, Valencia 1967, 177 págs.
2. AA.VV., *Ministerio y carisma. Homenaje al Dr. José M.ª García Lahiguera, Gran Canciller de la Facultad de Teología, con motivo de sus Bodas de Oro Sacerdotales*, Valencia 1975, 344 págs.

SERIES THEOLOGICA (1.ª FASE)

1. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *La humanidad salvada y salvadora. Tratado dogmático de la Madre de Dios*, Valencia 1969, 178 págs.
2. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *Uno de nosotros es hijo de Dios*, Valencia 1971, 158 págs.
3. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *Jesucristo*, Valencia 1973, 190 págs.
4. HOJEDA, DIEGO DE, *La Cristiada*, introducción por Gonzalo Gironés Guillem, Valencia 1997, 533 págs.

ANALES DE LA CÁTEDRA DE TEOLOGÍA

1. AA.VV., *Anales de la Cátedra de Teología en la Universidad de Valencia*, Valencia 1984, 325 págs.

FUNDACIÓN CARDA PITARCH

1. CARDA PITARCH, JESÚS, *Meditaciones teológicas*, introducción y comentarios por Gonzalo Gironés, Valencia 1991, 81 págs.
2. CARDA PITARCH, JESÚS, *Meditaciones cristológicas*, Valencia 1994, 61 págs.

3. CARDA PITARCH, JESÚS, *Presidiendo la grey*, Valencia 1995, 333 págs.
4. CARDA PITARCH, JESÚS, *Reflexiones eclesiológicas*, Valencia 2003, 70 págs.
5. CARDA PITARCH, JESÚS, *Temas sacerdotales*, Valencia 2010, 80 págs.

SERIES DOCUMENTALIS

1. *Estatutos de la Facultad de Teología "San Vicente Ferrer" de Valencia*, Valencia 1988, 58 págs.

SERIES «MONUMENTA ARCHIVORUM VALENTINA»

1. SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *Ordenamiento de los archivos parroquiales en la diócesis de Valencia*, Valencia 1998, 54 págs.
2. AA.VV., *El Archivo parroquial de San Miguel de Enguera*, Valencia 2001, 115 págs.
3. AA.VV., *Inventari de l'Arxiu parroquial de Nostra Senyora de la Misericòrdia de Campanar*, Valencia 2002, 67 págs.
4. SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *El Archivo Diocesano de Valencia - L'Arxiu Diocesà de València. I. Inventario del Fondo Histórico. II. Catàleg de Pergamins*, Valencia 2003, 252 págs. + 1 CD.
5. AA.VV., *Inventari dels Arxius parroquials de La Marina Alta. I. Arxiprestat de Sant Vicent de la Font Santa*, Valencia 2004, 144 págs.
6. SERRA ESTELLÉS, XAVIER - TORDERA SÁEZ, ANTONI, *La consuetud o "Instrucción de sacristanes y mui en particular para el de la parroquia de la villa de Xábea. Año 1769"*, Valencia 2005, 226 págs.
7. AA.VV., *Inventari dels Arxius parroquials de La Marina Alta. II/1. Arxiprestat del Marquesat de Dénia*, Valencia 2006, 194 págs.
8. FERRANDO FRANCÉS, ANTONI - SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *Un Cànon de la missa del segle XIV en romanç. Estudi i edició de la versió de Guillem Anglés (ACV, Ms. 169)*, Valencia 2007, 171 págs.
9. CALVO PUIG, JAVIER - SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *Inventari dels Arxius parroquials de La Marina Alta. II/2. Arxiprestat del Marquesat de Dénia*, Valencia 2008, 215 págs.

10. MARTÍ MESTRE, JOAQUIM - SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *La Consueta de la Seu de València dels segles XVI-XVII. Estudi i edició del ms. 405 de l'ACV*, Valencia 2009, 2 vol.
11. SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *Inventari dels Arxius parroquials de La Marina Alta. III. Arxiprestat de les Valls de Pego*, Valencia 2010, 198 págs.

MATERIALES PARA LA HISTORIA DE LA TEOLOGÍA EN VALENCIA

1. COLOMER, LUIS, O.F.M., *Breviario teológico*, Valencia 2004, 144 págs.
2. AA.VV., *Valencianos en la Historia de la Iglesia II*, Emilio Callado Estela (coord.), Valencia 2008, 367 págs.
3. AA.VV., *Valencianos en la Historia de la Iglesia III*, Emilio Callado Estela (coord.), Valencia 2009, 429 págs.

FUERA DE COLECCIÓN

1. CLIMENT BARBER, JOSÉ, *Compositores catedralicios valencianos. Vicente Rodríguez Monllor (1690-1760). Dos tocatas para órgano con clarines*, Valencia 1981, 18 págs.
2. GIRONÉS GUILLEM, GONZALO, *Museo de la memoria. Estética vivencial*, Valencia 1999, 315 págs.
3. QUÍLEZ FAJARDO, LEOPOLDO, *¿Contemplación o progreso? Dos formas de concebir la vida eterna en la historia de la Teología*, (Extracto de la tesis doctoral *El dinamismo de la vida eterna: fundamentos históricos, antropológicos y teológicos de un nuevo paradigma*), Valencia 2007, 88 págs.
4. AA.VV., *Aún me quedas tú. Homenaje al Profesor D. Vicente Collado Bertomeu*, Valencia 2009, 757 págs.
5. SERRA ESTELLÉS, XAVIER, *L'orde del tocar de les campanes. Consueta de la Catedral de València de 1527*, (Extracto de la tesis doctoral *La Consueta de la Catedral de 1527. Estudi i transcripció del ms. 70 de l'Arxiu Capitular*), Valencia 2010, 77 págs.
6. PASCUAL TORRÓ, JOAQUÍN, *Temas teológicos en Gregorio de Elvira*, Madrid-Valencia 2010, 540 págs.

REVISTAS

ANALES VALENTINOS. Semestral. Revista de Filosofía y Teología. Publica la Sección Diócesis de la Facultad de Teología. Comenzó a publicarse en 1975. Director: Prof. Dr. D. Miguel Navarro Sorní.

ESCRITOS DEL VEDAT. Anual. Publica la Sección PP. Dominicos (Torrente-Valencia). Comenzó a publicarse en 1971.

TEOLOGÍA ESPIRITUAL. Cuatrimestral. Publica la Sección PP. Dominicos (Torrente-Valencia). Comenzó a publicarse en 1957.

[*ANALES DEL SEMINARIO METROPOLITANO*. Semestral (17 números publicados). Constituye la *Series prima* de la actual revista de la Sección Diócesis de la Facultad de Teología. Comenzó a publicarse en 1961 y dejó de publicarse en 1974].